

Limburgse Vogels

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep
van het
Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

Editie
2009

JAARGANG 19

LIMBURGSE VOGELS

Opricht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt minimaal éénmaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Eindredactie

Nicole Reneerkens
Jan Joost Bakhuizen
Rob van der Laak

Redactie

Jan Erik Kikkert
Niek Oosterveen
Patrick Palmen
Tom Zeegers

Fotoredactie

Patrick Palmen, tel. 06-54321756
e-mail: patrickpalmen@planet.nl

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
tel. 045-5423454, e-mail: rob.vd.laak@home.nl

Figuren en diagrammen

Jan Erik Kikkert

Redactie Adviesraad

Boena van Noorden
Fred Hustings
Gijs Kurstjens
Jo van der Coelen
Arjan Ovaa

Opmaak

Ivo Meeuwissen, Haelen, e-mail: ivomeeuwissen@kpnplanet.nl

Drukwerk

Drukkerij Valkenstadt, Valkenswaard

Abonnementenadministratie

Nicole Reneerkens, p/a Vogelstudiegroep - Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond

Kosten los jaarnummer

Editie 2009, inclusief verzendkosten: € 13,50 overmaken op postgiro 1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap betalen € 11,00. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal € 16,50. Voor België gelden dezelfde bedragen, over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke, kunnen schriftelijk doorgegeven worden aan de abonnementenadministratie Limburgse Vogels, Natuurhistorisch Genootschap te Roermond (adres zie boven), kantoor@nhgl.nl

provincie limburg

Dit nummer werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdragen van de Provincie Limburg.

Foto omslag

Wespendief, Weerterbos, 2 augustus 2005 (O. Plantema)

Gemengd broedgeval Spotvogel x Orpheus-spotvogel en het voorkomen van de Orpheus-spotvogel in Limburg tot en met 2009

Boena van Noorden & Ruud van Dongen

Foto 1. Orpheusspotvogel, Vrakelberg, 8 juni 2009 (R. van Dongen)

Het is alweer 15 jaar geleden dat in dit tijdschrift de eerste Limburgse waarneming van de Orpheus-spotvogel *Hippolais polyglotta* werd gemeld (Schepers, 1994). In 1996 waren er drie gevallen, waaronder een broedgeval. Dit gaf aanleiding om licht euforisch te schrijven over de opmars van deze soort in Limburg (Ellenbroek, 1997). In de periode daarna bleef een doorbraak echter uit. Het aantal vastgestelde gevallen fluctueerde van jaar tot jaar sterk, met pas in de laatste vier jaren een duidelijke toename. In het kader van een door de Universiteit van Trier gestart onderzoek naar de uitbreiding van de Orpheus-spotvogel werd in 2009 extra aandacht aan deze soort geschonken. Zo werden dit jaar enkele adulte vogels gevangen voor het verkrijgen van DNA-materiaal. Tijdens de zoektocht werd een

broedgeval vastgesteld van een gemengd paar Spotvogel *Hippolais icterina* met Orpheus-spotvogel. In deze bijdrage wordt dit geval beschreven, komt de toename in Nederland en in het bijzonder in Limburg aan bod en worden tips gegeven voor een succesvolle inventarisatie.

Gemengd broedgeval op de voet gevolgd

Op 14 juni 2009 ontdekte John Wouters een zingende Orpheus-spotvogel bij Cottessen ten zuidoosten van Epen in een terrein van Stichting Het Limburgs Landschap. Enkele dagen daarna (18 juni) bleek de vogel nog steeds aanwezig te zijn. Dit keer echter nauwelijks zingend, maar wel vaak alarmerend. De

Foto 2.
 Broedbiotoop en
 nestlocatie (zie pijl)
 van hybride Spotvogel x
 Orpheusspotvogel.
 Cottessen, 16 juni 2009
 (R. van Dongen)

vogel was vergezeld van een tweede 'spotvogel' en regelmatig bezochten beide vogels een specifieke plek in een vrij grote Vlier (foto 2). Waarschijnlijk waren ze op dat moment bezig met de nestbouw. Op 23 juni werd bij de desbetreffende vlierstruik een vangpoging ondernomen om de adulte vogels te ringen en DNA-materiaal te verzamelen in het kader van het onderzoek door de Universiteit van Trier. Tijdens deze ca. drie kwartier durende vangsessie werd geen enkele 'spotvogel' gehoord of gezien. Enigszins teleurgesteld werd het mistnet afgebroken, in de veronderstelling dat de vogels verdwenen waren. Voor de zekerheid werd toch even goed in de Vlier gekeken en tot grote verbazing van de waarnemer werd daarin een nest met een broedende vogel aangetroffen. Op het moment dat er oogcontact was met de vogel, verliet deze in alle stilte het nest en kon worden vastgesteld dat er vier eieren in lagen. In vorm, grootte, kleur en tekening waren de eieren niet te onderscheiden van die van een Spotvogel (foto 3).

Het nest bestond hoofdzakelijk uit kunstig in elkaar gevlochten grasstengels, was gevoerd met enkele donsveertjes en niet nader gedetermineerde grotere vogelsoorten en was aan de buitenkant afgewerkt met enkele blaadjes, spinrag en smalle reepjes boomschors, vermoedelijk berk (foto 4). Uiterlijk was het niet te onderscheiden van het nest van de Spotvogel, waarvan er door B. van Noorden in de afgelopen jaren bij populatiebiologisch onderzoek enkele honderden gevonden zijn. Het enigszins taps toelopende nestkommetje had aan de bovenkant een diameter van 5,5 cm en een wanddikte van 10 tot 14 mm. De maximale breedte (projectie van boven af gezien) bedroeg 8,5 cm en de hoogte 6 cm. Het nest rustte op de kruising van een ca. 5 mm dikke vliertak en een 8 mm dikke braamstengel en was aan de zijkant om zijtakjes van vlier en braam geweven. Al met al was het goed verankerd en bevond het zich vrijwel aan de buitenkant van de vlierstruik. Overhangende bladeren ontrokken het goed aan het zicht. Uitgaande van het vermoeden dat er op 18 juni nog nestbouw

Tabel 1. Biometrische gegevens van twee nestjongen van het hybride broedgeval Orpheusspotvogel x Spotvogel. Genomen op drie verschillende dagen bij Cottessen in 2009

Datum	Leeftijd (dagen)	vleugellengte (mm)	lengte pen 8 (mm)	tarslengte (mm)	staart (mm)	gewicht (g)	tijdstip
09-jul-09	3	11	1,5	8,8	0	3,6	15.00 u
09-jul-09	3	13,5	2	10,2	0	5,5	15.00 u
13-jul-09	7	28,5	12	15,9	3	10,7	13.00 u
13-jul-09	7	32,5	14	17,2	4,5	12,3	13.00 u
14-jul-09	8	32,5	16	16,4	4,5	11,6	9.50 u
14-jul-09	8	36,5	18	18,1	6	12,1	9.50 u

plaatsvond, was het legsel op 23 juni net compleet. Vanwege kans op verstoring, die in de vroege eifase altijd relatief hoog is, werd besloten om het nest tot in de jongenfase met rust te laten. Bij een broedduur van 12 tot 13 dagen, wat voor deze soort gebruikelijk is (Makatsch, 1976; Cramp, 1992), zouden er op 9 juli jongen moeten zijn. Op die dag lagen inderdaad twee jongen in het nest van ca. 3 dagen oud, geschat op basis van kenmerken van nestjonge Spotvogels (van Noorden, 2007). Van deze jongen zijn enkele biometrische data verzameld (tabel 1). Twee van de vier eieren bleken niet te zijn uitgekomen. Tijdens deze nestcontrole werd er regelmatig gealarmeerd door een van de oudervogels, middels het van Orpheusspotvogels bekende ratelroepje.

Op 13 juli waren de jongen oud genoeg om te worden geringd en ook dit keer werd het ratelroepje regelmatig gehoord (foto 5). Een dag later werd het nest wederom bezocht om enkele donsveertjes van de nestjongen te verzamelen voor DNA-onderzoek. Gedurende deze twee dagen werden ook weer metingen aan beide jongen verricht (tabel 1). De gemiddelde vleugellengte, de lengte van pen 8 en het gemiddelde gewicht van beide nestjongen lagen mooi binnen de range van de gemiddelde nestwaarden van die van de Spotvogel (van Noorden, 2007). Hieruit kan voorzichtig worden geconcludeerd dat de jongen zich goed ontwikkelden en geen groeiachterstand vertoonden.

Het viel nu op dat naast het ratelroepje ook regelmatig het alarmroepje van een Spotvogel te horen was. Dit gaf aanleiding om de oudervogels tijdens het voeren eens goed te bekijken. De observatie gebeurde op geruime afstand van het nest met behulp van een telescoop. Al snel bleek dat één van de vogels een klassieke Orpheusspotvogel was. Afgaande op de in de periode hiervoor gehoorde typische zang werd ervan uitgegaan dat dit de man was. De daarbij horende partner was echter een gewone Spotvogel! De conclusie was snel getrokken; het ging hier om een geval van hybridisatie. Dat twee van de vier eieren niet waren uitgekomen was toen niet meer vreemd. Eieren van gemengde paren blijken in het algemeen minder levensvatbaar te zijn. Ook bij zeven in Frankrijk vastgestelde hybride broedgevallen werd dit vastgesteld (Faivre & Ferry, 1989). Van de in totaal 32 eieren in die nesten kwamen er slechts elf uit (34%). Een vergelijking met de broedresultaten van Limburgse Spotvogels (eigen gegevens B. van Noorden) leert dat een dergelijk hoog percentage niet uitgekomen eieren uitzonderlijk is bij ongemengde paren. Bij 16 gecontroleerde Spotvogelnesten in de periode 2002-2009 kwam slechts één keer de helft van de eieren niet uit (vier-legsel). Bij vier vijf-legsels kwamen eveneens twee eieren niet uit en telkens één ei bleef dicht bij 16 vijf-legsels, acht vier-legsels en één drie-legsel. Het verzamelde DNA-materiaal zal in een later stadium definitief moeten bewijzen dat de jongen in het nest

Foto 3.
Nest met eieren van
hybride Spotvogel x
Orpheusspotvogel.
Cottessen, 23 juni 2009
(B. van Noorden)

Foto 4.
Nest van Spotvogel x
Orpheusspotvogel.
Cottessen, 9 juli 2009
(R. van Dongen)

bij Cottessen een hybride oorsprong hadden. Op 20 juli werd het nest voor het laatst bezocht. De jongen waren uitgevlogen en bleken zich nog in de buurt van de nestlocatie te bevinden, waar zij regelmatig werden gevoerd door beide ouders.

Hybridisatie in de contactzone van het *Hippolais*-soortenpaar

De Orpheusspotvogel is een overwegend West-Mediterrane soort waarvan de verspreiding in het noorden van zijn areaal vrijwel naadloos aansluit op de verspreiding van zijn tweelingsoort – de Spotvogel (Cramp, 1992). Al sinds de jaren vijftig is bekend dat het broedgebied van de Orpheusspotvogel zich in noordelijke en noordoostelijke richting sterk uitbreidt. Inmiddels loopt de grens van het regelmatig bezette broedgebied van Noord-Frankrijk, via het zuiden van Wallonië (België) naar het zuidelijk deel van het Rijnland (Duitsland). In Zuid-Wallonië, waar de soort sinds 1981 inmiddels broedt, zou de populatie zijn toegenomen tot meer dan 1000 paren (Vermeersch *et al.*, 2004). Het verschijnsel van hybridisatie tussen beide zustersoorten in de ontstane contactzone is niet nieuw. In het deel van Bourgondië (Frankrijk) ten oosten van Dijon werden tussen 1975 en 1988 diverse gevallen van hybridisatie beschreven (Faivre & Ferry, 1989). Gedurende de periode 1962-1988 nam de Spotvogel in dit gebied sterk af (77%) terwijl de Orpheusspotvogel juist toenam.

Hybridisatie is extra nadelig voor een soort met een slinkende populatie, omdat het toch al dalende aantal vogels dat aan het broedproces deelneemt ook nog eens een lager aantal zuivere nakomelingen produceert. Recent is door DNA-onderzoek duidelijk geworden dat de hybridisatie sterk toenam, kort voor de Spotvogel uit een deel van het onderzochte gebied verdween (Secondi *et al.*, 2006). Versterkte hybridisatie kan aldus een vroege aanwijzing zijn voor het opschuiven van de contactzone.

De Franse onderzoekers konden niet verklaren waardoor de populatie van de Spotvogel zo sterk afnam. De voor de hand liggende suggestie dat de Spotvogel wordt verdrongen door de Orpheusspotvogel konden ze niet hard maken. In dit verband dient opgemerkt te worden dat de Spotvogel ook elders in Europa afneemt en dus ook in Nederland (afname met bijna 60% in 1984-2007; SOVON). Dit zijn gebieden waar van concurrentie geen sprake kan zijn. Ongetwijfeld wordt deze aantalsontwikkeling voor een deel aangestuurd door de situatie in de Afrikaanse overwinteringsgebieden, iets waarover weinig bekend is. Op de plaatsen waar beide soorten samen in Frankrijk voorkwamen bleek het broedsucces van de Spotvogel echter significant lager te zijn dan van zijn tweelingsoort. Het broedsucces van beide soorten buiten de contactzone vertoonde geen verschil (Auger & Faivre, 1995). In gebieden waar beide soorten voorkomen, blijken zij zich territoriaal ten opzichte

van elkaar te gedragen, waardoor hun territoria niet overlappen (Faivre & Auger, 1993). Dit duidt op een sterke verwantschap en competitie. Niet alleen zijn er grote overeenkomsten in broedbiologie, voedsel en habitat, maar ook reageren de soorten sterk op elkaars zang in grote delen van hun verspreidingsgebied (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). In direct contact en als reactie op de andere soort, verwerken ze zelfs strofes van de zang van de tweelingsoort in hun eigen liedje ('mengzangers'). Ook in Nederland is dit al enkele malen geconstateerd (eigen waarnemingen R. v. Dongen). Directe competitie om voedsel leek bij diverse studies (Faivre & Auger, 1993; Auger & Faivre, 1995) vooralsnog geen aanleiding te zijn voor het verdwijnen van de Spotvogel. Wel waren er aanwijzingen dat selectieve predatie van nesten een rol kan spelen. Spotvogels bezoeken in de jongenfase het nest wat vaker dan Orpheusspotvogels. Door dit opvallende gedrag kan de predatiekans toenemen. Ook liggen de territoria bij Spotvogel meer dan bij Orpheusspotvogel in clusters. Door het zoekgedrag van de predator verhoogt deze clustering eveneens de predatiekans (Faivre, 1994). Verder onderzoek zal echter moeten uitwijzen in hoeverre een en ander van wezenlijk belang is voor de geconstateerde populatieafname. Een eigen suggestie is dat Orpheusspotvogels misschien beter of sneller in staat zijn om de beste en veiligste broedplekken te bezetten. Dit kan te maken hebben

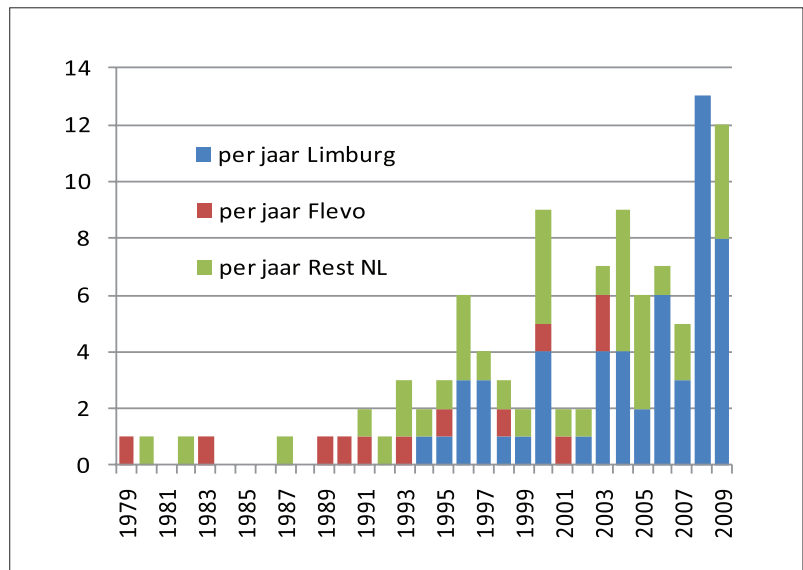
met de timing van de aankomst of met de snelheid waarmee paarvorming en nestbouw starten.

Ook veranderende klimatologische omstandigheden worden wel aangevoerd voor de opmars van de ene en de neergang van de andere soort. Zo wordt in de *Climatic atlas of European breeding birds* (Huntley *et al.*, 2007) de Orpheusspotvogel aangehaald als soort waarvan het areaal enkele honderden kilometers noordwaarts kan opschuiven, terwijl de Spotvogel juist uit die nieuw bezette gebieden in noordwaartse richting zou verdwijnen. Orpheusspotvogels komen inderdaad voor in een zone die begrensd wordt door de 19 en 30 graden Celsius juli-isotherm, terwijl de Spotvogel globaal tussen de 15 en 25 graden juli-isotherm voorkomt (Cramp, 1992). Verschuiving van deze zones zou dan tot verschuiving van het areaal van de soorten kunnen leiden. Een en ander is wellicht een duister voorteken voor het toekomstige lot van de Zuid-Limburgse en wellicht later de Nederlandse Spotvogels.

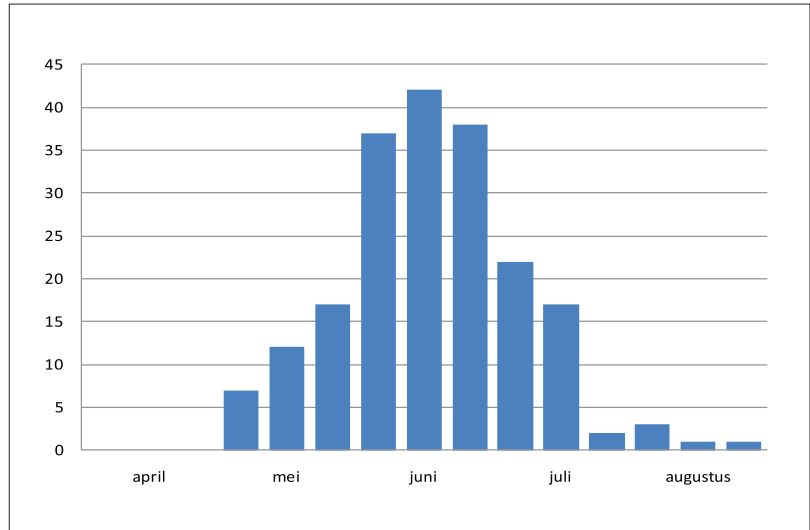
De Orpheusspotvogel in Nederland

De Orpheusspotvogel was lange tijd een dwaalgast. Pas in 1979 werden de eerste twee aanvaardbare gevallen voor ons land vastgesteld (van den Berg & Bosman, 1999). Twee eerdere meldingen konden de toets der straffe kritiek niet doorstaan, die voor een eerste geval voor Nederland noodzakelijk is (Osieck, 1981). In figuur 1 (diverse bronnen) is te

Figuur 1.
Aantal gevallen van de Orpheusspotvogel in Nederland tot en met 2009. Er is een opsplitsing gemaakt in de Limburgse gevallen, gevallen in de Flevopolders en in de rest van Nederland.

*Figuur 2.
Seizoensverloop van
de Orpheusspotvogel
in Nederland in het voor-
jaar per decade. Lang
verblijvende exemplaren
zijn in meerdere
decaden meegeteld.*

Alle mogelijke Nederlandse broedgevallen

Na het eerste broedgeval in Flevoland, 1990 volgde nog een reeks van in totaal 105 waarnemingen op diverse plekken in Nederland. Bij enkele daarvan zijn er, soms sterke, aanwijzingen die duiden op een broedgeval, waaronder eveneens sprake is van wellicht gemengde paren. Hieronder volgt een overzicht van alle tot nu toe bekende mogelijke broedgevallen.

Knarweg/Vogelweg (FI) 24 mei tot 26 juni 1990: Succesvol broedgeval van ongemengd paar, twee jongen uitgevlogen (van Beusekom).

Wijlre (L) 25 mei tot 28 juni 1996: Succesvol? Volgens onbevestigde bronnen zouden er drie jongen zijn uitgevlogen en was het vrouwtje mogelijk toch een gewone Spotvogel! Op 4 juli zou het mannetje nog zingend zijn gehoord (via DBA).

Zoetermeer (ZH) 17 juni tot 6 augustus 2003: Ongemengd paar. Nest gevonden, uitkomst onbekend. Naast dit paartje werd ter plekke een tweede zingend exemplaar gehoord (bron CDNA).

Loon op Zand (NB) 10 mei tot 26 juni 2004: Mogelijk gepaard met Spotvogel. Vanaf half juni alarmerend gehoord (mededeling R .v. Dongen).

Ter Apel (GR) 20 mei tot 5 juli 2004: Gepaard met Spotvogel. Succesvol (bron SOVON).

Gerendal (L) 8 mei tot 11 juli 2008: Ongemengd paar. Voedseltransport vastgesteld, maar geen uitgevlogen jongen gezien (mededeling R .v. Dongen, waarneming.nl).

Vrakelberg (L) 10 tot 18 juni 2008: Ongemengd paar. Alarm en vermoedelijke nestbouw. Mislukt in nestfase? (mededeling R .v. Dongen).

Epen (L) 11 tot 20 juni 2008: Waarschijnlijk paartje gezien. Man enkele malen zingend aangetroffen. Hooguit beginnende paarvorming (mededeling R. v. Dongen, waarneming.nl).

Vrakelberg (L) 8 tot 24 juni 2009: Ongemengd paartje. Na 8 juni vrijwel uitsluitend alarmerend gehoord. Mislukt in nestfase? (mededeling R. v. Dongen).

Mortelen, Boxtel (NB) 13 juni tot 11 juli 2009: Waarschijnlijk gepaard met Spotvogel. Tot in juli alarmerend en mogelijk nestbezoek vastgesteld. Uitkomst onbekend. (mededeling R. v. Dongen)

Geelders, Sint-Oedenrode (NB) 30 juni tot 16 juli 2009: Veel alarm gehoord. Eenmaal met Spotvogel samen gezien en gehoord (mededeling R. v. Dongen, waarneming.nl).

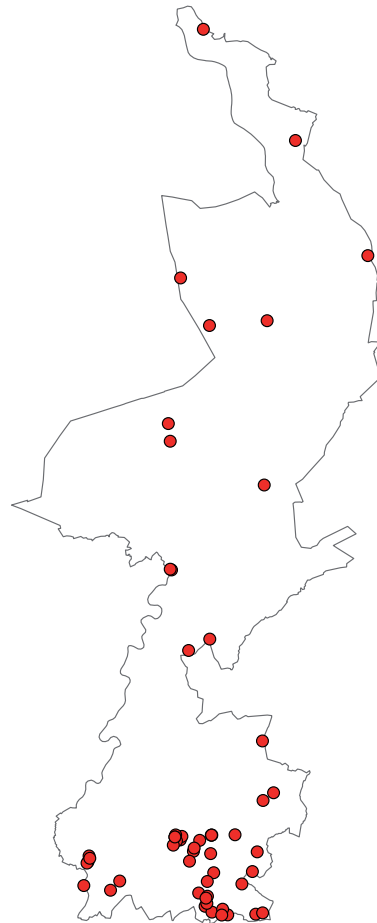

zien dat het aantal meldingen per jaar tot en met 1995 tussen nul en drie schommelde. Ook daarna bleef het wisselvallig met enkele uitschieters en pas de laatste twee jaren zijn we in de dubbele cijfers terecht gekomen. Hoewel het juiste jaartal niet geheel duidelijk is op te maken uit de diverse verslagen en mededelingen van de CDNA, besloot dit orgaan om in de loop van de jaren 2004-2006 te stoppen met het beoordelen van de Orpheusspotvogel en was deze soort daarmee dwaalgaas af!

Het seizoenspatroon van de Orpheusspotvogel in Nederland is te zien in figuur 2. Daarbij valt op dat er met name vanaf begin juni veel waarnemingen zijn. Het handelt daarbij om veelal ongepaarde, fanatiek zingende (eerstejaars?) mannetjes, die over het eigenlijke broedgebied heengesloten zijn. Voor vele Nederlandse vogelaars is het dan ook een soort die geassocieerd wordt met warme junidagen. De aankomst in de Franse broedplaatsen vindt echter al plaats vanaf eind april en vooral in de tweede decade van mei, terwijl de eileg in de derde decade van mei en de eerste van juni piekt (Faivre, 1994), net als bij de Spotvogel. Het is goed mogelijk dat 'vroeg' in ons land broedende Orpheusspotvogels over het hoofd worden gezien, omdat ze direct na de paarvorming vrijwel stilvallen (in tegenstelling tot wat bij Spotvogels gebruikelijk is). Met de toenemende ervaring van de Nederlandse waarnemers is te verwachten dat in de toekomst het seizoenspatroon qua vorm zal veranderen. Met een piek in mei (broedvogels) en een in juni (ongepaarde mannen). Het eerste broedgeval van de Orpheusspotvogel in Nederland vond plaats in 1990 in Flevoland (van Beusekom, 1995). In de beschrijving van dit geval wees de auteur op het relatief frequente voorkomen in Flevoland (figuur 1). Een analogie met andere soorten die in West-Europa aan een opmars bezig waren (Krekelzanger, Buidelmees en Roodmus) en relatief vaak in Flevoland werden gezien leek voor de hand te liggen. Van Beusekom schreef het voorkomen van de Orpheusspotvogel toe aan de grote hoeveelheid geschikt biotoop (jonge bosaanplant), maar wees er ook op dat Nederland wellicht 'te koud' is voor een succesvolle kolonisatie. Daarbij gaf hij Zuid-Limburg nog de beste kansen. In de jaren na de eerste waarneming in Limburg in 1994 werd dit inderdaad bewaarheid en momenteel kunnen we de Orpheusspotvogel bijschrijven in het lijstje 'echte' Limburgse vogelsoorten zoals Middelse Bonte Specht en Kortsnavelboomkruiper. Het

voorkomen in Flevoland lijkt inmiddels uitgedoofd. Dit kan te maken hebben met het minder geschikt worden van de vegetatie; immers het jonge bos zal op de rijke bodem snel zijn uitgegroeid. Daarnaast is er wellicht een verminderde aandacht voor deze lastig te vinden soort.

Het grootste deel van de Nederlandse gevallen van de Orpheusspotvogel is binnen de grenzen van onze provincie vastgesteld. Van alle 105 waarnemingen ooit, die binnen Nederland bij elkaar te sprokkelen waren uit diverse bronnen, zaten er niet minder dan 55 in Limburg. Een kaart van de verspreiding in Limburg (figuur 3) laat zien dat het overgrote deel zoals verwacht in het zuiden werd aangetroffen.

Figuur 3.
Verspreiding van gevallen van de Orpheusspotvogel in Limburg tot en met 2009 (n=55).

Foto 5.
Nest met 2 jongen
(ca. 7 dagen oud)
van Spotvogel x
Orpheusspotvogel.
Cottessen, 13 juli 2009
(R. van Dongen)

Wel is de enorme concentratie in een strook van 3 kilometer langs de Geul opmerkelijk. Hier werden maar liefst 26 van de 55 gevallen vastgesteld; een kwart het Nederlandse totaal. Dit gebied is door zijn kleinschalig, geaccidenteerd landschap met veel struweelrijke terreinen geschikter voor deze soort dan bijv. de Zuid-Limburgse plateaus, die veel intensiever worden bewerkt. Niet voor niets komen in deze hoek van Zuid-Limburg relatief veel Grauwe Klauwieren voor!

Het inventariseren van Orpheusspotvogels

De gepresenteerde gegevens omtrent verspreiding en aantallen zijn waarschijnlijk verre van compleet. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de onbekendheid van vele waarnemers met de soort en het opvallende gedrag als broedvogel.

Bij het zoeken naar de soort is ten eerste kennis van de habitat van belang. Net als Spotvogels houden Orpheusspotvogels van jonge open aanplant met een goed ontwikkelde ondergroei van kruiden, struiken en kleine bosjes. In vergelijking met die soort zijn ze echter vaker te vinden in wat lagere vegetatie. Vaak zijn in de omgeving wel hogere bomen aanwezig, veelal in gebruik als zangpost of om in te foerageren. Vooral de aanwezigheid van Zomereik wordt – net als bij Spotvogel – hoog gewaardeerd. Hoewel ze vochtige omstandigheden zeker niet mijden, zijn ze

vaker dan Spotvogels te vinden in droge en soms zelfs ronduit warme omstandigheden. In Limburg kom je dan vaak uit op zuidhellingen, waar de warmte tussen opeenvolgende struikenrijen (graften) of in laagtes goed blijft hangen (foto 6).

Zoals hiervoor al is toegelicht, komen de ‘echte’ broedvogels wellicht vroeger aan dan op basis van de vastgestelde gevallen in Nederland is te verwachten. Het is dan ook zaak om meteen vanaf begin mei geschikte terreinen in de gaten te houden. Ervaringen in Duitsland leren dat net aangekomen mannetjes uitvoerig en opvallend zingen. Als vervolgens na enkele dagen de wijfjes arriveren kan na een korte periode van grote activiteit een doodse stilte in het territorium intreden (Hoffmann, 2008). Daardoor worden kortstondig zingende vogels waarschijnlijk in een aantal gevallen afgedaan als zwervers of doortrekkers, terwijl het wel degelijk serieuze territoria kan betreffen. Alleen zachte alarmroepjes zijn in de periode na de paarvorming voor de geoefende waarnemer met veel geduld nog op te vangen. Zelfs bij geregeld terreinbezoek kunnen sommige paren gemist worden, doordat ze vrijwel direct na aankomst met broeden beginnen. Lang doorzingerende vogels zijn in vrijwel alle gevallen ongepaarde mannetjes. Er kunnen echter nog tot ver in juni nieuwe vogels aankomen, zodat ze alsnog gepaard kunnen raken. In de jongenfase zijn de vogels opvallender. Ze alarmeren als men het nest benadert of bij aanwezigheid van predatoren. Met

name de aanwezigheid van een Grauwe Klauwier in het territorium kan tot een heftige reactie leiden. Als de jongen zijn uitgevlogen vormen ze samen met de oudervogels luidruchtige familiegroepjes die gemakkelijk opgespoord kunnen worden. Wel kan de familie binnen enkele dagen uitwijken naar hoger opgaande en meer gesloten vegetatie; een biotooptype dat meer met de Zwartkop wordt geassocieerd (Hoffmann, 2008). Hoewel dit in Nederland niet zo snel zal gebeuren, is uit het buitenland bekend dat meerdere Orpheusfamilies kunnen samenklonteren en enige tijd in de omgeving blijven rondzwerven (Cramp, 1992; Hoffmann, 2008).

Goede kennis van de geluiden is van essentieel belang bij de inventarisatie van deze soort. Verwarring van het geluid met dat van Bosrietzanger komt veel voor, zoals controle van vermeende Orpheusspotvogels in het verleden heeft geleerd. Andersom zal menige Orpheusspotvogel gemist zijn omdat de waarnemer dacht met een Bosrietzanger te maken te hebben. Op waarneming.nl zijn ten tijde van het schrijven van dit artikel nog steeds drie opnames van een Bosrietzanger te vinden onder de waarneming van een Orpheusspotvogel op 21 juni 2008 in het Gerendal. Deze laatste soort zat op dat moment wel een stukje verderop in het Gerendal, getuige een waarneming met juiste opname op 20 juni 2008 aldaar. Vreemd genoeg worden er maar weinig fouten gemaakt door verwisseling met de gewone Spotvogel. Een fout uit een onverwachte hoek is afwijkend zingende Tuinfluiters. Jarenlang

heeft een door de CDNA goedgekeurd geval op de Nederlandse lijst gestaan (Vlagentwedde Gr, 12 juni tot 12 juli 1979) dat uiteindelijk werd ontmaskerd als Tuinfluiter (Hazevoet, 1984). Enkele vogelaars hadden hem al op hun *lifelist* bijgeschreven en het geluid heeft zelfs een jaar gefigureerd als voorbeeld van een Orpheusspotvogel op de cassettebandjes van Vogelbescherming (Hazevoet, 1983). In het najaar van 2009 zullen er diverse opnames van de Orpheusspotvogel op waarneming.nl worden gezet, zodat wat meer vergelijkingsmateriaal voorhanden is.

Heeft men eenmaal een vermoedelijke Orpheusspotvogel middels de zang of roep opgespoord, dan is het zaak om de vogel goed in beeld te krijgen. Naast een geluidsopname is het geen overbodige luxe om de vogel goed te beschrijven; dit alles om de waarneming voor de eeuwigheid te bewaren en door anderen te kunnen laten verifiëren. Zelfs ervaren waarnemers kunnen op het verkeerde been gezet worden door afwijkende exemplaren van andere soorten. Is de vogel eenmaal gepaard dan is het zeker zaak om tijd te investeren om vast te stellen of de partner eveneens een Orpheusspotvogel is. De meeste in de literatuur genoemde kenmerken zijn goed bruikbaar, maar het is de combinatie die uiteindelijk de gewone Spotvogel moet uitsluiten, omdat ieder kenmerk afzonderlijk ook bij de Spotvogel kan voorkomen of aanwezig kan lijken te zijn. Meest bruikbare kenmerken zijn uiteraard de korte vleugel, de warmer bruine bovendelen en de meestal bruine of roodbruine poten. Het ontbreken

Foto 6. Een warme op het zuiden geëxponeerde helling met dicht struweel is de optimale habitat voor de Orpheusspotvogel. Vrakelberg, 8 juni 2009 (R. van Dongen)

van een licht vleugelveld wordt ook belangrijk geacht. Dit veld wordt bij de Spotvogel gevormd door de brede, lichte, gelige randen van de binnenste armpennen. Ook Orpheusspotvogels hebben echter in veel gevallen en zeker in het vroege voorjaar een meer of minder opvallend vleugelveld, gevormd door de smalle, lichter bruine randen van de binnenste armpennen!

Er wordt in dit artikel geen uitgebreide beschrijving gegeven van de verschillen in zang tussen Spotvogel en Orpheusspotvogel. De beste les is namelijk te leren in het veld en door te luisteren naar goede geluidsopnames. Wel willen we erop wijzen dat er een flinke variatie in de zang van Orpheusspotvogels zit: van snel en ratelend met weinig imitaties tot volop imiterend, wat langzamer en met Spotvogel-achtige herhalingen. Het overnemen van thema's uit de zang van de zustersoort is inmiddels regelmatig beschreven en is dus ook iets om rekening mee te houden in het veld (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). De alarmroep van de Orpheusspotvogel is minder bekend en bestaat uit een Ringmus-achtige ratelend getetter, heel af toe gevolgd door een kort Spotvogelachtig 'hu-id'. De gewone alarmroep van de Spotvogel is een melodieuze 'tèdè-duie', maar ook deze soort kan een flinke ratel ten gehore brengen. Deze is echter veel harder van klank en meer staccato en zelden echt mus-achtig. Ook wordt de gewone roep er regelmatig doorheen geweven. Voorbeelden van de roep van beide soorten opgenomen in 2009 in Limburg zijn te vinden op waarneming.nl (voor Spotvogel op 13 juli 2009). Overigens is het eerste roepje dat te horen is op de opname van Orpheusspotvogel op de geluidenserie van Andreas Schulze (2003) er een van een Grasmus! Gewapend met bovenstaande kennis moet het voor iedereen mogelijk zijn om de komende jaren een 'eigen' Orpheusspotvogel te vinden en daarmee een bijdrage te leveren aan de monitoring van de komende toename van deze soort in ons land. IJs en weder dienende zal er aanstaand voorjaar een oproep komen om mee te werken aan een zoektocht naar de soort in Zuid-Limburg. Hierbij komt de nadruk te liggen op de verspreiding in het Geuldal, omdat te verwachten is dat van hieruit de rest van Limburg bevolkt zal gaan worden.

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar alle vogelaars wier waarnemingen wij hebben kunnen gebruiken voor het bovenstaande artikel en naar de beherende instanties,

die ons toestemming gaven om het afgelopen seizoen onderzoek op hun terreinen te doen. Tevens onze dank aan Fred Hustings die een eerdere versie van dit artikel van commentaar en aanvullingen heeft voorzien.

Literatuur

- Auger P.M. & B. Faivre, 1995. A spatial model of interspecific competition and selective predation: the case of the two *Hippolais*. *Acta Biotheoretica* 43: 41-52.
- van den Berg A. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- van Beusekom R.F.J., 1995. Orpheusspotvogel broedend in Flevoland in 1990. *Dutch Birding* 17: 240-244.
- Cramp S. (ed.), 1992. *The Birds of the Western Palearctic* Vol. VI. Oxford University Press, Oxford.
- Ellenbroek F., 1997. Opmars van de Orpheusspotvogel in Zuid-Limburg. *Limburgse Vogels* 8: 70-74.
- Faivre B., 1994. *Hippolais icterina* & *Hippolais polyglotta*. Pp. 556-559 in: Yeatman-Berthelot, D. (ed.). *Nouvel atlas des oiseaux nicheurs de France 1985-1989*. Société Ornithologique de France, Paris.
- Faivre B. & P.M. Auger, 1993. Competition and predation models applied to the case of the sibling birds species of *Hippolais* in Burgundy. *Acta Biotheoretica* 41: 23-33.
- Faivre B. & C. Ferry, 1989. La régression du Grand Contrefaisant *Hippolais icterina* en Bourgogne. *Aves* 26: 153-166.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer, 1991. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, Band 12. Passeriformes. – (Teil 3). Aula Verlag, Wiesbaden.
- Hazevoet K., 1983. *Nederlandse Vogels*, deel 5, zangvogels 2 (Cassette en boekje). Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Hazevoet K., 1984. Ongewone zang van Tuinfluiter. *Dutch Birding* 6: 137-139.
- Hoffmann M., 2008. Beobachtungen am Orpheusspötter *Hippolais polyglotta* im Saarländischen Brutgebiet. *Limicola* 22: 188-210.
- Huntley B., R.H. Green, Y.C. Collingham & S.G. Willis, 2007. *A climatic atlas of European breeding birds*. Durham University, RSPB & Lynx Edicions, Barcelona.
- Makatsch W., 1976. *Die Eier der Vögel Europas*. Band 2. Neumann Verlag, Leipzig, Radebeul.
- van Noorden B., 2007. Leeftijdsoepaling en groei van nestjonge Spotvogels. *Limosa* 80: 157-163.
- Osieck E.R., 1981. Waarnemingen van Orpheusspotvogel in 1960 en 1968 ten onrechte aanvaard. *Dutch Birding* 3: 23-25.
- Schepers F., 1994. Orpheusspotvogel, een verwachte aanwinst. *Limburgse Vogels* 5: 64-66.
- Schulze A., 2003. *Die Vogelstimmen Europas, Nordafrikas und Vorderasiens* (CD 13; opname 58). Musikverlag Edition AMPLE, Germering.
- Secondi J., B. Faivre & S. Bensch, 2006. Spreading introgression in the wake of a moving contact zone. *Molecular Ecology* 15(9): 2463-2475.
- Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. van der Krieken, 2004. *Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002*. Med. Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

*Boena van Noorden en Ruud van Dongen,
Provincie Limburg, afdeling Landelijk Gebied,
Postbus 5700, 6202 MA Maastricht*

Sprinkhaanzangers op de Meinweg

Voorkeur voor droge of natte heide, of toch allebei?

Jan Boeren

Sprinkhaanzanger, Grootte Peel, 21 april 2006 (O. Plantema)

Van eind jaren tachtig tot begin jaren negentig werden in het Nationaal Park de Meinweg alle heidevelden en vennen gekarteerd op schaarse en zeldzame broedvogels. Dit onderzoek heeft geduurd tot 1992. Sinds 2004 wordt dit onderzoek weer herhaald. Een soort die hierbij een zeer opvallende verschuiving laat zien is de Sprinkhaanzanger *Locustella naevia*. Niet alleen de aantallen zijn sterk toegenomen maar ook het biotoop lijkt veranderd.

Gebied en methode

Het Nationaal Park de Meinweg heeft een oppervlakte van 1600 ha en bestaat voornamelijk uit dennenbossen, loofbossen en heide. De heide kan onderverdeeld worden in vochtige en droge heide. De vochtige heide bestaat vooral uit een mozaïek van Gagelstruwelen, Pijpenstrootje met daartussen

kleinere velden met Dopheide. De droge heide is door grootschalige plagwerkzaamheden, vooral eind jaren tachtig en begin jaren negentig, vrij eenvormig van structuur en bestaat uit oude pollen Struikheide van veelal dezelfde leeftijd met vooral op zandige kopjes bremstruwelen. De Struikheide is op de meeste plekken meer dan kniehoog en heeft er vaak een bedekking van bijna 100%. Op de zandige kopjes waar ook Brem wordt aangetroffen is de bedekking lager. Grotere open zandige plekken zijn schaars en worden vooral gevonden op en langs paden. Behalve Brem worden in de droge heide solitaire bomen van vooral Ruwe berk en Zomereik aangetroffen. Door de uitvoering van het beschermingsplan Adder (Lenders *et al.*, 2002) is door het kappen van dennenbossen, het aandeel droge heide de laatste jaren toegenomen. Gedurende 1988 tot 1999 is een groot gedeelte van de Meinweg, vooral de heideterreinen en de omgeving van

---

de vennen jaarlijks onderzocht op broedvogels (van Asseldonk & Boeren, 1999). Gezien de grote oppervlakte werden niet ieder jaar dezelfde terreinen geteld. Vanaf 2004 vinden er weer broedvogeltellingen plaats op de Meinweg maar nu worden jaarlijks wel alle heideterreinen vlakdekkend geteld. De inventarisaties zijn uitgevoerd volgens de richtlijnen van het SOVON-broedvogelonderzoek (van Dijk, 2004; Stichting Koekeloere, 2007). Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de beschikbare soortkaarten van de verschillende jaren. Doordat niet alle territoria op soortkaarten teruggevonden zijn, wijken sommige aantallen af van eerdere publicaties. Behalve door van Asseldonk & Boeren heeft ook de provincie Limburg broedvogels gekarteerd op de Meinweg. Deze provinciale broedvogelkartering heeft plaatsgevonden in 1994 en 2007. De methode en het onderzochte gebied zijn in beide jaren gelijk en deze karteringen zijn onderling zeer goed vergelijkbaar (www.limburg.nl).

Biotoopgebruik

Europa

In Europees verband gezien benut de Sprinkhaanzanger als broedvogel een breed biotoopspectrum dat open landschappen beslaat met een dichte bodemgroei (voedsel, nest) en enige opslag van struiken of jonge bomen (zangpost, uitkijk). De vegetatiestructuur lijkt belangrijker te zijn dan de vochttoestand van de bodem (Cramp, 1992; Hagemeyer & Blair, 1997).

Nederland

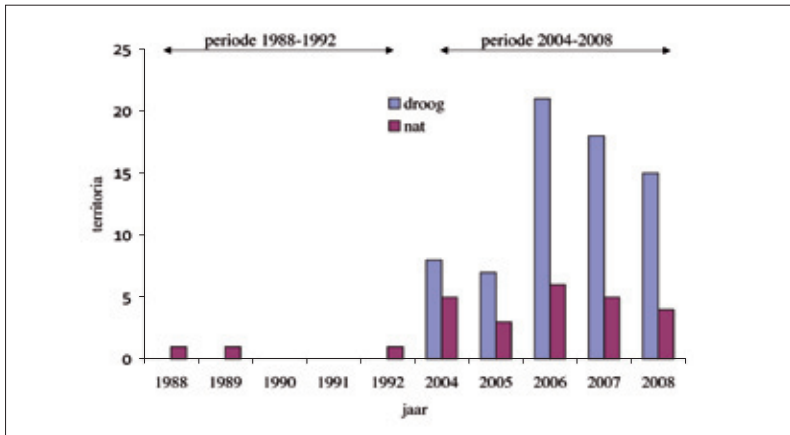
In Nederland werd de soort ten tijde van de eerste landelijke broedvogelatlas (veldwerk 1973-77; Teixeira, 1979) vooral aangetroffen in dichte lage vegetaties, in vochtige maar soms ook wel droge terreinen. Voorbeelden hiervan zijn vochtige duinvalleien met riet en ruigten, jonge bosaanplant op vochtige grond, grienden, vochtig tot droog struweel in verlandde laagveenplassen, vochtige heiden en hoogveenvegetaties. Incidenteel werd de soort aangetroffen op droge heide, opspuiterreinen en in graanvelden. In de hierop volgende landelijke atlas (veldwerk 1998-2000; Veldkamp, 2002) was er nog niet veel veranderd in het voorkeursbiotoop. Nog steeds werd de soort vooral in vochtige biotopen gevonden, vooral uitgestrekte laagvenen met jaarlijks gemaaid rietland, duinvalleien en open hoogvenen. Nu wordt de soort ook gevonden in gedeeltes waar bijna alleen maar *Pitrus* groeit. Deze *Pitrus*velden

ontstaan vaak door natuurontwikkeling op landbouwgronden. Door natuurontwikkeling en de vernatting die hiermee vaak gepaard gaat, kan het door jarenlange bemesting toegediende fosfaat vrijkomen. *Pitrus*, dat een voorkeur heeft voor voedselrijke vochtige bodems, kan hierdoor massaal opslaan. Zo ontstaat vaak een geschikt biotoop voor Sprinkhaanzangers (en andere soorten als Blauwborst, Roodborsttapuit, Grasmus en Rietgors; Bijlsma, 2001). Langs de grote rivieren resulteert natuurontwikkeling overigens niet in 'verpitruissing', maar wel in het ontstaan van andere ruigtevegetaties waar de Sprinkhaanzanger van profiteert (van Turnhout, 2005).

Hoewel ten tijde van de tweede atlas geen verandering van de keuze van het biotoop werd opgemerkt, was wel een verschuiving van Hoog-Nederland naar Laag-Nederland aan de orde, althans op het niveau van atlasblokken (5x5 km). De toename in Laag-Nederland werd toegeschreven aan het ontstaan van nieuw broedbiotoop door inpolderingen, het droogvallen van platen en natuurontwikkeling. In Hoog-Nederland werd de teruggang ondermeer geweten aan het grootschalige herstelbeheer van vergraste heidevelden.

Limburg en Noord-Brabant

In Limburg wordt het overgrote gedeelte van aantallen Sprinkhaanzanger in natuurgebieden aangetroffen met een zwaartepunt in de Grootte Peel en de Mariapeel. Hier worden vochtige terreinen bewoond met een vegetatie van Pijpenstrootje en verspreide struiken. Buiten de Peelgebieden komt de soort mondjesmaat voor in (vochtige) heidegebieden. In de Peelgebieden werd een stijging gezien vanaf de zestiger jaren waarvan vermoed werd dat dit kwam door de toegenomen vergrassing (Van Seggelen, 1999). Behalve in hoogveen- en heidegebieden worden Sprinkhaanzangers aangetroffen in het Maasdal; hier worden vooral ruigtevegetaties in natuurontwikkelingsterreinen bewoond. Buiten de Peelgebieden, heidevelden en ruigten langs de Maas zijn Sprinkhaanzangers aangetroffen in moerasgebiedjes of vochtige beekdalen (Hustings *et al.*, 2006). In het Weerterbos werd de soort aangetroffen in en langs verruigde en verlandde vennen en vooral op aangeplante kapvlaktes. Relatief veel paren werden gevonden in vochtige populierenaanplantingen (Loven & Pahlplatz, 2003). Ook in het aangrenzende Noord-Brabant broedt het overgrote deel van de Sprinkhaanzangers in hoogveen- en natte heidegebieden (situatie jaren tachtig; Poelmans & van Diermen, 1997).

Figuur 1.
Het verloop van het aantal territoria van de Sprinkhaanzanger van 1988 - 1992 en van 2004 - 2008.

Aantallen en status

In Belgisch-Limburg is de soort een betrekkelijk ruim verspreide broedvogel die in het laatste kwart van de 20e eeuw met 46% afnam, al zou de afname rond de eeuwwisseling zijn gekenterd. De meest recente schatting is 162-215 paren (Gabriëls, 2004).

In de aan Limburg grenzende delen van het Rijnland komt de Sprinkhaanzanger schaars voor en heeft hij sinds eind jaren zeventig veel terrein prijsgegeven. In de jaren negentig zou de populatie in de deelstaat 480-890 paren hebben omvat (Wink *et al.*, 2005). De Limburgse populatie werd eind jaren negentig geschat op 95-130 territoria. Voor deze schatting werd gebruik gemaakt van de in 1990-1997 verzamelde gegevens (van Noorden & Schols, 1999). De schijnbare toename in de door de provincie opnieuw gekarteerde gedeelten in de jaren 1998-2005 ten opzichte van de jaren 1990-1993 werd toegeschreven aan jaareffecten (Hustings *et al.*, 2006).

Meinweg

Op de Meinweg is de soort tot de beginjaren negentig een vrij zeldzame soort geweest die met slechts enkele territoria werd aangetroffen (gegevens Stichting Koekoeloe; Hustings *et al.*, 2006). Favoriete gebieden op de Meinweg waren de vochtige heidevelden en velden met Pijpenstrootje en Gagel in de Zandbergslenk. Buiten deze gebieden werden maar af en toe territoria aangetroffen, zoals langs de verschillende vennen en soms ook wel op kapvlakten. Veelal betrof het territoria in de meest vochtige terreingedeelten. De karteringen die vanaf 2004 weer zijn gestart laten een kentering zien. De aangetroffen aantallen

zijn gestegen van gemiddeld 1-2 territoria in de jaren negentig tot maximaal 27 in 2006, met een gemiddelde van 18 territoria over de periode 2004-2008 (figuur 1). Maar niet alleen de aantallen zijn flink gestegen, ook het biotoop is uitgebreid. Van de 95 territoria die zijn aangetroffen in de periode 1988-2008 (gegevens Stichting Koekoeloe), werden 27 territoria (28%) in het traditionele biotoop vochtige heide en velden met Pijpenstrootje en Gagel aangetroffen, de overige 68 (72%) in droge heide (figuur 2). Veelal betrof dit oudere heidevelden met voornamelijk Struikheide en Brem. De zangposten bevonden zich vaak in de toppen van deze struiken. Opvallend was dat de zingende vogels vrij goed benaderbaar waren. Of dit komt doordat de soort normalerwijze in natte ontoegankelijke gebieden zit of doordat in droge heide Sprinkhaanzangers makkelijker bereikbaar zijn, is onduidelijk. Doordat de Meinweg in de jaren 1993-2004 niet structureel onderzocht is op het voorkomen van Sprinkhaanzangers, is niet precies te zeggen wanneer zich deze verandering heeft ingezet. In de oude biotopen is de soort nog wel aanwezig, maar de aantallen zijn hier veel minder toegenomen dan op de droge heide.

Ook de broedvogelkarteringen van de provincie Limburg op de Meinweg laten, vooral in de droge heide, een toename zien. Werden tijdens het onderzoek in 1994 nog slechts zes territoria van de Sprinkhaanzanger aangetroffen in 2007 waren dit er al 30. De verdeling bedroeg in 1994 drie territoria (50%) in vochtige terreingedeelten tegenover drie (50%) in droge heide. In 2007 was deze verhouding tien (33%) in vochtige terreingedeelten tegenover 20 (66%) in droge heide.

Legenda

Sprinkhaanzanger Meinweg

- + tot 1992 natte heide
- + na 2004 natte heide
- na 2004 droge heide
- ▭ provinciegrens

Figuur 2. De verdeling van de territoria van de Sprinkhaanzanger over droge en natte heide tot 1992 en na 2004.

Veranderingen in de rest van Limburg

Om te onderzoeken of de waargenomen verandering op de Meinweg ook geldt voor de rest van Limburg, is wederom gebruik gemaakt van de provinciale broedvogelkarteringen. De provincie Limburg karteert gebiedsdekkend sinds 1990 de gehele provincie op het voorkomen van broedvogels. De eerste ronde werd in 1997 afgerond, waarna de provincie Limburg nu bezig is met een tweede ronde. Tijdens de eerste ronde werden 71 territoria in geheel Limburg aangetroffen, tijdens de tweede ronde was dit aantal opgelopen tot 142 territoria (www.limburg.nl). Deze toename wordt behalve in de verschillende oude broedgebieden, zoals in de Peelgebieden en de Meinweg, ook waargenomen langs de Maas, op De Hamert en de Bergerheide en in de omgeving van Koningsbosch. De soort werd tijdens de tweede ronde in 67 nieuwe kilometerhokken aangetroffen, terwijl deze verdwenen in 26 kilometerhokken. Opvallend is dat de soort bijna geheel uit de Mariapeel lijkt te zijn verdwenen. Dit is ongetwijfeld een gevolg van het opstuwen van het waterpeil in het kader van hoogveengeneratie. Hierdoor is voor een grondbroeder, zoals de Sprinkhaanzanger, veel broedbiotoop verdwenen. Om de vraag te beantwoorden of de soort tijdens de tweede kartering nu ook in meer drogere gebieden wordt aangetroffen dan tijdens de eerste kartering, is

voor alle territoria de gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand bepaald. Hiervoor is een grondwatermodel gebruikt dat door het Waterschap Peel en Maasvallei samen met de Dienst Landelijk Gebied is ontwikkeld. De gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand (GVG) geeft de gemiddelde diepte weer van het grondwater ten opzichte van het maaiveld in een groot gedeelte van het voorjaar. Voor dit artikel zijn de GVG verdeeld in een aantal klassen. Een GVG van 0-20 cm beneden maaiveld betekent dat het water bijna aan het maaiveld staat, in de winter zal het water grotendeels boven het maaiveld staan. Terreinen met een GVG van 20-40 cm beneden maaiveld zijn in het voorjaar nat en de begroeiing is grotendeels afhankelijk van deze hoge grondwaterstand. Terreinen met een grondwaterstand van 80 tot 251 cm beneden maaiveld zijn droog tot zeer droog en de begroeiing is grotendeels grondwateronafhankelijk. Helaas is voor Limburg

Tabel 1. De vastgestelde gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand (GVG) tijdens beide karteringsronden.

GVG cm - maaiveld	1ste ronde		2de ronde	
	n	%	n	%
0-20	12	28	3	4
20-40	14	33	21	28
40-80	6	14	15	20
80-120	4	9	14	19
120-251	7	16	21	29
 totaal	43	100	74	100

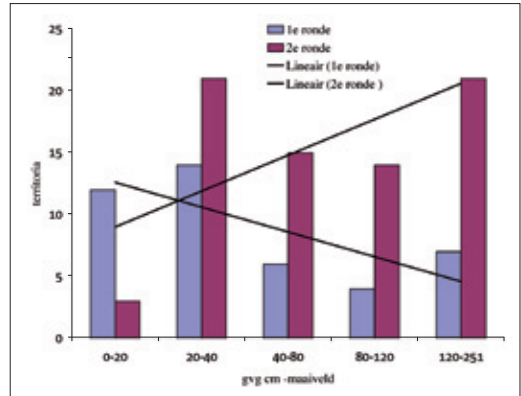

nog geen gebiedsdekkende GVG-kaart beschikbaar. Dit is alleen het geval voor het werkgebied van het Waterschap Peel en Maasvallei. Daarom kan ook alleen maar voor dit werkgebied iets gezegd worden over de GVG per aangetroffen territorium en of hier een verandering heeft plaatsgevonden tijdens de twee provinciale karteringen.

In Noord- en Midden-Limburg kon van 43 van de totaal 71 territoria van de eerste kartering de GVG bepaald worden en van 74 van de 142 territoria van de tweede kartering. Van 28 territoria van de eerste ronde en 68 territoria van de tweede ronde kon geen GVG vastgesteld worden omdat deze buiten het werkgebied van het Waterschap Peel en Maasvallei lagen (tabel 1). In figuur 3 wordt het aantal territoria per GVG klasse van beide karteringsronden vergeleken.

Ook hieruit blijkt dat de Sprinkhaanzanger in de tweede onderzoeksperiode vaker in drogere gebieden aangetroffen wordt dan tijdens de eerste ronde. Opvallend is dat Sprinkhaanzangers de echte natte gebieden mijden. Op de Meinweg wordt de soort nog steeds in de natte gebieden aangetroffen, maar er heeft een grote toename in de droge gebieden plaatsgevonden.

Buiten Limburg is op de Strabrechtse heide ook geconstateerd dat Sprinkhaanzangers steeds meer in droge heide opduiken. Hier werden tot het einde van de vorige eeuw Sprinkhaanzangers vooral aangetroffen rondom vennen en in vochtige laagten, daarna verdween de soort er bijna helemaal, terwijl de laatste jaren meer territoria in droge heide worden gevonden (mededeling Jan Erik Kikkert). Tijdens

Figuur 3. Een vergelijking van het aantal territoria van de Sprinkhaanzanger per gemiddelde voorjaargrondwaterstand (GVG) tijdens beide karteringsronden.

een excursie in mei 2009 werden in de Mariapeel ook minimaal 5 zingende Sprinkhaanzangers in droge heide waargenomen tegenover twee in natte pitrusvelden (eigen waarneming).

Aangezien Sprinkhaanzangers de laatste jaren flink zijn toegenomen is gekeken of de vogels hun broedgebieden hebben uitgebreid in droge heide. Of heeft er een verschuiving plaatsgevonden van natte naar drogere gebieden? Hiertoe is bekeken hoeveel territoria van de eerste kartering een vervolgterritorium hadden bij de tweede kartering. Van een vervolgterritorium is sprake als er tijdens de tweede kartering een territorium werd aangetroffen binnen een straal van 200 meter van het oude territorium.

Sprinkhaanzanger,
Mariapeel, 14 mei 2009
(R. Schols)

Deze afstand is gelijk aan de fusieafstand die bij deze soort wordt gebruikt (van Dijk, 2004). Dit bleek slechts in 15 territoria van de 61 territoria het geval te zijn. Dus in het overgrote deel van de gevallen is geen gebruik meer gemaakt van het oude leefgebied en heeft de soort zich gevestigd in nieuwe gebieden. Op de Meinweg is dit niet waargenomen; de oude gebieden zijn nog steeds bewoond, de aantallen zijn toegenomen, maar de toename in de droge gebieden is veel groter geweest.

Discussie

Trend of terreinbeheer?

Broedende Sprinkhaanzangers in droge gebieden zijn in Nederland niet vreemd. Het is wel opvallend dat territoria in de jaren negentig vooral in de vochtige terreingedeelten werden aangetroffen en dat nu het grootste gedeelte van de territoria in de droge terreingedeelten wordt gevonden. In de jaren negentig waren veel van deze drogere gedeelten net geplagd en daardoor ongeschikt voor Sprinkhaanzangers. Het is jammer dat we niet weten of de aantallen in droge heide hoger waren dan in natte heide voordat de grootschalige herstelprojecten zijn gestart. En of de plagwerkzaamheden ervoor gezorgd hebben dat de soort "tijdelijk" verdwenen is uit de droge heide? 15 jaar na het plaggen heeft de droge heide zich dusdanig ontwikkeld dat deze nu ook een geschikt biotoop vormt voor de Sprinkhaanzanger. Deze verandering is ook terug te vinden bij de toename van de Roodborsttapuit, die een voorkeur heeft voor structuurrijke heide en een afname bij de Boomleeuwierik, die een voorkeur heeft voor open zandige plekken (gegevens Stichting Koekeloere).

Doordat er jaarlijks, zelfs in toenemend aantal, territoria worden aangetroffen in de natte gedeelten is het biotoop hier nog zeker geschikt. Op de Meinweg lijkt er dus geen verschuiving van nat naar droog te zijn, maar is er sprake van een uitbreiding van het leefgebied nu de droge heide ook een geschikt biotoop vormt. Waarschijnlijk speelt deze uitbreiding van het leefgebied ook in de andere gedeelten van Limburg. Hier komt nog bij dat oude traditionele broedgebieden zoals de Mariapeel door hoogveenontwikkeling grotendeels te nat worden voor Sprinkhaanzangers en dat tegelijkertijd de droge heide zich ook in deze gebieden tot leefgebied heeft ontwikkeld.

Door volgend jaar op de Meinweg in ieder geval goed bij te houden waar en wanneer de eerste Sprinkhaan-

zangers aankomen, is het wellicht mogelijk om zo een voorkeursbiotoop te kunnen bepalen.

Dankwoord

Allereerst Fred Hustings voor de vele rake opmerkingen op het eerste concept en Boena van Noorden van de provincie Limburg en Ernest van Asseldonk van de Stichting Koekeloere voor het leveren van de gegevens.

Literatuur

- van Asseldonk E. & J. Boeren, 1999. Broedvogels van de Meinweg. Een beetje nat en toch leuk! *Natuurhistorisch Maandblad* 88:311-315.
- Bijlsma R.G., 2001. *Pitrus juncus effusus* en Sprinkhaanzangers *Locustella naevia*: de discrepantie tussen theorie en praktijk. *Drentse Vogels* 14: 43-54.
- Cramp S., 1992. *The birds of the Western Palearctic* VI. Oxford University Press, Oxford.
- van Dijk A.J., 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Gabriëls J., 2004. Sprinkhaanzanger *Locustella naevia*. Pp. 340-341 in Vermeersch, G. *et al.*, 2004. Atlas van Vlaamse broedvogels 2000-2002. Med. Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- Hagemeyer E.J.M. & M.Blair, (eds), 1997. The EBCC atlas of European birds: their distribution and abundance. T & AD Poyser, London.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Lenders A.J.W., M. Dorenbosch & P. Janssen, 2002. Beschermingsplan Adder Limburg. Bureau Natuurbalans Limes Divergens & Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Nijmegen / Roermond.
- Loven M.M.H. & R.A.J. Pahlplatz, 2003. Broedvogels van Nederweert, 10 jaar onderzoek naar zeldzame en schaarse soorten. Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
- Poelmans W. & J. van Diermen, 1997. Broedvogels van Midden- en Oost Brabant. Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.
- van Seggelen C., 1999. Vogels van de Groote Peel. Een eeuw avifauna in een veranderend hoogveenlandschap. Maastricht. Stichting Natuurpublicaties Limburg.
- Teixeira R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's-Graveland.
- van Turnhout C., 2005. Trends van broedvogels langs de Grote Rivieren in relatie tot natuurontwikkeling. Pp. 125-135 in: van Dijk A.J. *et al.* Broedvogels in Nederland in 2003. SOVON-monitoringsrapport 2005/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Veldkamp R., 2002. Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* pp 307-371 in SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Wink M., C. Dietzen & B. Giessing, 2005. Die Vögel des Rheinlandes. Atlas zur Brut- und Wintervogelverkommen 1990-2000. NWO, Bonn.

www.stichtingkoekeloere.nl
www.limburg.nl

Jan Boeren, Hoofdstraat 56, 6061 CE Posterholt

Roofvogeltrek in 2008 over Limburg: louter hoogtepunten?

Fred Hustings & Jan Erik Kikkert

Visarend, Grevenbicht, 10 mei 2008 (R. Schols)

Voor de trekteller vormen roofvogels een krent in de dagelijkse pap. Elastische wouwenvleugels, een belletje Buizerds of een langs scheurend Smelleken: niet iets om snel genoeg van te krijgen. Helaas worden we in Nederland karig bedeed met roofvogeltrek. Lange uren moeten worden gemaakt om soorten en aantallen bijeen te sprokkelen. Soms zit het echter mee en kan het zowaar druk zijn met roofvogels boven de telpost. In 2008 was dat enkele malen het geval. Dat was de aanleiding om een en ander vast te leggen in dit artikel. Het spitst zich toe op de 'gewonere' soorten. In aparte bijdragen wordt ingegaan op de waarnemingen van zeldzaamheden als Arendbuizerd en Slangenarend (Kikkert en Neijts, elders in dit nummer).

Methode

Dit overzicht is hoofdzakelijk gebaseerd op de bevindingen van acht -enigszins- regelmatig

bezette Limburgse trektelposten, aangevuld met losse waarnemingen (Vogelarchief Limburg). Telposten die minder dan 10 uren bezet waren blijven buiten beschouwing, net als waarnemingen van niet met zekerheid gedetermineerde roofvogels ('kiekendief *spec.*').

Op de trektelposten (voor compleet overzicht en dagtotalen zie www.trektellen.nl) werd in 2008 gedurende ruim 3053 uur geteld, waarvan 24% in het 'voorjaar' (januari-juni). Dat dit veel is, blijkt uit het gegeven dat het totale aantal trekteluren in 1980-2004 in Limburg 16.248 bedroeg (21% in voorjaar), met een maximum van 1299 teluren in 1985 (Hustings *et al.*, 2006). De meeste teluren in 2008 werden gemaakt op de telposten Loozerheide (Weert) en Groote Peel (Nederweert). Een overzicht van de teluren per post is te vinden in tabel 1.

Roofvogeltrek kan de hele dag plaatsvinden. Zeker voor thermiekgebonden soorten valt de drukste periode echter tussen pakweg 10:00 en 16:00 uur,

Tabel 1. Overzicht van teluren op trekteleposten in Limburg in 2008. Rangschikking van noord naar zuid. Uitsluitend telposten met tenminste 10 teluren in 2008. Voor details zie dagoverzichten op www.trektellen.nl.

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	totaal
Gebrande Kamp, Middelaar		9:00	23:30	20:30			46:00	38:30	81:30	103:30	25:30		348:00
De Hamert, Bergen		7:30	45:30	65:00	66:05	2:30	2:30	58:30	46:30	65:00	33:30	2:15	394:50
Mariapeel				5:00			3:45	15:00	44:45	31:30			100:00
Groote Peel		3:00	3:00	6:15				94:10	169:20	146:30	82:10	16:00	520:25
Meervelt, Nederweert			4:45	5:00				1:50					11:35
Loozerheide, Weert	6:00	30:30	73:40	138:40	112:40	12:30	5:45	80:20	148:20	138:20	36:50	2:00	785:35
Aan de Majoor, Koningsbosch							7:05	82:15	137:35	141:30	100:35		469:00
AVL-Kerkrade		4:00	21:15	44:15	8:45	3:00	59:30	75:50	86:00	101:55	19:15		423:45
totaal	6:00	54:00	171:40	284:40	187:30	18:00	124:35	446:05	714:00	728:15	297:50	20:15	3053:10

niet zelden verdeeld over een late ochtend- en middagpiek (o.a. Bijlsma, 1976; Gatter, 2000). De trektellingen in 2008 vonden vooral in de vroege ochtenduren plaats, maar hielden bij gunstige weersomstandigheden (en voldoende tijd) aan tot later in de ochtend of de middag. Incidenteel werd vrijwel de hele daglichtperiode geteld. Het is duidelijk dat een aanzienlijk deel van de roofvogeltrek over de telposten gemist zal zijn, vooral op doordeweekse dagen. Desalniettemin leveren de tellingen een representatief beeld op van de trek in 2008.

De wijze van tellen is niet gestandaardiseerd. Dit is in tegenstelling tot de jaren tachtig en begin jaren negentig (LWVT/SOVON, 2002). Voor roofvogeltrek zal dit echter naar verwachting weinig uitmaken omdat iedere telpost op ongeveer dezelfde wijze werkt. De horizon en het luchtvlak recht boven de post worden regelmatig met het blote oog en de verrekijker afgezocht, soms ook met de telescoop. Bij roofvogels die op grote afstanden passeren, is het laatste attribuut onmisbaar voor soortdeterminatie.

Binnen Limburg bestaat, in tegenstelling tot vooral het westen en noorden van het land, (LWVT/SOVON, 2002) betrekkelijk weinig variatie in de waargenomen soorten en aantallen roofvogels. Onze provincie ligt in de trekbaan van vogels met een vooral Zweeds achterland, die in principe overal in Limburg kunnen verschijnen (Hustings *et al.*, 2006). Belangrijk bij het onderscheppen van roofvogeltrek is de topografie rond de telpost. Open terrein in een verder beboste omgeving heeft aantrekkingskracht, net als bos in een open omgeving; heide is ideaal voor thermiekvliegers. Ook het aantal trektellers is bepalend. Hoe meer tellers, hoe groter de theoretische kans om trekkers op te merken. Wat het laatste betreft bestonden er in

2008 duidelijke verschillen tussen posten waar voortdurend veel trektellers aanwezig waren (bijv. Groote Peel, Loozerheide, Koningsbosch) naast posten die veelal door een enkeling bemand werden (Gebrande Kamp, De Hamert). Uiteraard zijn ook lastig meetbare factoren als ervaring en scherpte van de waarnemer van belang. Een telpost die 'te gezellig is' of vooral bemand wordt door weinig ervaren tellers, kan uiteindelijk minder roofvogels opleveren dan een locatie met een enkele maar zeer alerte waarnemer. Een telpost die regelmatig goed bezet is met deskundige en scherpe trektellers en bovendien in een voor roofvogeltrek gunstige omgeving ligt (Loozerheide), heeft uiteraard de beste papieren.

Weersomstandigheden

Hoewel roofvogels onder vrijwel alle weersomstandigheden kunnen trekken, is een voorkeur voor droog, rustig, helder en zonnig weer evident. Oostenwinden in de trektijd leveren voor de meeste soorten gewoonlijk hogere aantallen op dan westenwinden. Uiteraard zijn niet alleen de weersomstandigheden in eigen land van belang, maar ook die in het aanvoergebied (Peeters, 2007).

Hieronder wordt een beknopt overzicht gegeven van de weersomstandigheden in 2008, ontleend aan de maandoverzichten van het KNMI in De Bilt. Het is toegespitst op factoren die voor de (waarneembaarheid van) roofvogeltrek van het meeste belang zijn, zoals de hoeveelheid zonneschijn en het voorkomen van winden met een oostelijke component.

Voorjaar

Februari was zeer zacht, zeer zonnig en vrij droog. Dit markeerde het einde van de elfde zachte winter

op rij. De wind kwam meestal uit het zuidwesten, en de meeste neerslag viel aan het begin en einde van de maand.

Maart was zeer nat (negende natste maartmaand sinds 1901), qua temperatuur normaal en aan de zonnige kant. Om roofvogeltrek waar te nemen, was dit een ongunstige periode. De wind zat vrijwel voortdurend in de westhoek, met een komen en gaan van depressies. Daarbij regende het in Limburg overigens minder dan in het westen van het land.

April was tamelijk zacht, droog en zonnig; Limburg behoorde landelijk gezien tot de delen met de minste zonuren en de meeste regen. Het bleef in de eerste helft koel maar wel veelal droog. Halverwege de maand (16-22 april) brak een periode aan met winden uit de oosthoek.

De maand mei was uitzonderlijk warm (warmste meimaand in ruim een eeuw, 3°C warmer dan het langjarig gemiddelde), zeer zonnig (vooral de eerste decade, die nog nooit zoveel zonuren kende) en vrij droog (speciaal in Noord-Nederland). Van 3-27 mei zat de wind vrijwel voortdurend in de oosthoek, al was hij meestal niet bijzonder krachtig (gemiddeld 5-10 m/sec).

Ook juni was warm, zonnig en vrij droog. De oostenwinden maakten nu echter plaats voor richtingen tussen ZZW en NW.

Najaar

Juli was warm maar tevens nat (gemiddeld 100 mm neerslag, tegen 60 normaliter), een gevolg van de

hardnekkige (zuid)westenwinden; de maand kende een gangbare hoeveelheid zonneshijn.

Van zomerweer was in augustus geen sprake, al bereikte de temperatuur normale waarden. Het was een sombere en natte maand, met echter een zonnig einde. De wind kwam voortdurend uit het westen, op het slot na.

September was vrij koel, maar tevens aan de droge kant en zonnig. De eerste helft van de maand was het onrustig door een stoet van lagedrukgebieden. In de tweede helft zorgden hogedrukgebieden voor rustig en droog weer. Oostenwinden staken vooral van 8-16 september de kop op, al bereikten ze alleen aan het eind van die periode noemenswaardige snelheden.

Zulke perioden ontbraken in oktober, een zonnige en vrij natte maand met een vrijwel normale temperatuur. Halverwege de maand, wanneer in sommige jaren massale doortrek van Buizerds wordt geconstateerd, was het licht instabiel weer met bij tijd en wijle stevige zuid(west)enwinden.

November was vrij zacht en somber, met een normale hoeveelheid neerslag. Aan het begin en eind van de maand was het nogal winderig, maar daartussenin (8-16 november) was er een periode met rustig weer en winden tussen ZO en NO.

Overzicht van de trek

In totaal werden tijdens de systematische tellingen 7732 trekkende roofvogels gezien, ofwel 2,5 ex./

*Sperwer,
trektelpost Aan de Majoor,
Koningsbosch,
14 september 2008
(R. Schols)*

Tabel 2. Overzicht van alle trekkende roofvogels op de Limburgse trektelposten in 2008.

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	totaal
Wespendief					176	3	28	455	218				880
Zwarte Wouw			1	22	25				1				49
Rode Wouw			17	20	11			3	16	20	11	1	99
Zeearend				1									1
Slangenarend				1	2								3
Bruine Kiekendief			26	60	53	3		156	409	31			738
Blauwe Kiekendief		2	15	25	4			7	18	35	35	1	142
Grauwe Kiekendief				6	7	1	1	8	8				31
Havik			1	1				2	7	3			14
Sperwer	2	20	103	210	39		4	98	567	1059	225	2	2329
Buizerd		31	153	39	3		1	78	459	1044	757	3	2568
Arendbuizerd					1								1
Ruigpootbuizerd			1	1						3	2		7
Dwergarend								1					1
Visarend			1	22	7	1		55	57	4	1		148
Torenvalk			11	26	11			24	67	33	3		175
Roodpootvalk					12	1							13
Smelleken			5	30	7			1	52	90	6		191
Boomvalk				57	38	1	1	73	101	8			279
Slechtvalk		5	6	6	1	1		4	12	20	8		63
totaal	2	58	340	527	397	11	35	965	1992	2350	1048	7	7732

uur. Zoals gebruikelijk leverde het najaar de grootste aantallen op. Het voorjaar daarentegen, kende het breedste soortenspectrum (tabel 2). De dagmaxima van de regelmatige passanten varieerden sterk en liepen op tot enkele honderden (tabel 3).

Voorjaar

In januari waren de trektellers nog in winterslaap of hadden ze de prioriteiten elders liggen. Op de mooiere dagen in februari werden naast de volop baltsende Buizerds ook al enkele trekkers gezien. Het blijft elke keer een lastige onderneming om de trekkers van de plaatselijke vogels te onderscheiden. Beide kunnen in groepjes op grote hoogte schroeven en in noordoostelijke richting afglijden. De opletende waarnemer zal na enige tijd de plaatselijke Buizerds echter weer terug zien komen; vogels met een opvallend verenkleed zijn wat dit betreft goud waard! Naast Buizerds werden ook de eerste Sperwers genoteerd, afgewisseld met een enkele Slechtvalk. Maart is doorgaans de beste tijd voor trekkende Buizerds en Sperwers, maar dagen met opvallende trek bleven ditmaal uit. Het seizoensmaximum Buizerds voor 2008 bedroeg slechts 39 exemplaren (Loozerheide, 17 maart). Ondanks een aanhoudend westelijke stroming was de maand maart toch goed voor 17 Rode Wouwen; een soort die gewoonlijk

met oostenwinden wordt geassocieerd. April was dit jaar de betere maand, al werden ook nu geen opmerkelijke aantallen gezien. De meeste soorten beleefden in april de piek. Zo'n 56% van de Sperwers trok door in deze maand, al werd het dagmaximum eind maart bereikt (16 ex. op 30 maart, Loozerheide). Het leeuwendeel van de in het voorjaar waargenomen Visarenden en Smellekens (beide 71%) trok eveneens in april door. Verder stonden in totaal 22 Zwarte Wouwen en 20 Rode Wouwen op de tellijsten. Een aanzienlijk deel van de wouwen trok halverwege de maand door, toen de wind even een oostelijk karakter had. Hoogtepunt van deze periode was 20 april, met op de Loozerheide o.a. 5 Zwarte Wouwen, 1 Rode Wouw, 1 Grauwe Kiekendief, 3 Visarenden en 4 Smellekens. Verder werd dezelfde telpost deze maand getrakteerd op een Ruigpootbuizerd, een Zeearend en een Slangenarend.

In mei zakt de trek gewoonlijk snel in elkaar. Echter, wanneer de dominante windrichting oostelijk is, kunnen zich toch verrassingen voordoen. De eerste week van mei gaf een redelijk doorsnee trekbeeld. De dagen werden opgeluisterd met enkele Rode en Zwarte Wouwen en Bruine Kiekendieven, maar geen van alle in hoge aantallen. Op 5 en 8 mei verschenen op de Loozerheide de tweede en derde Slangenarend van dit seizoen. Het fraaie weer leverde op 8 mei

Tabel 2. Overzicht van dagmaxima in voor- en najaar 2008.

	Voorjaar			Najaar		
	Dagmax.	Datum	Telpost	Dagmax.	Datum	Telpost
Wespendief	45	10 mei	Loozerheide	92	31 aug	De Hamert
Zwarte Wouw	5	20 apr	Loozerheide	1	01 sep	Koningsbosch
Rode Wouw	4	01 mei	Loozerheide	2	div.	div.
Zeearend	1	23 apr	Loozerheide			
Slangenarend	1	div.	Loozerheide			
Bruine Kiekendief	11	30 mrt	Loozerheide	29	13 sep	Gebrande Kamp
Blauwe Kiekendief	3	20 apr	Loozerheide	5	02 nov	Loozerheide
Grauwe Kiekendief	2	10 mei	Loozerheide	3	31 aug	Loozerheide
Havik	1	div.	div.	1	div.	div.
Sperwer	16	30 mrt	Loozerheide	61	23 okt	Loozerheide
Buizerd	39	17 mrt	Loozerheide	305	02 nov	De Hamert
Arendbuizerd	1	08 mei	De Hamert			
Ruigpootbuizerd	1	div.	Loozerheide	1	div.	div.
Visarend	4	22 apr	De Hamert	10	31 aug	Koningsbosch
Torenvalk	2	div.	div.	7	13 sep	Gebrande Kamp
Roodpootvalk	2	div.	div.			
Smelleken	4	18 apr	De Hamert	6	14 okt	Loozerheide
Boomvalk	11	03 mei	De Hamert	6	13 sep	Gebrande Kamp
Slechtvalk	2	24 feb	Loozerheide	2	div.	div.

ook nog een Arendbuizerd boven De Hamert op. Aanhoudende hoge druk boven Centraal- en West-Europa, met overheersende oostenwinden boven de Lage Landen, vormt een goede uitgangspositie voor een influx van Roodpootvalken. In tegenstelling tot andere delen van het land werd Limburg echter matig bedeed. De trektellers zagen 12 Roodpootvalken. Losse meldingen voegden daar nog 13 andere aan toe. Van de 25 waargenomen Roodpootvalken werden de meeste tussen 6-13 mei gemeld (15 ex.). Alleen op De Hamert en de Loozerheide verschenen er meerdere per dag (max. 2). Pleisteraars waren maar kort aanwezig, vermoedelijk alleen wanneer ze de nacht ter plekke hadden doorgebracht. Alleen in de Groote Peel bleef een mannetje minimaal twee dagen hangen.

De aanhoudende oostenwinden zorgden tevens voor een aardige doorkomst van Wespendieven. In de namiddag en avond van 9 mei leek de stroom op gang te komen. Dit vormde wellicht aanleiding tot een extra bezetting van de telposten op 10 mei. Hier werden, verdeeld over kleine groepjes, in totaal 110 Wespendieven gezien. Daar kwamen er nog eens 137 bij buiten de telposten. Hierbij vallen de 91 trekkers tussen 7:35 en 12:00 over de Brunsummerheide het meeste op. Na deze kortstondige piek sudderde de wespendieventrek door tot eind mei.

Aan het einde van de maand leek zich een tweede piekje van Roodpootvalken voor te doen. Van 24-28 mei doken er nog eens 5 op.

Volhoudende tellers op zoek naar zeldzame soorten konden in juni naast een Grauwe Kiekendief, Visarend en Roodpootvalk nog enkele Wespendieven of Bruine Kiekendieven opschrijven. Het lijkt een jaarlijks terugkerend fenomeen te worden aan het einde van het voorjaar: de komst van Vale Gieren naar Nederland. Ook in 2008 werden er weer enkele gezien. Limburgse trektellers wachtten echter geveefs op een Vale Gier boven de post. In Limburg bleef het bij het drietal dat van 28-30 mei rondhing bij het Rimburgerbos, Landgraaf, en aardig wat bekijks trok (van Nuys, 2008).

Najaar

De trek in juli stelde, zoals gewoonlijk, weinig voor. Terwijl de lokale vogels nog aan het vlinderen waren en voedselvluchten ondernamen, bleken kleine aantallen Wespendieven al vrijwel vanaf het begin van de maand op trek te zijn (eerste 5 juli, Gebrande Kamp). Dit verschijnsel, dat ook in 2007 werd geconstateerd, lijkt te wijzen op een deels mislukt broedseizoen. Los hiervan werden alleen verschillende Sperwers gemeld, een enkele Buizerd of Boomvalk, en zowaar al een Grauwe Kiekendief (Kerkrade, 20 juli).

---

*Wespendief,
trektelpost Loozerheide,
Weert, 23 augustus 2008
(R. Weenink)*

Augustus kan voor roofvogeltrek heel goed zijn indien zich gunstige weersomstandigheden aanbieden. Zo vond op 22-23 augustus 2007 massale doorkomst van Wespendieven plaats (Hustings, 2008). In 2008 werkten de weersomstandigheden echter tegen en was er weinig van trek te merken. Tot de allerlaatste dag... Op die gedenkwaardige 31^e augustus werden op de Limburgse trektelposten interessante aantallen genoteerd van vooral Wespendief (max. 92 over De Hamert, 53 Loozerheide, 34 Kerkrade), Bruine Kiekendief (max. 22 Loozerheide, 16 over zowel De Hamert als Koningsbosch) en Visarend (max. 10 ex. over Koningsbosch). Losse waarnemingen bevestigden deze trek golf, waarbij vooral de groepen Wespendieven opvielen. Zulke meldingen kwamen o.a. van Nederweert (91 trekkers langs Zuid-Willemsvaart; J. Janssen) en Etenaken-Wittem (58 in 10 minuten; N. Reneerkens). De dag erna, 1 september, was de doortrek golf grotendeels voorbij. Wel leverde deze dag een Zwarte Wouw op (Koningsbosch), de enige waarneming van deze in het najaar bij ons zo schaarse roofvogel.

Na deze opleving zakte de trek weer snel in. Onverwacht sterke trek, evenwel alleen over het uiterste noorden van de provincie, werd geconstateerd op 13 september. Meteen na het wegtrekken van een regenfront passeerden op de Gebrande Kamp 34 Wespendieven, 29 Bruine Kiekendieven en 7 Visarenden. De volgende dag kreeg vooral De Hamert hier nog een staartje van mee met 21 Bruine Kieken-

dieven en 7 Visarenden.

In de tweede helft van de maand sukkelde de trek van deze soorten nog wat door, begonnen er wat vaker Smellekens langs te jakkeren en kwam de trek van Buizerds langzaam op gang. Oktober zorgde echter voor een desillusie. Vaak zorgt het midden van die maand voor enig spektakel in de vorm van flinke buizerdtrek, met in het kielzog daarvan leuke aantallen Rode Wouwen, Sperwers, Blauwe Kiekendieven en andere soorten. Zulke massale doorstroming volgt meestal uit de combinatie van gepiekte wegtrek uit Zuid-Zweden (Falsterbo) en stevige oostenwinden (Peeters, 2007). Ditmaal bleef zo'n oktoberpiek bij ons echter uit. De maximale aantallen Buizerds per telpost liepen op tot enkele tientallen, terwijl ze in andere jaren tot 350 kunnen gaan. Dit was niet alleen het gevolg van minder gunstige weersomstandigheden bij ons, aangezien de buizerdtrek ook in Falsterbo lange tijd opvallend mager bleef. De beste dag aldaar viel laat in het seizoen, 29 oktober met 1519 Buizerds.

Begin november kwam alsnog spectaculaire buizerdtrek op gang. Die viel alleen telpost De Hamert ten deel (305 op 2 november), hoewel ook op andere posten stug werd doorgeteld. De opvallend late buizerdtrek bleek ook uit toevalstreffers (124 in ruim twee uur tijd over Deurnese Peel op 6 november, met groepen tot 42 ex.; J. van Rijswijk). De rest van de maand druppelde de trek van Buizerds nog wat na (steeds vaker in

slagvlucht, bij gebrek aan thermiek in verband met dalende temperaturen en kortere dagen), net als van verschillende andere soorten. Rode Wouw en Blauwe Kiekendief (even veel als in oktober) waren hiervan de opvallendste.

Invloed weersomstandigheden

Zoals zo vaak bij trektellingen, waren de uitschieters het resultaat van bijzondere weersomstandigheden. Hieronder worden drie situaties nader besproken.

Mei 2008; Roodpootvalken en Wespndieven

Op 2 mei ontstond een hogedrukgebied boven de Alpen dat via ons land naar het noorden wegtrok en boven het zuiden van Noorwegen tot stilstand kwam. Hierdoor lag er een grote zone zonder depressies tussen Zuid-Italië en West-Europa. In West-Europa overheersten oostenwinden, al was de wind niet sterk. Deze hoge druk hield stand tot 14 mei.

Tussen half april en half mei steekt het gros van de Europese Roodpootvalken de Middellandse Zee over om via Italië en Griekenland naar de broedgebieden in Hongarije en de Balkan te trekken.

De weersomstandigheden waren ditmaal klassiek voor een verdrifting van de trekkende Roodpootvalken in westelijke richting. Van Spanje tot in Groot-Brittannië en Noord-Duitsland werden opvallende aantallen geregistreerd, in Nederland ongeveer 500 en daarmee zevenmaal zo veel als gemiddeld in een voorjaar (van Winden, 2008).

Limburg werd mondjesmaat aangedaan, met slechts 12 exemplaren op de trektelposten (107 in heel Nederland en België in mei) en 13 elders. De eerste Roodpootvalk, een adulte man, verscheen op telpost Loozerheide op 6 mei. Een piekje deed zich voor van 8-11 mei, een kleiner tweede piekje van 24-28 mei. Tussen 13-24 mei zijn in Limburg geen Roodpootvalken gemeld, terwijl de influx toen in de rest van Nederland weliswaar afnam, maar nog niet voorbij was (van Winden, 2008). Ruim tweederde van de Roodpootvalken in Limburg werd gezien vanaf de intensief bezette telposten Loozerheide en De Hamert.

Wespndieven trekken door van eind april tot eind mei. Voor ons land zijn trekkers van Zweedse origine het belangrijkste. Bij aanhoudende oostenwinden kan verdrifting van hun trekbaan plaatsvinden, waarbij in korte tijd grote aantallen kunnen passeren. Tot en met 8 mei werd op de verschillende

telposten slechts een handvol Wespndieven gezien. Dat zich echter een sterke doortrekkier zou gaan aftekenen boven Limburg, bleek uit de aantallen op de oostelijke Belgische telposten op 9 mei, met 55 trekkers over de Bichterweerd, 21 over Lommel en 71 over Tienen. Op die dag zagen de tellers van de Loozerheide al 11 Wespndieven passeren en die van het AVL-terrein in Kerkrade 17. In de avonduren, toen de thermiek was verdwenen en de Wespndieven op zoek moesten naar een slaapplek, werden er bij De Hamert nog eens 11 gezien. De golf op 9 mei over Oost-België zou op 10 mei boven Limburg merkbaar moeten zijn. Dit bleek te kloppen. De Limburgse telposten noteerden 110 Wespndieven, waarvan 28 op De Hamert, 37 op het AVL-terrein en 45 op de Loozerheide. De doorkomst van fraaie aantallen bleek ook uit terloopse waarnemingen. Dat de trek een nogal oostelijk gebeuren was, blijkt uit het gegeven dat de gezamenlijke Nederlands-Belgische telposten die dag 366 trekkers zagen, waarvan dus bijna eenderde in Limburg. De dag erna, op 11 mei, was de trek golf alweer grotendeels voorbij.

31 augustus; eindelijk zon

De sterke trek eind augustus volgde op een lange periode van wisselvallige en nogal sombere weersomstandigheden eerder die maand. Hogedrukgebieden, voor zover aanwezig, lagen boven de Azoren of Midden-Europa, niet de goede plaats om bij ons in deze tijd van het jaar goede roofvogel trek te genereren. Op 29 augustus ontwikkelde zich echter boven onze omgeving een hogedrukgebied dat een dag later richting Scandinavië koerste. Daarachter werd met een zuidooststroming droge lucht aangevoerd, ideale omstandigheden om Zweedse trekkers naar ons land te voeren. Op 30 augustus was het al fraai zonnig, en dat was ook op 31 augustus het geval, al was er toen enige hoge bewolking. De opklaringen waren van korte duur, want in de avond van 31 augustus passeerde een buienlijn en daarna werd het weer merkbaar slechter, met dalende temperaturen, een naar west draaiende wind en toenemende neerslag.

De roofvogels die met de weersverbetering meekwamen, passeerden vooral op 31 augustus en bleken over een breed front te vliegen, met soortspecifieke verschillen. In totaal werden er die dag in Nederland en België 508 Wespndieven op de trektelposten genoteerd (vooral langs de Nederlandse oostgrens; 204 in Limburg), 396 Bruine Kiekendieven (goede trek in heel Nederland en Vlaanderen; 74 in Limburg)

---

en 111 Visarenden (vooral zuidhelft Nederland met aangrenzende delen van België; 24 in Limburg). Een dag later, 1 september, was het front van trekkende roofvogels duidelijk zuidwaarts opgeschoven. Voor zover er nog behoorlijke aantallen werden gezien, bleef dat beperkt tot Zuid-Nederland en vooral België. Dit was het duidelijkst bij de Wespendif, die vrijwel beperkt bleef tot de zuidoosthelft van België (max. 112 bij Verviers, op nog geen 20 km van de Zuid-Limburgse grens).

13 september; na regen...

In de eerste helft van september domineerden lagedrukgebieden en depressies. Een van die depressies trok op 11 september van IJsland naar onze omgeving, waar het bijbehorende koufront vervolgens stagneerde op de 12°. In een strook van Noord-Holland via Utrecht naar Limburg viel veel regen (20-40 mm). Ten noordoosten van deze zone bleef het droog (en aanmerkelijk warmer), terwijl een hogedrukgebied zich boven Scandinavië uitbreidde. De volgende ochtend, 13 september, trok het regenfront weg in zuidoostelijke richting en klaarde het vanuit het noorden op. Dit vormde het begin van een weersverbetering met noordoostenwinden die droge en koele lucht aanvoerden.

Van de spectaculaire roofvogeltrek die met de opklaringen meekwam, was in Limburg betrekkelijk weinig te merken. Op 13 september werd alleen de teller op de meest noordelijke telpost, Gebrande Kamp, verblijd met opmerkelijke aantallen Wespendif, Bruine Kiekendif en Visarenden. Verder zuidelijk is de situatie onduidelijk aangezien de trektellers het slechte weer lieten voor wat het was. Toch is het niet aannemelijk dat de trek hier net zo krachtig was als op de Gebrande Kamp, aangezien het verder zuidelijk in de provincie tot in de middag bleef regenen. Veel sterkere trek vond plaats in een strook over het midden en westen van Nederland en de noordwestrand van België. Die dag werden in Nederland en België recordaantallen genoteerd van Wespendif (981 op de telposten, waaronder 146 langs Kamperhoek en 111 bij Hilversum), Visarend (227, met op veel telposten 5-10 ex., oplopend tot 16 bij Hilversum en 14 bij Lopik) en Bruine Kiekendif (1144, met maxima van 164 bij Kinderdijk en 88 bij Kamperhoek). De volgende dag, 14 september, werden de meeste roofvogels zuidelijker gezien, vooral in het westen van België en zuidwesten van Nederland. In Limburg kwam vooral telpost De Hamert die dag nog tot mooie resultaten.

Zenderwaarnemingen

Enkele uit Zuid-Zweden afkomstige en van een satellietzender voorziene Bruine Kiekendifen leveren een fraaie aanvulling op de trektellingen van 13 september, toen deze soort in onverwachte aantallen passeerde. Op die dag trokken drie van zulke gezenderde vogels over Limburg: een adulte man volgde de lijn Sittard-Maastricht, terwijl een andere adulte man vanaf zijn slaappleats in de Ooijpolder bij Nijmegen wegtrok in zuidwestelijke richting en Limburg op zo'n 1,5 km ten zuiden van de Gebrande Kamp doorkliefde; een juveniele vogel volgde vrijwel hetzelfde vliegp pad, maar dan enkele honderden meters zuidelijk. De meest interessante waarneming komt echter uit de Hoekse Waard, die op 14 september door een adulte vrouw werd aangedaan. Deze gezenderde kiekendif werd voor het vierde achtereenvolgende jaar tijdens de wegtrek gevolgd. In voorgaande jaren volgde deze vogel een aanzienlijk oostelijker verlopende trekbaan, waarbij Nederland niet werd aangesneden. Ditmaal was zij door de oostenwinden blijkbaar een stuk westelijker terechtgekomen (M. Klaassen, Universiteit van Lund, Zweden in *litt.*). Het lijkt geen twijfel dat het ook bij de op 13 september waargenomen Wespendif en Visarenden veelal om Zweedse vogels zal gaan, die ditmaal westelijker dan gewoonlijk trokken.

Hoe bijzonder was 2008?

Ieder seizoen heeft voor de *hardcore* trekteller mooie dingen in petto. Het jaar 2008 kende zowel in het voorjaar als najaar enkele malen mooie roofvogeltrek, waarbij niet vergeten moet worden dat de trek van sommige soorten zwaar tegenviel.

Hardnekkige oostenwinden in het voorjaar leveren vaak relatief hoge aantallen roofvogels op. Om welke soorten het gaat, hangt af van de tijd van het jaar. Bij doorstaande oostenwinden in mei valt te rekenen met verhoogde aantallen Wespendif, Roodpootvalken en in mindere mate Zwarte Vrouwen. Ook in 1980, 1988 en 1992 heersten er in mei oostelijke stromingen. Vooral in 1980 leidde dit tot opvallende wespendifeventrek, met op 13-15 mei over de Haeselaar-Echt 130, 48 en 67 passanten. In de overige jaren was de trek in Limburg (in tegenstelling tot de kust) veel minder opvallend, al deden zich goede dagen voor (21 mei 1992 69 over Danikerberg-Geleen). Omgekeerd kan massale trek

ook optreden wanneer de omstandigheden minder klassiek zijn, zoals op 10 en 11 mei 1993, toen er tot 268 Wespddieven per locatie opdoken (Bergerheide, 11 mei) en er ettelijke duizenden Limburg gepasseerd zullen zijn (Schols, 1993).

In het nieuwe millennium bleven dominante oostenwinden in mei vooralsnog uit. Er werden dan ook weinig trekkende Wespddieven gezien tot het voorjaar van 2008. Via de website waarneming.nl werden uiteindelijk 336 trekkende Wespddieven boven Limburg gemeld en via trekstellen.nl 179 (overigens met enige overlap). Dit is verreweg het hoogste aantal in het nieuwe millennium. Ook wanneer rekening wordt gehouden met bijkomende factoren (toegenomen waarneemintensiteit en/of media om waarnemingen door te geven) is het duidelijk dat 2008, in vergelijking met zijn voorgangers, een goed voorjaar voor Wespddieven opleverde. De trek golf van 9 en 10 mei, waarop 75% van de Wespddieven passeerde, springt daarbij het meest in het oog. Eveneens een goed voorjaar beleefde de Zwarte Wouw. Via waarneming.nl werden 103 trekkende Zwarte Wouwen doorgegeven tegen ruim 30 per jaar in de voorgaande vier jaren. Landelijk gezien waren de uurgemiddelden op de trekposten in 2008 bij Wespddief (factor 7) en Zwarte Wouw (factor 1,6) duidelijk hoger dan gemiddeld over 2003-07 (Hustings *et al.*, 2008).

De Roodpootvalk is echter de soort die het meest wordt geassocieerd met oostenwinden in het late voorjaar. De soort kan in Limburg bij overheersende westenwinden in mei en juni volledig ontbreken. Het beste jaar tot dusver was 1992 met 14 exemplaren. Dat jaar werd gekenmerkt door lang aanhoudende en krachtige oostenwinden. De Roodpootvalken arriveerden toen laat, in de laatste week van mei, en bleven tot ver in juni aanwezig. Het voorjaar van 2008 is met 25 Roodpootvalken het beste tot nu toe in Limburg. In tegenstelling tot 1992 arriveerden de valkjes al vanaf de tweede week van mei, maar was het piekje snel voorbij. Vergeet overigens niet dat er in 1992 in het voorjaar lang niet zo veel werd getrekteld als in 2008. Landelijk was de influx van Roodpootvalken in 1992 aanzienlijk groter dan in 2008 (verschil factor 2,7; van Winden, 2008).

Bij de najaarstrek vallen vooral de korte trekpieken eind augustus en midden september op. Dit leverde bij Bruine Kiekendief (dagmaximum was 25) en vooral Visarend (dagmaximum was 4) aantallen op die niet eerder bekend waren uit Limburg (Hustings *et al.*, 2006). De aantallen Wespddieven in

deze periode waren fraai, maar een jaar eerder nog aanmerkelijk hoger bij een doortrek golf op 22-23 augustus (max. 252 bij Mook op 22 augustus; Hustings, 2008). Buizerds waren in het najaar van 2008 niet bijzonder talrijk, maar wel opvallend laat. Dit is een zeldzaam verschijnsel, dat ook in 2000 werd geconstateerd (143 over Mulderskop op 5 november). Soorten als Rode Wouw en Blauwe Kiekendief waren in het najaar van 2008 schaarser dan in andere jaren.

Dankwoord

De trekgegevens zijn ontleend aan de dagelijks ingevoerde data op de website www.trekstellen.nl. Deze door Jethro Waanders en Gerard Troost opgezette site bewees hiermee wederom goede diensten. Alle tellers worden bijzonder bedankt voor hun inspanningen! Hun namen zijn te vinden op de genoemde site. De losse meldingen stammen merendeels uit de door Hisko de Vries e.a. gestarte website www.waarneming.nl. Ook deze waarnemers leverden een belangrijke bijdrage aan dit artikel, waarvoor dank.

Literatuur

- Bijlsma R.G., 1976.** Ongestuwde trek van roofvogels (*Falconiformes*) in het binnenland. Rapport, Wageningen-Hoog.
- Gatter W., 2000.** Vogelzug und Vogelbestände in Mitteleuropa. 30 Jahre Beobachtung des Tagszugs am Randecker Maar. Aula, Wiebelsheim.
- Hustings F., 2008.** Snelle en massale doortrek van Wespddieven *Pernis apivorus* op 22-24 augustus 2007. De Takkeling 16(1): 68-75.
- Hustings F., A. Boele & G. Troost, 2008.** Voorjaarstrek 2008: effecten van oostenwind? SOVON-Nieuws 21(2): 7-8.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kikkert J.E., 2009.** Arendbuizerd boven De Hamert, mei 2008. Limburgse Vogels 19: 67.
- LWVT/SOVON, 2002.** Vogel trek over Nederland. Schuyt & Co, Haarlem.
- van Nuys P., 2008.** Vale Gieren in Rimborg, 28-30 mei 2008. Limburgse Vogels 18: 87-89.
- Neijts F., 2009.** Maar liefst drie verschillende Slangenarenden over de Loozerheide, voorjaar 2008. Limburgse Vogels 19: 68.
- Peeters L., 2007.** Voorspelbaarheid van roofvogel trek. Natuur.oriolus 73(3): 89-100.
- Schols R., 1993.** Onverwacht vroege en massale doortrek van Wespddieven in voorjaar 1993. Limburgse Vogels 4: 49-52.
- van Winden E., 2008.** Mooi weer voor Roodpootvalken. SOVON-Nieuws 21(3): 5-7.

*Fred Hustings, Promenade 159, 6581 BZ Malden
Jan Erik Kikkert, Kullweg 1, 47652 Wemb-Weeze Dld*

Houtduivenspektakel boven De Hamert

Jan Erik Kikkert

Overtrekkende Houtduiven boven voormalige trektpost Vrouwenbos, Spaubeek, 20 oktober 2007 (R. Schols)

Wellicht één van de ornithologische hoogtepunten in het najaar is de massale doortrek van Houtduiven *Columba palumbus*. Hoewel, dit gaat vooral op voor de trekters in het zuidoosten van het land. Op 'goede' dagen kunnen vele tienduizenden Houtduiven in grote groepen de telposten passeren. Aanleiding voor het schrijven van dit artikel is de spectaculaire Houtduivengolf die op 2 november 2008 boven De Hamert de tellers in de ban hield. Het onderstaande relaas beschrijft de telmethodiek, de houtduiventrek boven West-Europa, een korte beschrijving van het regionaal uitzonderlijke jaar 2007 en een beschrijving van de doortrek op 2 november 2008 boven De Hamert en elders in Zuidoost Nederland. De aantalgegevens zijn ontleend aan de database van trektellen.nl.

Telmethode

De methode van het huidige trektellen is slechts in geringe mate gestandaardiseerd. In tegenstelling

tot de handleiding van de LWVT (LWVT/SOVON, 2002), waarbij alleen vogels worden geteld die met het blote oog zichtbaar zijn, worden nu vaak zelfs alle vogels genoteerd die op grote afstand vliegen en alleen met een kijker of telescoop zijn te ontdekken. Hierbij in acht nemend dat de tellers 'hun gebied' kennen en onderscheid kunnen maken tussen plaatselijke vogels en trekkers. Alleen vogels die in de laatste categorie vallen worden opgeschreven.

Een dag met extreem veel Houtduiven gaat dikwijls gepaard met sterke trek van andere soorten die ook de aandacht vragen van de teller(s). Het is op zo'n dag meestal helder weer, zonnig of wat sluierbewolking en weinig wind. Een combinatie van hoge aantallen Houtduiven per groep, de snelheid waarmee deze groep zich verplaatst en sterke trek van andere soorten draagt bij aan het feit dat niet alle duiven één voor één geteld kunnen worden. In plaats van exact te tellen wordt een aloude en door trekters algemeen aanvaarde schattingsmethode gebruikt. Hierbij wordt een klein deel van de groep

geteld waarna vervolgens bekeken wordt hoe vaak deze deelgroep binnen de grote groep past. Hierdoor bestaat de kans tot onderschatting of overschatting. Door de jaren heen opgedane ervaring beperkt deze mischattingen.

Telpost De Hamert

Telpost De Hamert ligt midden in een heideterrein en wordt in het westen, zuiden en oosten omringd door bos. In het noorden ligt het kassengebied Tuindorp en het achterliggende agrarische gebied. Op ongeveer 1 km afstand, zuidelijk van de telpost, stroomt de Maas in noordwestelijke richting.

Door de hoge ligging van de telpost op een stuifduin kunnen vogels die over het bos vliegen ook worden meegenomen. De zichtbaarheid van de windmolens bij Wemb (Duitsland) op 5,3 km van de telpost geeft een indicatie van de helderheid van de lucht. Het is lastig aan te geven tot op welke afstand langstreckende vogels kunnen worden waargenomen. Dat hangt af van de grootte van de vogel en de groeps grootte. Een enkel vliegende Houtduif zal bijvoorbeeld open afstand van 3 km over het hoofd worden gezien terwijl een groep van 1000 Houtduiven eerder op die afstand gevonden wordt. Zeer grote, compacte groepen Houtduiven kunnen bij helder weer met de kijker of telescoop tot maximaal 5-8 km afstand opgepikt worden.

Houtduiventrek boven West-Europa

De belangrijkste Europese trekkende Houtduifpopulaties zijn afkomstig uit Fenno-Scandinavië (ca. 3 miljoen ex.) en Oost-Europa (ca. 2 miljoen ex.). De belangrijkste overwinteringsgebieden zijn Zuid-west-Frankrijk en vooral het Iberisch schiereiland (Snow & Perrins, 1998). De vliegrouete die deze vogels volgen loopt onder andere over het zuidoosten van Nederland en gaat in zuid-zuidwestelijke richting naar de westelijke Pyreneeën waar de 'oversteek' naar het Iberisch schiereiland plaatsvindt. Deze route wordt ook wel de Noord-Atlantische vliegrouete (North Atlantic Flyway) genoemd. Opvallend is dat de trekbaan na de oversteek tussen Zweden en Denemarken weinig uitwaaiert en in een relatief smalle baan naar de Pyreneeën loopt. De Oost-Europese en (Oost-)Duitse vogels vliegen via centraal Frankrijk eveneens naar de westelijke Pyreneeën via de zogenaamde Continentale vliegrouete (Continental Flyway) (Alerstam & Ulfstrand, 1973). Doordat het westelijke deel van de Pyreneeën aanzienlijk minder

hoog is kiezen de Houtduiven voor deze oversteek. Nederlandse Houtduiven trekken ook, maar dan slechts tot in Frankrijk. Er is eveneens deeltrek van Noord-Duitse en Deense vogels die overwinteren in Frankrijk of de Lage Landen (Linnartz, 2002).

In Nederland hebben we dus voornamelijk te maken met doortrekkende Houtduiven van noordelijke en noordoostelijke herkomst. Met name de door weersomstandigheden geconcentreerde en gepiekte oversteek van de Scandinavische duiven kan leiden tot een piektrek boven de zuidoostelijke Lage Landen. Een sterk gestuwde oversteek van Scandinavische Houtduiven via Zuid-Zweden over de nauwe zee-straten naar Denemarken vindt vaak plaats na de passage van een koudefront met noordwesten tot noordoosten winden. De meeste vogels vertrekken dan in een paar dagen, zoveel mogelijk gebruik makend van sterke rugwind. Met noordwesten wind kan er sterke trek plaatsvinden boven het Kattegat. Is de wind meer noordoost dan verplaatst de oversteek zich naar het westelijke deel van de Oostzee. Door deze keuze hebben de vogels het meeste profijt van de rugwind en kunnen zo snelheden halen van boven de 80 km/u. De oostelijke Baltische populatie en de Finse populatie trekken via de Baltische kustlijn eerst naar het zuiden en vervolgens naar het westen (Alerstam & Ulfstrand, 1973). Naar schatting passeren jaarlijks 4 tot 6 miljoen Houtduiven Nederland, het gros over het zuidoosten (Linnartz, 2002). Om het contrast aan te geven; in de jaren 2003-2008 over de periode 15 oktober - 15 november zijn er op de website trektellen.nl bijna 6 miljoen Houtduiven geregistreerd. Hiervan vloog meer dan 70% ten zuidoosten van de lijn Enschede-Tilburg. In de kustgebieden wordt al sinds jaar en dag intensief geteld. De laatste jaren is de telintensiviteit elders in het land sterk toegenomen. Dat resulteerde onder andere in een toename van het aantal getelde vogels en dus ook Houtduiven. Zo was zuidoostelijk Nederland in 2008 goed voor meer dan 85% van het totale aantal doortrekkende Houtduiven (trektellen.nl). Een eerdere studie (1981-1987) naar het doortrekpatroon van Houtduiven in Zuid-Limburg bracht aan het licht dat de doortrek in Zuid-Limburg voornamelijk plaatsvindt tussen 15 oktober en 7 november (week 42 t/m 45) met een piek tussen 19 oktober en 1 november (Schols & Linnartz, 1990). De website trektellen.nl laat in het tijdvak 2000-2008 een doortrekperiode zien van week 40 tot en met week 48 met een piekperiode van week 42 tot en met week 45.

Uitzonderlijke jaar 2007

Op 20 oktober 2007 deed zich een opmerkelijk fenomeen voor. Een enorme stroom Houtduiven vulde de lucht in zuidoostelijk Nederland en aangrenzend België. De trekbaan schampte oostelijk Overijssel en liep in zuid-zuidwestelijke richting naar Midden-Limburg. De baan lag zo'n beetje ten zuidoosten van de lijn Enschede-Eindhoven. Telpost Oelemars bij Losser in Overijssel had een dagtotaal van 64.500 Houtduiven. Verder naar het zuiden zal de trekbaan over de Achterhoek zijn gegaan. Helaas zijn uit die regio geen resultaten bekend. Vervolgens gaat de baan over Duits grondgebied ten oosten van Nijmegen. Zowel de Gebrande Kamp als Zweefvliegveld Maldens Vlak, beiden ten zuiden van Nijmegen, kregen weinig mee van deze doortrek en meldden die dag respectievelijk 1237 en 2506 Houtduiven. Verder naar het zuidwesten vlogen 25.000 Houtduiven boven de Strabrechtse Heide. De telposten ten zuiden en zuidoosten van de Strabrechtse Heide meldden enorme aantallen. De Loozerheide telde 83.000 Houtduiven en telpost Aan de Majoor zelfs 101.500. Eerder dat jaar vlogen er al eens 95.000 exemplaren over de Loozerheide en zelfs 99.000 exemplaren over de Mechelse Heide (B). Tijdens een eenmalige reünietelling op 20 oktober op de voormalige telpost Spaubeek leverde dit zelfs

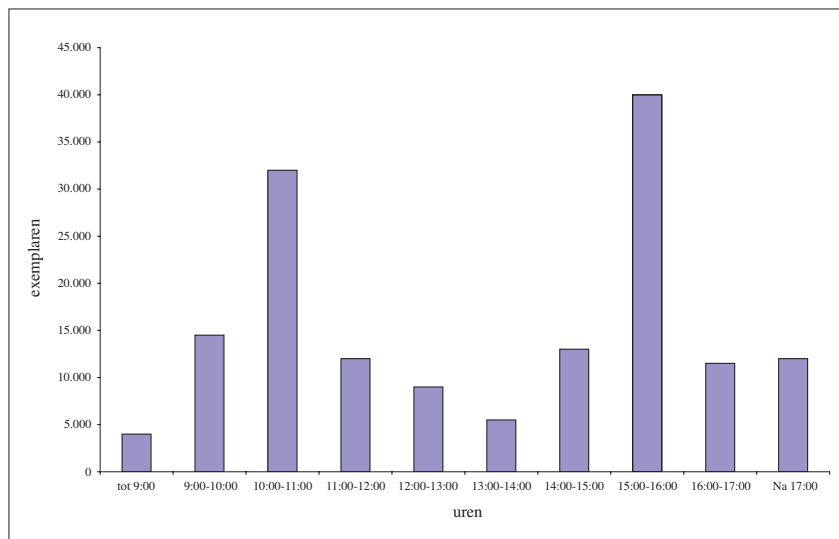
een recordtotaal van 103.000 op. Ook tellers aan de westkant van de Maas in België zagen grote wolken duiven passeren; zoals over telpost de Maten met 85.500 en 72.000 over Oetersloven, Wellen. Telpost Mechelse Heide spande echter de kroon met maar liefst 183.500 Houtduiven. Van de met regelmaat bezette Zuid-Limburgse telposten zijn alleen de resultaten van telpost AVL-terrein Eyselshoven bekend. Hier werden deze dag 34.000 Houtduiven geteld. Grofweg lag het zwaartepunt van de trekbaan op 20 oktober 2008 tussen de Strabrechtse Heide en Eyselshoven. Dit zou kunnen betekenen dat met een zuid-zuidwestelijke koers de hoofdmoot via een baan van nog geen 50 km breed trok. Dit is echter niet met zekerheid vast te stellen omdat de dekking en telfrequentie in Duitsland, maar ook in oostelijk België niet voldoende is. Opgemerkt dient te worden dat er verschillen zijn in het aantal teluren per telpost. Hierdoor is het beeld enigszins vertekend. Maar voor het resultaat van bovenstaande analyse maakt het niet veel uit.

Fenomenale trek op 2 november 2008

Tot aan 2 november had zich in het najaar van 2008 nog geen echte 'Houtduivendag' voorgedaan. Echter, een zeer zwakke zuiden- en later oostenwind met een enigszins bewolkte hemel na een paar dagen

*Houtduiven,
trektelpost Aan de Majoor,
Koningsbosch,
7 oktober 2007 (R. Schols)*

*Figuur 1.
Uurtotalen Houtduif
op 2 november 2008
over telpost De Hamert.*

met neerslag èn een flinke portie geluk resulteerde in een spectaculair schouwspel boven De Hamert. De telpost werd die dag bezet door een tweekop-pige telploeg. Naast ondergetekende was Herman Rothoff aangeschoven om in de ochtenduren mee te tellen. Vanaf 7:15 tot 9 uur vlogen kleine groepen van enkele honderden exemplaren over de telpost. Een aantal van deze groepen steeg op uit de omringende bossen waar de Houtduiven de nacht hadden doorgebracht. Hierdoor kwamen we tot 9 uur op een totaal van 4000 vogels. Niks wees echter op een enorme toestroom van duiven.

Na 9 uur begonnen de aantallen echter sterk toe te nemen. Tussen 9 en 10 uur passeerden 14.500 Houtduiven de telpost. Door de ineens sterk toegenomen drukte in de lucht is gekozen om de kleinere groepen Houtduiven niet te tellen. Dit bleek gewoonweg onmogelijk met twee personen. De vogels vlogen veelal in grote compacte groepen tot 3000 vogels op een behoorlijke hoogte maar nog wel zichtbaar met het blote oog. De aantallen namen daarna nog meer toe, want het daarop volgende uur werden 32.000 vogels genoteerd waarbij de groeps-grootte op liep tot maximaal 6.000 exemplaren. Na 11 uur namen de aantallen weer sterk af tot uurtotalen van ca. 10.000 vogels tot 15 uur. Tussen 15 en 16 uur volgde een tweede, nog grotere piek met een totaal van 40.000 Houtduiven waaronder een groep van ca. 14.000 vogels. Daarna zakte het uurtotaal naar ca. 12.000 Houtduiven. Het laatste half uur verliep nogal verwarrend omdat grote groepen duiven op

zoek gingen naar een geschikte slaappleaats. Een overheersende trekrichting was niet meer aanwezig doordat de groepen door elkaar begonnen te vliegen. Om geen dubbeltellingen te krijgen zijn alleen de in zuidelijke en westelijke richting vliegende groepen geteld. Uiteindelijk leverde 2 november 2008 een dagtotaal op van 163.500 Houtduiven over De Hamert (figuur 1).

De sterke trek van Houtduiven op 2 november is ook op aantal andere telposten niet ongemerkt voorbij gegaan. Net als op 20 oktober 2007 had telpost de Oelemars een goede Houtduivendag met een totaal van 54.000 vogels. In tegenstelling tot 20 oktober 2007 hadden de telposten Zweefvliegveld Maldens Vlak en de Gebrande Kamp nu wel sterke trek van Houtduiven met respectievelijk 27.000 en 41.000 vogels. De hoogste aantallen werden naast De Hamert gezien op de telposten van De Groote Peel: 64.500 exemplaren, de Strabrechtse Heide met 105.500 vogels en Patersgronden bij Valkenswaard met 51.500 exemplaren. Net over de Belgische grens in het verlengde van de lijn De Hamert-Strabrechtse Heide werden ook grote aantallen gezien over telpost Hageven en Kristallijn, Maatheide met respectievelijk 45.700 en 60.000 Houtduiven. Op de Loozerheide, net ten zuidoosten van deze lijn werden 42.000 Houtduiven geteld. Verder naar het zuidoosten toe echter was de trek een stuk minder intensief met 'maar' 11.600 Houtduiven over telpost Aan de Majoor bij Koningsbosch. Het lijkt erop

Tabel 1. Dagtotalen en uurgemiddelden van diverse telposten op 2 november 2008.

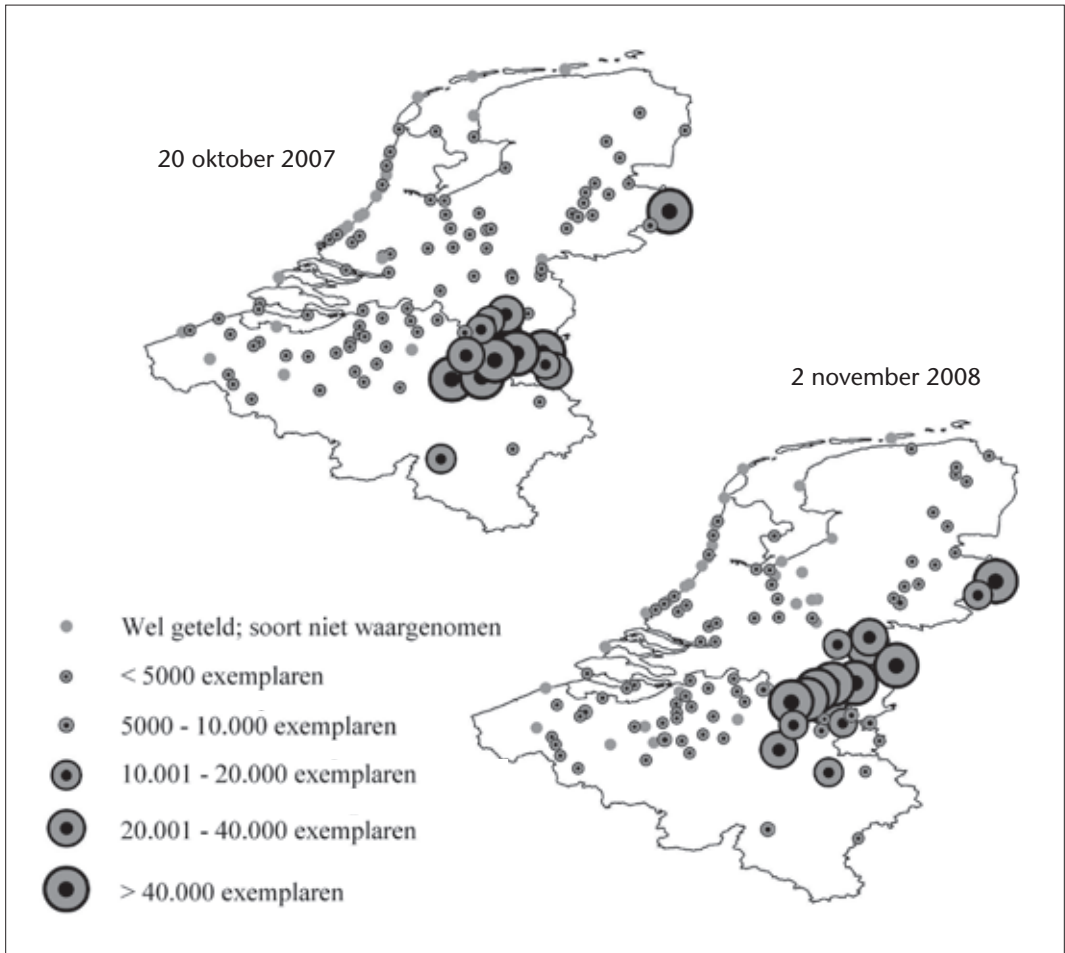
telpost	totaal	uurgemiddelde
Oelemars	45.198	4.757
Maldens Vlak	26.933	3.168
Gebrande Kamp	41.071	7.467
De Hamert	163.000	16.300
Groote Peel	64.455	5.995
Strabrechtse Heide	105.500	11.105
Patersgronden	51.100	7.963
Loozerheide	42.440	7.489
Hageven Lommel	45.695	7.993
Kristallijn Maatheide	60.274	6.289
Brobbelbies-Noord	16.928	1.665
Aan de Majoor	7.288	1.325

dat in tegenstelling tot 20 oktober 2007 de trekrichting meer zuidwestelijk was en het hart van de trekbaan noordelijker lag.

Veel Houtduiven die in het najaar over Nederland trekken hebben in Zuid-Zweden min of meer een gestuwde oversteek gemaakt. Zoals eerder al gemeld, is het voorkomen van een massale oversteek afhankelijk van het weer en de heersende windrichting aldaar. Deze oversteek vindt dan op enige afstand van de tellers in Falsterbo plaats. Hierdoor is er geen direct verband zichtbaar tussen de getelde Houtduiven op Falsterbo en de doorkomst in Zuidoost-Nederland omdat deze buiten het waarnemingsveld van de tellers op Falsterbo kunnen vliegen.

Figuur 2.

Dagtotalen van trekkende Houtduiven op de Nederlandse en Belgische trekposten op 20 oktober 2007 en 2 november 2008.

Houtduif, trektelpost Aan de Majoor, Koningsbosch, 15 oktober 2007 (R. Schols)

Met redelijk weer zouden de Houtduiven binnen een week aan de voet van de Pyreneeën kunnen zijn. Des te opvallender is daarom de vroege oversteek over de westelijke Pyreneeën in 2008. Zo werden er over de westelijke Pyreneeën door de vallei van Baztan; Navarra op 18 en 19 oktober bijna 1,5 miljoen (op een seizoengemiddelde van 4 miljoen) vogels geteld (ehizabai.blogspot.com). De weercondities waren op dat moment optimaal met een bewolkte hemel en een rustige wind uit het zuiden, na een paar dagen van regenachtig weer. Mogelijk dat de Houtduiven die de Continentale route volgden op dat moment massaal de Pyreneeën overstaken. De Scandinavische vogels moesten toen nog beginnen aan de oversteek naar West-Europa, ca. 1500 km. noordelijker. Een tweede massale oversteek van de Pyreneeën heeft niet plaatsgevonden. Dit zou kunnen betekenen dat de golf Houtduiven die over de Lage Landen is getrokken boven Frankrijk is uitgedoofd.

Dankwoord

Een woord van dank gaat uit naar Nicole Reneerkens en Ran Schols die eerdere versies doornamen en van commentaar voorzagen.

Literatuur

- Alerstam T. & S. Ulfstrand, 1973.** A radar study of the autumn migration of Wood pigeons *Columba palumbus* in Southern Scandinavia, Helgonav. 5, S-223 62 Lund, Sweden.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Linnartz L., 2002.** Houtduif *Columba palumbus*, Pp.166-167 in LWVT/SOVON 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993, Schuyt & Co, Haarlem.
- LWVT/SOVON, 2002.** Vogeltrek over Nederland. Schuyt & Co, Haarlem.
- Schols R. & L. Linnartz, 1990.** De trek van de Houtduif bekeken aan de hand van trektellingen te Geleen, Limburgse vogels: 1:2, 7-18.
- Snow D.W. & C.M. Perrins, 1998.** The Birds of the Western Palearctic, Concise Edition, vol 1, Oxford.
- www.ehizabai.blogspot.com
www.trektellen.nl
www.waarneming.nl

Jan Erik Kikkert, Kullweg 1, 47652 Wemb-Weeze Dld

Overwinterende Tafeleenden langs de Limburgse Maas: opkomst en neergang?

Fred Hustings & Nicole Reneerkens

Tafeleenden, Eijsder Beemden, 11 januari 2009 (K. Lemmens)

Het is in de winter een volstrekt gangbaar beeld: een groepje Tafeleenden *Aythya ferina* dobberend op een plas in het Maasdal. Met de Kuifeend is dit de talrijkste bij ons overwinterende duikeend. Lange tijd was de Tafeleend de meest algemene van beide eenden, maar inmiddels zijn de rollen omgedraaid. Hieronder wordt samengevat hoe het deze soort, waarvoor Limburg van internationaal belang is, bij ons vergaat.

Materiaal en methode

Basis voor dit artikel vormen de watervogeltellingen zoals deze vanaf midden jaren zeventig maandelijks in het Maasdal plaatsvinden tussen september en april (van Noorden, 1992; Hustings *et al.*, 2006). De tellingen, aanvankelijk gecoördineerd door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (en opvolgers), maar sinds 1992 door SOVON, kennen een hoge mate

van volledigheid, al zijn er altijd wel enkele (meestal minder belangrijke) telgebieden die uitvallen. Dit wordt gecompenseerd door een (geautomatiseerde) schatting te maken van de aantallen in het niet-getelde gebied. Hierbij wordt rekening gehouden met eerdere tellingen in het uitgevallen gebied en het aantalsverloop in vergelijkbare gebieden. Meer informatie over de landelijke watervogeltellingen, inclusief statistische bewerking van de telgegevens, is te vinden in de SOVON-rapporten (meest recente: van Roomen *et al.*, 2006, 2007; Hustings *et al.*, 2008).

Om differentiatie aan te brengen in de ontwikkelingen binnen het Maasdal, wordt de tegenwoordig gangbare traject-indeling gevolgd (figuur 1). Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de Kalkmaas (van Belgische grens bij Eijsden tot Maas-tricht), de Grensmaas (de 'ongetemde' rivier tussen Borgharen en Stevensweert), de Midden-Limburgse Maasplassen (het complex van grindgaten en de aan-

grenzende rivier tussen Stevensweert en Swalmen; verder Maasplassen genoemd) en de Gestuwde Maas (tussen Swalmen en de provinciegrens bij Mook). Bij de Maasplassen worden de Belgische en Nederlandse delen samengenomen. De vogels maken immers geen onderscheid en pendelen vrijelijk van de ene naar de andere kant.

Om trends te beschrijven worden seizoensgemiddelden gebruikt, ofwel het totaal aantal in een seizoen waargenomen vogels (inclusief bijschattingen) gedeeld door 12.

Huidige situatie, 2004-2008

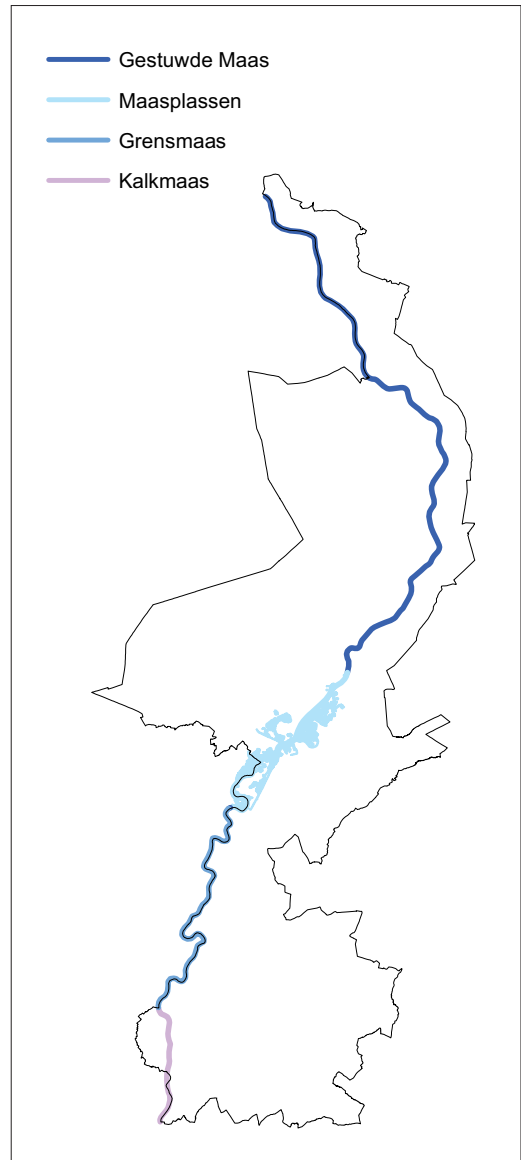
De Tafeleend is in Limburg een klassieke overwinteraar, waarvan de aantallen pas aan het eind van de herfst sterk toenemen. De piek ligt vrijwel altijd in januari, een enkele maal in december, wanneer gemiddeld 3200 Tafeleenden in het Maasdal aanwezig zijn. In maart is het merendeel weer vertrokken. Met dit seizoenspatroon onderscheidt Limburg zich van het landelijke beeld. Op Nederlandse schaal is de Tafeleend het talrijkst in oktober en november. De aantallen in januari zijn gemiddeld bijna eenderde lager dan die in het najaar (Hustings *et al.*, 2008). Het Limburgse seizoenspatroon komt echter volledig overeen met dat in het aangrenzende Rijnland in Duitsland (Wink *et al.*, 2005).

De verspreiding over het Maasdal is niet gelijkmatig. De Maasplassen vangen gemiddeld bijna tweederde (62%) van de overwinteraars op. De rest zoekt zijn heil langs de Grensmaas (13%), Kalkmaas (8%) en Gestuwde Maas (17%). Het grote belang van de Maasplassen is verklaarbaar uit de oppervlakte grindgaten aldaar (1600 ha open water aan Nederlandse zijde, 400 ha aan Belgische zijde). Opmerkelijker is dat ook de Kalkmaas, het verreweg kleinste riviertraject, relatief belangrijk voor Tafeleenden is. Dit komt vrijwel geheel op het conto van de Pietersplas bij Oost-Maarland, die sinds zijn ontstaan begin jaren zeventig steeds in trek was bij Tafeleenden.

De meeste Tafeleenden verblijven op de grindgaten. Deze plassen fungeren overdag als rustplaats, maar ook om te foerageren, veelal op Driehoeksmosselen. Op de Maas zelf worden overdag maar weinig Tafeleenden gezien, perioden met strenge vorst daargelaten. De rivier wordt 's nachts echter volop bezocht door foeragerende vogels, die op deze manier hinderlijk kleptoparasitisme van meeuwen en overlast door passerende boten vermijden. Een deel van de plassen is trouwens zo diep dat de

duikcapaciteit van Tafeleenden overschreden wordt (Dirksen & Boudewijn, 1996).

Buiten het Maasdal vertoeven enkele tientallen tot hooguit een honderdtal vogels elders in Limburg, met name op kanalen (Julianakanaal, Zuid-Willemsvaart, Kanaal Wessem-Nederweert; vooral op verbredingen) en, zolang de vorst niet invalt, op vennen in het Peelgebied en plassen elders.

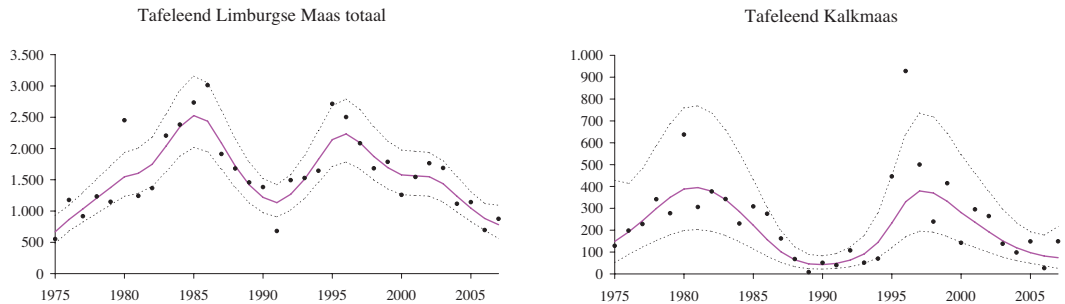

Figuur 1. Traject-indeling van het Maasdal.

Trend

Uit het grijze verleden is slechts bekend dat de Tafeleend als een zeldzame wintervogel werd beschouwd (Hens, 1965). Dit was niet verwonderlijk, aangezien Limburg tot midden 20e eeuw een waterarme provincie was. Dat is inmiddels niet meer zo, wat vooral op het conto van de aanleg van de Maasplassen komt. De winning van zand en grind in het Maasdal, aarzeland op gang komend vanaf de jaren veertig, kende een explosieve uitbreiding vanaf eind jaren zestig, leidend tot een complex van tientallen grindgaten met een gezamenlijke oppervlakte van 2000 ha (van Noorden, 1992). Op veel kleinere schaal zorgde de winning van grondstoffen ook buiten het Maasdal voor een toename van oppervlaktewateren in Limburg.

Over de aantallen Tafeleenden van voor de jaren zeventig is alleen anekdotische informatie beschikbaar. Vanaf midden jaren zeventig zijn de aantallen goed gevolgd. Het aantalsverloop in het Maasdal laat een haast ritmisch patroon zien, met periodes van toename afgewisseld met afname. Tijdens de eerste groeiperiode, van midden jaren zeventig tot midden jaren tachtig, vervijfvoudigde het aantal overwintersaars. Op deze periode volgde een abrupte halvering in de tweede helft van de jaren tachtig, een inzinking waarvan de populatie zich begin jaren negentig grotendeels herstelde. Vanaf midden jaren negentig is echter weer sprake van een duidelijk dalende trend. De aantallen die recent in Limburg worden vastgesteld, verschillen weinig van die van drie decennia eerder! De tijden dat er wel eens 15.000 Tafeleenden in Limburg geteld werden, zijn voorbij.

Figuur 2. Trend van Tafeleend 1975-2007 in het Limburgse Maasdal en in de deeltrajecten Gestuwde Maas, Maasplassen, Grensmaas en Kalkmaas. Weergegeven zijn de seizoensgemiddelden (stippen), de berekende trend (lijn) en de betrouwbaarheidsintervallen (stippellijn).

Wanneer we inzoomen op de deeltrajecten, zien we opvallende verschillen (figuur 2). Het aantalsverloop in Kalkmaas en Maasplassen verloopt grotendeels volgens het geschetste patroon. Niet verwonderlijk, aangezien deze trajecten het merendeel van de Limburgse populatie herbergen, en dus in feite het patroon bepalen! Wel zijn de fluctuaties in de Kalkmaas extremer dan de meer gedempte ontwikkelingen in de Maasplassen. De aantallen langs de Grensmaas vertonen een geleidelijke stijging over de hele periode; omdat het hier om lage aantallen gaat, heeft dit weinig invloed op het totaalbeeld. Het meest negatieve beeld is dat van de Gestuwde Maas, waar de aantallen vanaf midden jaren tachtig een structurele achteruitgang kenden.

Het gevolg van een en ander is dat de verdeling van de Tafeleenden over de riviertrajecten sterk veranderd is. Midden jaren tachtig verschilden de aantallen langs de Gestuwde Maas (38% van alle overwintersaars) betrekkelijk weinig van die in de Maasplassen (47%). Tegenwoordig is het aandeel van de Maasplassen (62%) enkele malen hoger dan dat van de Gestuwde Maas (17%). Het aandeel overwintersaars op de Kalkmaas is licht verminderd (van 10 naar 8%), dat op de Grensmaas gestegen (van 5 naar 13%).

Veranderingen in verspreiding op detailniveau

Sommige plassen blijken meer in trek dan andere. Dit heeft zonder twijfel veel te maken met voedselaanbod en rust. Dit is echter geen statische situatie. In veel gevallen worden plassen enkele jaren intensief gebruikt, waarna ze blijkbaar aan waarde inboeten. Slechts weinig plassen bleven de hele onderzoeksperiode interessant voor Tafeleenden. Daarmee zijn de voorkeursplekken in de loop van de onderzoeksperiode verschoven. Dit is echter niet volledig in kaart te brengen aangezien de tellingen pas vanaf 1994 op een zodanig detailniveau plaatsvinden dat plassen (min of meer) afzonderlijk kunnen worden onderscheiden. Daarvoor werden alleen totalen doorgegeven van betrekkelijk grote trajecten.

In het meest zuidelijke telgebied, de Kalkmaas, bleef de Pietersplas de hele periode de enige pleisterplaats van betekenis. De ook voor Nederland hoge aantallen uit het verleden (max. 1880 ex. tijdens de watervogeltellingen en eenmaal zelfs 9000 ex. buiten de officiële teldata om, op 31 januari 1997)

worden recent echter niet meer gehaald. Langs de Grensmaas zijn enkele plassen in opkomst, zoals die van Gravelco te Boorseme-Maasmechelen (B) en bij Meers, terwijl andere plassen recent minder intensief gebruikt worden, waaronder de zuidelijke plas bij Neerharen (B) en de plas bij Rotem (B).

In het Maasplassengebied zijn verschillende plassen al vanaf midden jaren negentig belangrijk. Aan Belgische zijde zijn Klauwenhof (max. 460 tijdens de tellingen) en Houbenhof (max. 590) de toplokaties; aan de Nederlandse kant huisvesten de plassen van de Grote Hegge (max. 230) en Brandt-Stevensweert (390) al geruime tijd mooie aantallen. Verschillende plassen aan vooral de Nederlandse kant hebben echter moeten inleveren. Voorbeelden zijn de plas bij de Clauscentrale, de Gerelingsplas en de voorheen zo belangrijke Asseltse Plassen (regelmatig bijna 1000 ex. in de jaren negentig, max. 250 na 2004). Eigenaardig is het verloop in de naast elkaar gelegen Zuidplas en Noordplas bij Roermond. Namen de aantallen in de Zuidplas rond de eeuwwisseling toe van enkele tientallen tot vele honderden (max. 620) om vervolgens sterk terug te vallen, in de Noordplas bleven ze stabiel met vrijwel jaarlijks maxima van 200-300 vogels. Misschien is de recente afname in de Zuidplas (deels) een gevolg van de ontwikkeling van het drijvende recreatiepark Marina Oolderhuuske aldaar.

In het deeltraject Gestuwde Maas kwamen Tafeleenden in de jaren negentig vooral voor op de oude Maasarm bij Heijen en de Mookerplas; ook enkele riviertrajecten waren relatief goed voor deze soort. Recent zijn de aantallen hier overal teruggevallen tot enkele tientallen.

Veranderingen in seizoenspatroon

Tafeleenden arriveren steeds vroeger in Limburg. Dat geldt zowel voor de eerste vogels als voor de aankomst van de massa. Werden er in de jaren zeventig en vroege jaren tachtig aan het begin van het telseizoen, in september, nooit meer dan enkele tientallen Tafeleenden gezien, tegenwoordig zijn dat er ruim 200. Aan het begin van de onderzoeksperiode (1975-82) werd in oktober 7% en in november 33% geteld van de aantallen tijdens het midwintermaximum. Aan het eind van de onderzoeksperiode (1999-2008) was dat opgelopen tot 26% (oktober) en 65% (november).

Het is minder duidelijk of de vogels ook eerder vertrekken. Een tendens daartoe lijkt wel aan-

Tafeleend, Grootte Peel, 30 april 2009 (J. Tomlow)

wezig, gelet op de aantallen in maart. Betrokken op het wintermaximum was aan het begin van de onderzoeksperiode (1975-82) nog zo'n 25% van de Tafeleenden in maart aanwezig. Dit aandeel zakte gaandeweg naar een dieptepunt rond de eeuwwisseling (8% in 1999-2003), om vervolgens op te veren (38% in 2004-08). Het is aannemelijk dat een tweetal late vorstperiodes in een verder nogal zachte winter (2004/05 en 2005/06) het vertrek van Tafeleenden heeft verlaat. Dit is ook geconstateerd bij andere watervogelsoorten (van Roomen *et al.*, 2006, 2007).

Discussie

Belang van Limburg voor Tafeleenden

In Nederland worden tegenwoordig (2004-08) in de wintermaanden maximaal 25.000-50.000 Tafeleenden geteld, sterk geconcentreerd in het IJsselmeergebied. De grootste aantallen houden zich op in het Markermeer en op de verschillende Randmeren, vooral Veluwemeer, Drontermeer, Wolderwijd/Nuldernauw en Gooimeer; op het IJsselmeer zelf is de soort minder algemeen.

De Limburgse Maasplassen vormen na het IJsselmeergebied het belangrijkste Nederlandse overwinteringsgebied. Regelmatig verblijft tenminste 1% (ofwel 3000 ex.) van de internationale flyway-populatie binnen dit gebied (van Roomen *et al.*, 2006, 2007).

De Maasplassen fungeren als een echt overwinteringsgebied, met de hoogste aantallen midden in de winter (januari, een enkele maal december). Veel van de plassen zijn diep, staan in verbinding met de Maas of kennen andere oorzaken (lozing koelwater Clauscentrale!) waardoor ze niet snel bevroren. Bovendien is er nog de rivier zelf. Op de Maas zijn de aantallen in strenge winters zevenmaal zo hoog als in zachte winters. De fluctuaties op de Maasplassen zijn minder groot. Dit suggereert dat de Maas opportunistisch wordt gebruikt door vogels van elders die moeten uitwijken na het inzetten van strenge vorst, terwijl de Maasplassen meer een 'vaste' winterpopulatie kennen (van Noorden, 1992). Het IJsselmeergebied kent meer doorstroming. De hoogste aantallen verblijven er gewoonlijk in november, waarna een deel van de vogels vertrekt. Bij langdurige strenge vorst kunnen Tafeleenden

het IJsselmeergebied grotendeels ontruimen en uitwijken naar open wateren, vooral langs de rivieren. De Limburgse Maas vormt hierbij een van de belangrijkste uitwijkmogelijkheden. Dit bleek in januari 1996 en 1997, toen 23% resp. 52% van alle Nederlandse Tafeleenden langs de Limburgse Maas verbleef (Voslamber *et al.*, 1997, 1998).

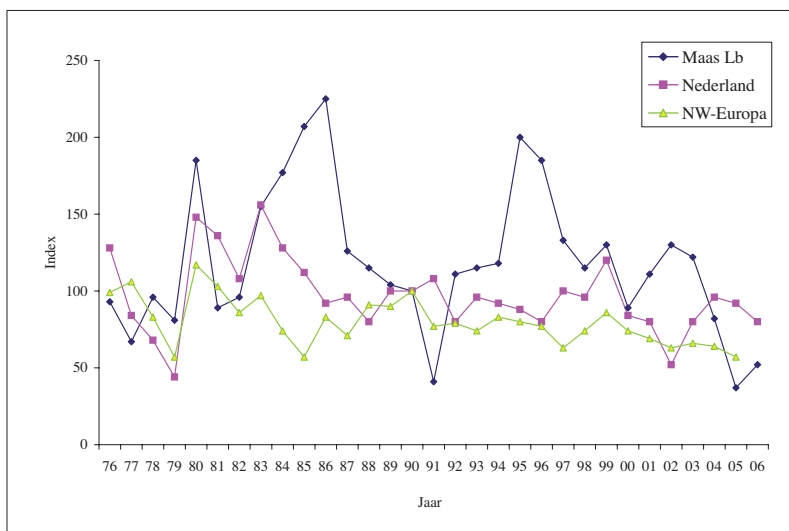
Aantalsverloop elders in Nederland

Landelijk kenden de aantallen Tafeleenden sinds midden jaren zeventig een 'matige afname' (significante afname van <5% per jaar) (figuur 3). De afgelopen 10 jaren bleven ze min of meer stabiel, met vermoedelijk echter nog steeds een licht neerwaartse trend. Op nationale schaal zijn de aantallen momenteel 30-40% lager dan midden jaren zeventig. Een en ander is vooral een gevolg van een afname in de Zoete Rijkswateren (IJsselmeergebied, rivierengebied, zoete delen Delta). Dat de aantallen elders zijn toegenomen (Waddengebied; echter lage aantallen) of stabiel zijn (Zoute Delta), vermag de landelijke afname niet te stoppen.

Binnen de Zoete Rijkswateren bestaat de nodige diversiteit. In het IJsselmeergebied namen de aantallen lokaal toe (Veluwemeer, Wolderwijd/Nuldernauw, Drontermeer) en elders af (Markermeer, IJsselmeer). Een relatie met het voedselaanbod ligt voor de hand. De toename valt (in ieder geval in het Veluwemeer, vermoedelijk ook in de andere gebieden) samen met een toename van Driehoeksmosselen. Deze mosselen, een belangrijke

voedselcomponent voor overwinterende Tafeleenden, namen toe door het verdwijnen van Brasem (bodemwoelende vis) en de afgenomen instroom van (te) voedselrijk water (van Turnhout & Noordhuis, 2005). Bij de negatieve trend in het Markermeer speelt de afname van Driehoeksmosselen alhier een rol, een gevolg van verslibbing van de meerbodem na aanleg van de Houtribdijk (Noordhuis & Houwing, 2003). De trends in de overige voor Tafeleenden belangrijke gebieden in Nederland zijn eveneens variabel, met naast toename (Markiezaatsmeer) ook afname (Gelderse Poort) en stabiele situaties (IJssel, meren NW-Overijssel en Friesland) (van Roomen *et al.*, 2007). Het neemt niet weg dat het algehele beeld negatief is.

Vergeleken met de Nederlandse trend is het opmerkelijk dat de Limburgse toename eind jaren zeventig en begin jaren tachtig zich voltrok in een periode waarin de landelijke aantallen schommelden, maar zeker geen groei doormaakten. De Limburgse toename kan een gevolg zijn van de sterke uitbreiding van grindgaten destijds. De inzinking in Limburg in de tweede helft van de jaren negentig (waarvoor geen duidelijke redenen zijn aan te voeren) werd voorafgegaan door een landelijke afname enige jaren eerder (vooral Zoete Rijkswateren). Het daaropvolgende tijdelijke herstel in Limburg kent geen landelijke tegenhanger, maar de geleidelijke afname vanaf midden jaren negentig past in het landelijke beeld. Wel verloopt de Limburgse afname steiler dan de landelijke.

Figuur 3. Trend van Tafeleend in het Limburgse Maasdal (seizoensgemiddelde, SOVON), Nederland (seizoensgemiddelde, SOVON) en Noordwest-Europa (januari-aantal, Wetlands International). Getelde aantallen zijn omgezet in een index, waarbij 1990 op 100 is gesteld.

Internationale ontwikkeling

De Nederlandse overwinteraars behoren tot de Noord(west)-Europese populatie, waarvan het aantal recent wordt geschat op 300.000 vogels. Deze populatie kent een matige afname, zowel op lange (1974-2002) als korte termijn (1993-2002) (figuur 3). Hetzelfde geldt overigens ook voor de grotere (800.000 ex.) populatie overwinterend in Centraal- en Zuid-Europa (Wetlands International, 2006; Delany *et al.*, 2008).

Binnen de afzonderlijke landen van West- en Noordwest-Europa zijn de tot voor kort contrasterende trends inmiddels allemaal naar beneden aan het buigen. De afname op de Britse Eilanden (Austen *et al.*, 2008) komt overeen met de Nederlandse, terwijl aan de toename in Frankrijk recent een einde gekomen is (Deceuninck & Mailliet, 2007). In de aan Limburg grenzende Duitse gebieden namen de aantallen, net als bij ons, toe in de jaren zeventig, om recent met bijna tweederde terug te vallen (Wink *et al.*, 2005). Dat de aantallen in het oosten van Duitsland, in ieder geval tot voor kort, zich positiever ontwikkelden dan in het westen (Sudfeldt *et al.*, 2003), kan duiden op een klimaatgebonden verschuiving van het winterareaal. Door de gestegen gemiddelde wintertemperatuur hoeven de vogels niet meer ver (zuid)westelijk te overwinteren. Dit wordt ondersteund door berichten uit Zweden, waar de kleine winterpopulatie een krachtige toename doormaakte sinds eind jaren zestig, met de grootste sprong voorwaarts heel recent, sinds de eeuwwisseling. De vergelijkbare toename van de (in Zweden veel talrijker) Kuifeend en verschillende andere watervogelsoorten wordt mede toegeschreven aan het ontbreken van echt strenge winters sinds midden jaren negentig (Nilsson, 2008). Dezelfde reden, verschuiving van winterarealen, wordt aangevoerd voor het verdwijnen van grote concentraties Tafeleenden uit delen van Groot-Brittannië (o.a. Boere *et al.*, 2006).

Vergelijking met Kuifeend

De Kuifeend kan in ons land min of meer worden beschouwd als een ecologische kompaan van de Tafeleend. Beide soorten bejagen 's winters grotendeels dezelfde prooien (bij ons vooral Driehoeksmosselen) en foerageren op vergelijkbare wijze (met een duik tot 4-5 m diepte); bovendien zijn het de verreweg talrijkste duikeenden.

De Kuifeend doet het landelijk echter aanmerkelijk beter dan de Tafeleend. Vanaf midden jaren zeventig

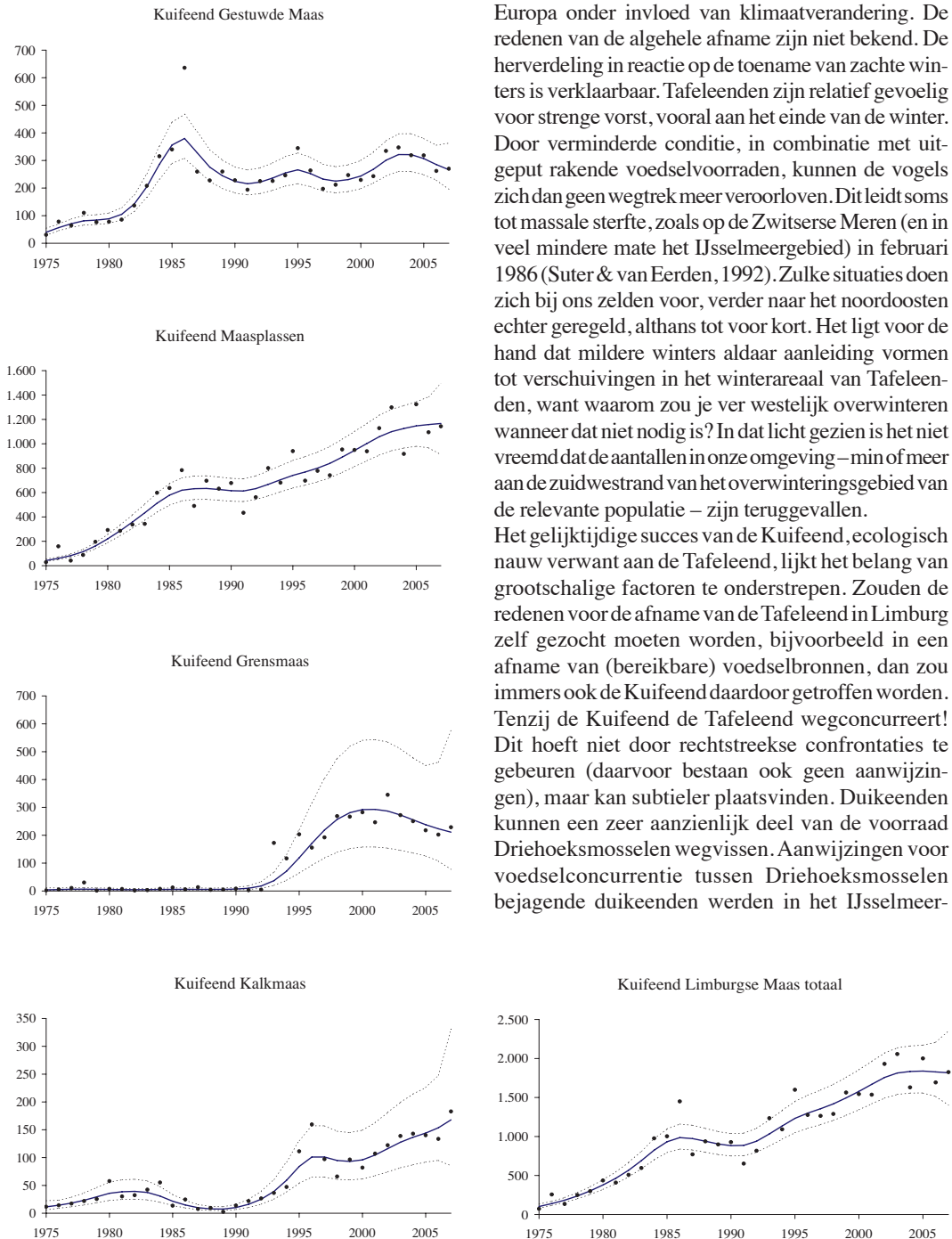
stegen de aantallen tot begin jaren negentig, om vervolgens min of meer te fluctueren. Over de hele periode sinds midden jaren zeventig is sprake van een matige toename (significante toename van <5% per jaar). Deze ontwikkeling wordt gedomineerd door de Zoete Rijkswateren, die de bulk van de Kuifeenden huisvesten. De Regionale Wateren (allerlei zoetwaterplassen buiten de Zoete Rijkswateren om) vertonen over de hele periode eveneens een gestage groei, leidend tot een verdubbeling van de aantallen aldaar. De sterk wisselende aantallen in zoute gebieden (Waddenzee, Zoute Delta) hebben landelijk weinig betekenis. In totaal zijn er tegenwoordig (2004-08) in de wintermaanden maximaal 130.000-200.000 Kuifeenden in ons land aanwezig. Ook internationaal doet de soort het niet slecht. De Noord(west)-Europese winterpopulatie (waartoe de Nederlandse behoort) van 1,2 miljoen vogels is tot 1993 toegenomen, daarna licht afgenomen, en over de hele linie gezien stabiel (Wetlands International, 2006; Delany *et al.*, 2008).

In het Limburgse Maasdal (figuur 4) is de trend sinds midden jaren zeventig (significante toename >5% per jaar) zelfs nog positiever dan de landelijke. De aantallen kenden in die periode een vrijwel permanente groei, met een periode van stabilisatie in de tweede helft van de jaren tachtig. In die periode vielen de aantallen Tafeleenden tijdelijk sterk terug. De ruime vervijfvoudiging in het belangrijkste gebied, de Maasplassen, tikt natuurlijk het zwaarst door. Het is echter opvallend dat de Kuifeend het ook goed doet langs de Gestuwde Maas, waar de Tafeleend het sterkst afnam. Na een periode van sterke groei in de tweede helft van de jaren zeventig en begin jaren tachtig, bleven de aantallen hier vanaf midden jaren tachtig stabiel. Overigens komt de Gestuwde Maas ook hiermee slechter uit de verf dan de andere deeltrajecten, waar de aantallen sinds midden jaren tachtig nog duidelijk toenamen. Gemiddeld verblijven er tegenwoordig (2004-08) maximaal bijna 3800 Kuifeenden in Limburg. Daarmee is de soort tegenwoordig net iets talrijker dan de Tafeleend. Wat een verschil met de situatie midden jaren zeventig, toen de Tafeleend bijna zesmaal zo talrijk was! Landelijk was dat destijds overigens niet zo (Kuifeend driemaal zo talrijk als Tafeleend).

Raadselachtige afname?

Het lijkt erop dat er bij de Tafeleend twee factoren een rol spelen: een algehele populatieafname, naast een herverdeling van overwinteraars over Noordwest-

Figuur 4. Trend van Kuifeend 1975-2007 in het Limburgse Maasdal, en in de deeltrajecten Gestuwde Maas, Maasplassen, Grensmaas en Kalkmaas. Uitleg bij figuur 2.

Europa onder invloed van klimaatverandering. De redenen van de algehele afname zijn niet bekend. De herverdeling in reactie op de toename van zachte winters is verklaarbaar. Tafeleenden zijn relatief gevoelig voor strenge vorst, vooral aan het einde van de winter. Door verminderde conditie, in combinatie met uitgeputte rakende voedselvoorraden, kunnen de vogels zich dan geen weg trekken meer veroorloven. Dit leidt soms tot massale sterfte, zoals op de Zwitserse Meren (en in veel mindere mate het IJsselmeergebied) in februari 1986 (Suter & van Eerden, 1992). Zulke situaties doen zich bij ons zelden voor, verder naar het noordoosten echter geregeld, althans tot voor kort. Het ligt voor de hand dat mildere winters aldaar aanleiding vormen tot verschuivingen in het winterareaal van Tafeleenden, want waarom zou je ver westelijk overwinteren wanneer dat niet nodig is? In dat licht gezien is het niet vreemd dat de aantallen in onze omgeving – min of meer aan de zuidwestrand van het overwinteringsgebied van de relevante populatie – zijn teruggevallen. Het gelijktijdige succes van de Kuifeend, ecologisch nauw verwant aan de Tafeleend, lijkt het belang van grootschalige factoren te onderstrepen. Zouden de redenen voor de afname van de Tafeleend in Limburg zelf gezocht moeten worden, bijvoorbeeld in een afname van (bereikbare) voedselbronnen, dan zou immers ook de Kuifeend daardoor getroffen worden. Tenzij de Kuifeend de Tafeleend wegconcurrert! Dit hoeft niet door rechtstreekse confrontaties te gebeuren (daarvoor bestaan ook geen aanwijzingen), maar kan subtieler plaatsvinden. Duikeenden kunnen een zeer aanzienlijk deel van de voorraad Driehoeksmosselen wegvissen. Aanwijzingen voor voedselconcurrentie tussen Driehoeksmosselen bejagende duikeenden werden in het IJsselmeer-

gebied gevonden voor Topper en Kuifeend. De iets grotere Topper monopoliseert de beste gebieden, wat ertoe leidt dat Kuifeenden lokaal verdwijnen zodra de Toppers in de herfst arriveren (de Leeuw, 1997). Of zulke fenomenen ook tussen Kuifeend en Tafeleend spelen, is echter zeer de vraag. Beide soorten zijn (in tegenstelling tot Topper en Kuifeend) vrijwel even groot, en de duikcapaciteit van de Tafeleend doet in principe niet onder voor die van de Kuifeend (de Leeuw, 1997). Desalniettemin zou een (om welke reden dan ook plaatsvindende) toename van Kuifeenden slecht nieuws kunnen zijn voor Tafeleenden. De voedselbronnen zijn tenslotte niet onbepaald en moeten dan over meer vogelmagen worden verdeeld. Hierover kon de geraadpleegde literatuur echter geen uitsluitsel verschaffen. Voorlopig houden we het er daarom maar op dat de afname van de Tafeleend in Limburg vooral een gevolg is van grootschalige ontwikkelingen die zich grotendeels buiten de provincie afspeelen. Dat de afname op sommige trajecten (Gestuwde Maas) veel krachtiger was dan op andere (Maasplassen) is voer voor nader onderzoek.

Dankwoord

Erik van Winden (SOVON) wordt bedankt voor het uitdraaien van alle gegevens en het berekenen van trends. Bij het opstellen van het definitieve manuscript werd dankbaar gebruik gemaakt van de opmerkingen van Boena van Noorden en Marc van Roomen (SOVON). Veel dank gaat natuurlijk uit naar de vele tellers die, soms al tientallen jaren lang, steeds maar weer op pad gaan om de watervogels langs de Maas te tellen. De coördinatie van de tellingen langs de Maas wordt al vele jaren verzorgd door Ton Cuijpers.

Literatuur

- Austin G., M. Collier, N. Calbrade, C. Hall & A. Musgrove, 2008. Waterbirds in the UK 2006/07. The Wetland Bird Survey. BTO/WWT/RSPB/INCC, Theford.
- Boere G.G., C.A. Galbraith & D.A. Stroud (eds), 2006. Waterbirds around the world. The Stationery Office, UK.
- Decuynck B. & N. Maillet, 2007. Synthèse des dénombrements d'anatidés et de foulques hivernant en France à la mi-janvier 2006. LPO, Rochefort.
- Delany S., T. Dodman, D. Scott, S. Butchart, G. Martakis & T. Helmink, 2008. Report on the conservation status of migratory waterbirds in the Agreement Area. Report to the African Eurasian Waterbird Agreement. Wetlands International, Wageningen.
- Dirksen S. & T. Boudewijn, 1996. Welke factoren bepalen de nachtelijke verspreiding van foeragerende duikende in het Middenlimburgse Maasdal? Limburgse Vogels 7: 7-13.
- Hens P.A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg (tweede, herziene druk). Publ. Natuurhistorisch Genootschap Limburg, Reeks XV, Maastricht.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., K. Koffijberg, E. van Winden, M. van Roomen, SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & L. Soldaat, 2008. Watervogels in Nederland in 2006/2007. SOVON-monitoringsrapport 2008/04, Waterdienst-rapport 2008.061. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- de Leeuw J., 1997. Demanding divers. Ecological energetics of food exploitation by diving ducks. Van Zee tot Land 61, Lelystad.
- Nilsson L., 2008. Changes in numbers and distribution of wintering waterfowl in Sweden during forty years, 1967-2006. Ornis Svecica 18: 135-226.
- van Noorden B., 1992. Watervogels en wetlands in Limburg. Reports of the project "Ecological rehabilitation of the river Meuse" nr. 7. Provincie Limburg/Bureau Waardenburg/RIZA, Maastricht/Culemborg/Lelystad.
- Noordhuis R. & E.-J. Houwing, 2003. Afname van de Driehoeksmossel in het Markermeer. Oorzaken en gevolgen van een vermoedelijke crash met betrekking tot waterhuishouding, slibhuishouding en natuurwaarden. RIZA-rapport 3003.016. RIZA, Lelystad.
- van Roomen M., E. van Winden, K. Koffijberg, B. Ens, F. Hustings, R. Kleefstra, J. Schoppers, C. van Turnhout, SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & L. Soldaat, 2006. Watervogels in Nederland in 2004/2005. SOVON-monitoringsrapport 2006/02, RIZA-rapport BM06.04. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Roomen M., E. van Winden, K. Koffijberg, L. van den Bremer, B. Ens, R. Kleefstra, J. Schoppers, J.-W. Vergeer, SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & L. Soldaat, 2007. Watervogels in Nederland in 2005/2006. SOVON-monitoringsrapport 2007/03, Waterdienst-rapport BM07.09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Sudfeldt C., J. Wahl & M. Boschert, 2003. Brütende und überwinternde Wasservogel in Deutschland. Corax 19 (Sonderheft 2): 51-81.
- Suter W. & M.R. van Eerden, 1992. Simultaneous mass starvation of wintering diving ducks in Switzerland and The Netherlands: a wrong decision in the right strategy? Ardea 80: 229-242.
- van Turnhout C. & R. Noordhuis, 2005. Recente watervogeltrends in een hersteld ecosysteem: het Veluwemeer. SOVON-Nieuws 18(3): 3-4.
- Voslamber B., E. van Winden & M. van Roomen, 1997. Mid-wintertelling van watervogels in Nederland, januari 1996. SOVON-monitoringsrapport 1997/04, RIZA-rapport BM 96.19, IKC Natuurbeheer Coproductie C15. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Voslamber B., E. van Winden & M. van Roomen, 1998. Mid-wintertelling van watervogels in Nederland, januari 1997. SOVON-monitoringsrapport 1998/04, RIZA-rapport BM 97.16, IKC Natuurbeheer Coproductie C19. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Wetlands International, 2006. Waterbird Population Estimates – Fourth Edition. Wetlands International, Wageningen.
- Wink M., C. Dietzen & B. Giessing, 2005. Die Vögel des Rheinlandes. Atlas zur Brut- und Winterverbreitung 1990-2000. Beiträge zur Avifauna Nordrhein-Westfalens 36. Romneya & NIBUK, Dossenheim/Neunkirchen.

Fred Hustings, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Rijksweg 178, 6573 DB Beek-Ubbergen
 Nicole Reneerkens, Kapelaan Goossensstraat 27, 6101 CX Echt

Slaapplaatsen van Grote Zilverreigers in het Peelgebied

Peter van Someren

Grote Zilverreigers, Deurnese Peel, 14 december 2008 (P. Palmén)

De Grote Zilverreiger *Casmerodius albus* is sinds zijn opmars in de jaren zeventig van de vorige eeuw een steeds gewoner wordende verschijning in het Nederlandse landschap. Met name als wintergast kan de soort plaatselijk algemeen zijn waarbij de aantallen in Nederland worden geschat op 1200-1400 tijdens de najaarstrek in oktober tot ruim 1600 midden in de winter. Deze toename heeft zich vooral afgespeeld na de eeuwwisseling en lijkt nog niet ten einde (Hustings *et al.*, 2008). Om inzicht te krijgen in deze trend worden jaarlijks in het winterseizoen simultaantellingen georganiseerd waarbij moerasgebieden worden bezocht door vogelaars op zoek naar slaapplaatsen. Het tellen van slaapplaatsen geeft een beter inzicht in de werkelijke aantallen dan het afstruinen van alle waterrijke gebieden, maar ook steeds meer agrarische gebieden (Klaassen, 2009). Daarnaast

is het tellen van vogels op slaapplaatsen minder arbeidsintensief. In dit artikel wordt kort ingegaan op de status van de Grote Zilverreiger in Europa en Nederland alvorens de tussentijdse resultaten van de slaapplaatstellingen in het Peelgebied worden toegelicht.

Status

De Grote Zilverreiger is sinds midden jaren zeventig flink toegenomen en wordt vanaf die tijd jaarlijks over steeds langere periodes in ons land waargenomen. Dit resulteerde in 1978 uiteindelijk in het eerste succesvolle broedgeval van Nederland in de Oostvaardersplassen (Voslamber, 2002). Jaarlijks steeg het aantal broedparen, met name in het Oostvaardersplassengebied. In 2006 kwamen 147 paren in ons land tot broeden, waarvan 143 paren

---

in de Oostvaardersplassen (Hustings *et al.*, 2008). Hiermee herbergt dit gebied de grootste broedkolonie van West-Europa.

De Grote Zilverreiger is een kosmopoliet en komt voor in alle gematigde en tropische laaglandgebieden in de wereld. De soort komt op elk continent voor met uitzondering van Antarctica. Binnen Europa is het van oorsprong een broedvogel van Hongarije, Roemenie en Oekraïne. Tezamen ging het in eind jaren negentig van de vorige eeuw om ongeveer 3500 broedparen. In Turkije broedden in die tijd nog eens 230 broedparen (Hagemeyer & Blair, 1997). Sinds het einde van de vorige eeuw en begin van deze eeuw heeft de Grote Zilverreiger zijn broedareaal flink weten uit te breiden richting het noordwesten. De Nederlandse broedvogels vormen tegenwoordig de meest noordelijke Europese populatie. Voorts zijn er kleinere vestigingen in Midden- en Zuid-Frankrijk, Duitsland en mogelijk recent ook in het noorden van Spanje. In de afgelopen winter lijkt echter een (tijdelijk) einde te zijn gekomen aan de stormachtige opmars. De aantallen in Nederland in de winter van 2008/2009 waren van eenzelfde niveau als in de winter daarvoor. Doordat er meer slaappleatsen zijn onderzocht lijkt dit op een afname te duiden (Klaassen, 2009).

De sterke toename in Nederland is mede te danken aan de aanzienlijk verbeterde leefomstandigheden voor de Grote Zilverreigers. Met name de waterkwaliteit, beter beheersbare en verhoogde waterstanden, maar ook de relatief zachte winterse omstandigheden zijn van groot belang om aan voldoende en gevarieerd voedsel te kunnen komen. Voor Nederland is het ontstaan en verder ontwikkelen van de Oostvaardersplassen de basis geweest voor definitieve vestiging. Na het broedseizoen zwerven de vogels uit over het land. Ze kunnen dan ook steeds vaker in agrarisch gebied worden aangetroffen. Het grote aantal overwinteraars kan slechts voor een deel verklaard worden door de toename van de broedvogelaantallen uit de Oostvaardersplassen. Er zijn sterke aanwijzingen dat veel vogels vanuit Oost-Europa hier overwinteren. Dit hangt samen met een recente toename van het aantal broedvogels in landen als Wit-Rusland, de Baltische Staten en Polen (med. Olaf Klaassen, SOVON). De enkele ringaflezingen tot nu toe in Nederland bevestigen dit beeld. In de Gelderse Poort wordt al twee winters een vogel uit Midden-Polen waargenomen (Voslamber, 2009). Daarnaast worden soms vogels uit Frankrijk gezien, maar tot nu toe altijd in het voorjaar. Dit

suggereert dat Grote Zilverreigers uit zuidelijker streken soms doorschieten tijdens de noordwaarts gerichte voorjaarstrek.

Situatie in de Peel

De Grote Zilverreiger is in het Peelgebied voornamelijk een wintervogel. Toch kan de soort er iedere maand worden aangetroffen. In mei en juni zijn ze ronduit schaars en waarnemingen blijven beperkt tot een enkele vogel. In tegenstelling tot het winterseizoen verblijven de vogels doorgaans in de natuurgebieden. Vanaf juli neemt het aantal langzaam toe, maar de soort blijft schaars. In augustus kunnen weer groepjes worden gezien, al blijft het meestal bij enkele exemplaren. Groepen van meer dan 10 vogels kunnen in september weer worden opgemerkt. Ze worden dan ook steeds vaker buiten de natuurgebieden gesignaleerd. De hoogste aantallen vogels en waarnemingen liggen tussen oktober en maart. Extremen zoals 38 exemplaren in maart 2009 in de Mariapeel zijn dan mogelijk. In april blijken de meeste vogels weer verdwenen. Een handjevol vogels is dan nog in het Peelgebied aanwezig. Een broedgeval of een poging tot broeden heeft nog niet plaatsgevonden of is in ieder geval nog niet bekend. Op verschillende plekken in Nederland, waaronder ook in de Peel wordt voorzichtig gehoopt op een broedgeval in de nabije toekomst.

Methode van slaappleatstellingen

SOVON coördineert sinds 2006 een landelijke simultaan slaappleatstelling welke drie keer in de wintermaanden gehouden wordt. Deze georganiseerde telling heeft tot doel, om zoveel mogelijk informatie over de Grote Zilverreigers te vergaren en zodoende de aantalsontwikkelingen te volgen. Het tellen van de vogels op de slaappleatsen geeft namelijk een betere indruk dan het tellen van de vogels in hun foerageergebied. De aantallen door slaappleatstellingen liggen aanzienlijk hoger. De meeste slaappleatsen zijn te vinden in bomen nabij water, maar er wordt ook in riet, ondiep water of bij vorst op het ijs overnacht (Klaassen, 2009).

Van een aantal frequent door vogelaars bezochte gebieden bestond al het vermoeden of de kennis dat er een slaappleat van Grote Zilverreigers aanwezig was. Van een aantal andere plekken nog niet. Het op zoek gaan naar slaappleatsen kan op een tweetal manieren gebeuren. Ofwel er wordt gepost nabij een

in potentie geschikte slaapplek zoals een moerasgebied in een redelijke rustige omgeving ofwel er wordt een (groep) Grote Zilverreiger(s) in de namiddag gelokaliseerd en er wordt vervolgens afgewacht waar deze heen vliegt/vliegen. Grote Zilverreigers vliegen doorgaans in een rechte lijn van foerageergebied naar slaapplek (www.sovon.nl).

De telling begint een half uur voor zonsopgang. In principe wordt er doorgeteld tot drie kwartier na zonsopgang, of zolang de lichtomstandigheden dit zinvol maken. Het kan nuttig zijn om lang te blijven zitten, ook als er nog geen spoor van de vogels is. Grote Zilverreigers kunnen vaak in de schemer op een slaapplek arriveren. Vervolgens wordt er van iedere binnenvliegende vogel of groep vogels het exacte tijdstip van aankomst genoteerd, evenals de aanvliegrichting. Dit laatste kan een indicatie geven waar de vogels de dag hebben doorgebracht. De vogels komen meestal in een rustige roeivlucht aanvliegen, gevolgd door een glijvlucht in de laatste 100 tot 150 meter. Deze wordt vaak afgesloten met een spectaculaire klapwiekende duikvlucht. In tegenstelling tot Blauwe Reigers die vaak een rauwe roep laten horen bij aankomst roepen Grote Zilverreigers doorgaans niet in de vlucht. Al zijn soms wel wat geluidjes op te vangen van de slaapplek zelf. Het is dus belangrijk om voor de telling een goede plek te kiezen die goed uitzicht biedt op de slaapplek en op het luchtruim vanwege de aanvliegroutes (www.vogelsindekemp.nl; www.sovon.nl).

Slaapplekken in de Peel

In de Peelregio worden op vijf slaapplekken Grote Zilverreigers geteld. Dit betekent overigens niet dat er geen, nog niet bekende, slaapplekken kunnen bestaan. Om een volledig beeld te kunnen schetsen van de Peelpopulatie is het waardevol om uit te kunnen sluiten dat er geen andere slaapplekken bestaan, dan wel dat

onbekende slaapplekken nog worden opgespoord en meegenomen in de simultaantellingen. Hieronder volgt een korte beschrijving van de bekende slaapplekken. De voorlopige resultaten staan in tabel 1.

Deurnese Peel

De Deurnese Peel is een gebied dat moeilijk begaanbaar en niet overzichtelijk is. Dit bemoeilijkt het tellen. Het is een voordeel om goed bekend te zijn met het gebied. Zeker wanneer het afnemende daglicht het overzicht nog extra belemmert. In de Deurnese Peel liggen namelijk meerdere vennen en wieden welke als slaapplek kunnen fungeren. Het is al enkele malen voorgekomen dat Grote Zilverreigers al vroeg in de ochtend op enige afstand van de 'vaste' slaapplek werden aangetroffen. De kans bestaat dus dat er naast deze 'vaste' slaapplek satelliet-slaapplekken bestaan waar een enkele vogel overnacht. De slaapplek aan het ven van de Eikenlaan is de meest gebruikte slaappleklocatie. Hier slapen eveneens Aalscholvers.

Mariapeel

Deze slaapplek is gelegen in de Aalscholverkolonie en wordt in de winterperiode bijna wekelijks geteld (mond. med. J. van Rijswijk) en is daarmee de slaapplek die het meest frequent gevolgd wordt sinds de landelijke tellingen zijn georganiseerd.

Tegen de avond komen de vogels richting Mariapeel gevlogen en verzamelen zich tot op een afstand van circa 150 meter van de slaapplek, om vervolgens tegen het invallen van het donker of zelfs nog in het donker als één groep in te vallen. De vogels slapen bij voorkeur dicht op elkaar, op geringe hoogte in wilgenstruwelen en gaan hierbij graag uit de wind zitten, met als gevolg dat de slaapplek wel eens verschuift in het gebied.

In de ochtend blijven ze graag enige tijd in de Peel rondhangen om te foerageren alvorens te vertrekken

Tabel 1. Overzicht van de telresultaten per slaapplek van december 2006 t/m februari 2009

	Deurnese Peel (NBr)	Mariapeel	Groote Peel (NBr)	Asten/Heusden (NBr)	Blankwater (NBr)	De Banen	totaal
Dec-06				13		12	25
Jan-07		27	12	8		13	60
Feb-07		27	19	3		8	57
Nov-07		20	23			4	47
Jan-08		21	20			3	44
Mar-08		6	18			4	28
Oct-08	6	16	12			12	46
Dec-08	12	30	8		4	12	66
Feb-09	13	29	10		8	3	63

Grote Zilverreiger, Hoosden, 9 januari 2005 (R. Schols)

naar de foerageerplekken rondom de Peelgebieden. Dit geeft aan dat er ook in de winterperiode nog redelijk wat voedsel in de Peelvennen aanwezig moet zijn.

Groote Peel

De vaste slaappleaats in de Groote Peel ligt op een eilandje in het vennetje nabij het Roerdompven, welk nog net op Brabants grondgebied ligt. Evenals in de Mariapeel wordt er bij elkaar gekomen op een verzamelplaats op geringe afstand en bij het vallen van het donker komen alle vogels in één groep op de slaappleaats binnenvallen. Er wordt geslapen in wilgenbosjes, hoewel er in de afgelopen strenge vorstperiode van januari is geslapen in de rietkraag nabij 't Elfde. Ook landelijk zijn er meldingen van het verkassen van slaappleaatsen in deze vorstperiode. Ook hierbij werd veelvuldig in rietkragen geslapen. Vermoedelijk dat de koude wind wordt gebroken door het riet en de vogels hierdoor meer beschut zitten.

Visvijver Asten-Heusden

Deze slaappleaats is al enkele jaren niet meer in gebruik. In februari 2007 is de laatste keer met positief resultaat geteld. In de winter van 2008/09 is echter in het nabij gelegen Blankwater een andere slaappleaats gevonden. Het is niet ondenkbaar dat de

vogels van de visvijver Asten-Heusden zijn verkast naar het Blankwater. Het Blankwater is ook een visvijver waar tevens verschillende Aalscholvers de nacht door brengen. Een reden waarom de Grote Zilverreigers hun oude slaappleaats hebben verlaten is niet bekend.

De Banen

De slaappleaats van Grote Zilverreigers in het peelerestant De Banen is gelegen in een wilgenstruweel omringd door drogere bossen. De vogels slapen vanuit de vogelhut gezien aan de overzijde van het ven. De Banen wordt naast slaappleaats veelvuldig gebruikt als foerageerlocatie. De droogvallende slikken zijn een ideale plek om kikkers en hondsvisjes te vangen.

Grote Zilverreigers in het winterseizoen

De telreeks is nog kort is en het is daarom lastig om nu al bepaalde trends te ontdekken. Toch wordt geprobeerd om het een en ander te zeggen naar aanleiding van de resultaten tot nu toe. Wat ten eerste opvalt zijn de verhoudingsgewijs lage aantallen op de slaappleaatsen gedurende de najaarstrek in oktober-november. De geschatte landelijke aantallen liggen in Neder-

land gedurende de najaarstrek tot 40% hoger ten opzichte van het aantal overwinterende vogels (Hustings *et al.*, 2008). In de Peelregio liggen de aantallen echter bijna 20% lager dan in het winterseizoen. Een gelijksoortig beeld wordt gezien in de aangrenzende Brabantse Kempen (vogelsindekempen.nl). In Nederland is een verschuiving waar te nemen die westwaarts is gericht gedurende het winterseizoen. In het najaar worden de grootste aantallen in het oosten van het land gezien. In de loop van de winter verplaatsen de vogels zich westwaarts waardoor aan het einde van de winter de hoogste aantallen in het westen te vinden zijn (Klaassen, 2009). Deze verschuiving is vooralsnog in het Peelgebied niet merkbaar.

Uitwisseling

Het is lastig te bepalen of er uitwisseling plaats vindt tussen de verschillende slaappleaatsen in de Peelregio. Om hier meer inzicht in te krijgen zal er specifiek onderzoek naar gedaan moeten worden. Toch kunnen uit de aantallen wel enkele vermoedens afgeleid worden. Op de dagen dat er minder Grote Zilverreigers in De Banen zijn gevonden, werden hogere aantallen geteld op de slaappleaats in de Groote Peel. Mogelijk dat een deel van deze vogels een overlap in foerageergebied heeft en dat een aantal vogels de slaappleaats in De Banen heeft verruild voor de slaappleaats in de Groote Peel. Waarom De Banen soms minder interessant lijkt voor de reigers is onduidelijk.

Weersomstandigheden

De afgelopen drie winters waren over het algemeen warm. Maar in januari 2009 lag het gebied bedekt onder een pak sneeuw en beleefden we de koudste periode sinds jaren. De Grote Zilverreigers lijken hier echter weinig onder geleden te hebben. In de winter van 2008/2009 lag het aantal in het Peelgebied tussen de zestig en zeventig exemplaren. In januari is er geen simultaantelling geweest, maar de aantallen in februari liggen ongeveer gelijk met december 2008. Een snelle blik op de database van waarneming.nl geeft een indicatie dat een deel van de Grote Zilverreigers tijdelijk het Peelgebied verlaten had. Mogelijk dat de vogels zijn verkast naar het westen en noorden van het land, waar het minder koud was. Landelijk is er geen achteruitgang geconstateerd na de vorstperiode. Wel blijkt een aantal slaappleaatslocaties tijdelijk te zijn ingeruild voor andere plekken zoals rondom een wak in het ijs.

Discussie

De Grote Zilverreiger is de afgelopen decennia een vaste wintergast in het Peelgebied geworden. Door een grote variatie in het menu kan deze tropische verschijning ook in koude en winterse omstandigheden genoeg voedsel vinden. Ook in het zomerseizoen is de soort, zij het zeer schaars, aanwezig en er bestaat een stille hoop dat hij ooit als broedvogel in de archieven kan worden bijgeschreven. Omtrent de populatiegrootte in het Peelgebied zijn er nog vraagtekens. Er lijkt een verband te bestaan tussen de verschillende slaappleaatsen, voornamelijk bij vogels die mogelijk hun foerageergebieden delen. Verder is er nog weinig bekend over de reactie van de Grote Zilverreigers op extreme weersinvloeden. Bij voorzetting van de huidige telcyclus kan er antwoord worden gegeven op dit soort vragen, wellicht met enkele aanpassingen in de methode en/of het onderzoeksgebied. Feit is dat de onlangs gestarte slaappleaatsstellingen een schat aan informatie gaan opleveren en dat we in de toekomst nog enig schrijven over deze soort mogen verwachten.

Dankwoord

Allereerst een woord van dank aan alle tellers. Zonder hun inspanningen in het veld zou een artikel als dit niet tot stand kunnen komen. Verder dank aan Jan Erik Kikkert vanwege zijn kritische blik en waardevolle aanvullingen.

Literatuur

- Hagemeyer E.J.M. & M.J. Blair, 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and abundance, London.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., K. Koffijberg, E. van Winden, M. van Roomen, SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & L. Soldaat, 2008. Watervogels in Nederland in 2006/2007. SOVON-monitoringsrapport 2008/4. Waterdienst-rapport 2008.061. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Klaassen O., 2009. Slaappleaatsstellingen van Grote Zilverreigers. SOVON Nieuws 22 (2): 10-11.
- Voslamber B., 2002. Grote Zilverreiger *Casmerodius albus*. pp 80/81 in SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Voslamber B., 2009. Geringde zilverreigers in het werkgebied. Mourik 2009 (2): 63-65

www.knmi.nl, www.vogelsindekempen.nl, www.waarneming.nl

Peter van Someren, *Gildepad 1, 5757 CL Liessel*

Zeldzame broedvogels in Limburg in 2008

Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Geert Lamers

In dit artikel zijn de resultaten samengevat van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) van SOVON in Limburg in 2008, betreffende de zeldzame soorten. Het LSB volgt de aantalsontwikkeling en de verspreiding van de broedvogelpopulatie van kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland. Bij sommige soorten wordt daarmee de gehele landelijke populatie geteld. Bij enkele andere soorten is het streven in elk geval de populaties in de belangrijkste kerngebieden jaarlijks te tellen.

De bij SOVON bekende gegevens van het LSB-Zeldzame soorten-project van 2008 voor Limburg worden op een rij gezet en vergeleken met de gegevens over 2002-2007 en de meest recente provinciale aantalsopgaven (Hustings *et al.*, 2006). Daarna volgen de soortbesprekingen. Dit is reeds de zevende aflevering van een jaarlijkse terugkerende serie in Limburgse Vogels (o.a. Bakhuizen *et al.*, 2006, 2007, 2008)

Materiaal en methode

Hoe is het databestand voor het LSB Limburg van SOVON gevuld? Allereerst door de LSB-formulieren die de tellers naar SOVON sturen. Bovendien worden de opgaven van de BMP-telgebieden aan het bestand toegevoegd. De systematische broedvogeltellingen in het Maasdalgebied vormen bijvoorbeeld een zeer belangrijke inbreng voor het LSB-project. Ook geldt dit voor de jaarlijkse broedvogel-bekentellingen. Natuurlijk worden ook alle door een grote schare waarnemers opgespoorde territoria van de Middelste Bonte Specht toegevoegd aan dit bestand. Daarnaast worden tellers actief benaderd voor gegevens. De districtscoördinatoren zetten deze gegevens op een LSB-formulier. Er is zeer dankbaar gebruik gemaakt van de waardevolle broedvogelgegevens die de Provincie Limburg ieder jaar weer verzameld in het kader van broedvogelmonitoring en de tweede ronde van de integrale kartering. Bij de integrale kartering is in 2008 een flink deel van Zuid- en Midden-Limburg onderzocht: het gaat om het gebied met als hoekpunten Echt, Koningsbosch, Schinveld en Geulle aan de Maas. Daarnaast is waarneming.nl

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)

Het SOVON broedvogelonderzoek is gesplitst in twee onderdelen, beide met een aparte aanpak. Het **Broedvogel Monitoring Project (BMP)** richt zich op onderzoek in steekproefgebieden en beoogt het volgen in de tijd van algemene en schaarsere broedvogelsoorten in Nederland. Het **Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)** is gericht op het landelijk tellen van 17 in kolonies broedende soorten en 78 min of meer zeldzame soorten. Gegevens van kolonievogels en zeldzame soorten in BMP-proefvlakken worden opgenomen in het LSB. De werkwijze van het LSB is beschreven in de SOVON handleiding LSB (van Dijk *et al.*, 2004).

Zeldzame soorten

Zeldzame soorten worden geregistreerd per telgebied of kilometerhok (km-hok). Er bestaat onderscheid tussen gegevens afkomstig van systematische inventarisaties en losse meldingen. De systematische inventarisatie kan betrekking hebben op een duidelijk omgrensd telgebied of een km-hok. Deze vorm van inventariseren heeft de voorkeur omdat zo inzicht komt in de volledigheid van de telling en een betere vergelijking mogelijk is tussen de verschillende jaren. Voordeel is ook dat zo nul-waarnemingen worden opgeslagen. De aantallen territoria worden digitaal doorgegeven via www.sovon.nl, of ingevuld op het formulier Zeldzame soorten, met opgave van de soort, jaar, plaats- of gebiedsnaam, atlasblok-km-hok, type onderzoek (systematisch of losse melding), aantal paren, de hoogste broedcode, naam/adres van de teller en eventuele opmerkingen. Vanaf 2000 worden de telgegevens bij voorkeur zoveel mogelijk verzameld per telgebied en dienen deze telgebieden ook op kaart te worden gezet (van der Weide, 2000). Verschillende tellers in Limburg hebben hiervoor reeds de LSB-formulieren thuis gekregen. Daarnaast zou SOVON graag alle losse meldingen van zeldzame soorten blijven ontvangen.

natuurlijk een belangrijke bron van informatie. De districtscöördinatoren hebben een coördinerende en stimulerende rol bij het verzamelen van gegevens. Bovendien controleren zij de bestanden op volledigheid en dubbelmeldingen. Na de laatste controle worden de cijfers landelijk op een rij gezet en per soort een beschrijving gemaakt voor de jaarlijkse landelijke rapportage Broedvogels in Nederland (zie o.a. Van Dijk *et al.*, 2009).

Steeds meer informatie over zeldzame broedvogels bereikt SOVON en/of waarneming.nl. Echter het overzicht over 2008 is beslist onvolledig. Vogelers die nog in het bezit zijn van aanvullingen op dit artikel worden dan ook opgeroepen deze informatie aan SOVON en/of waarneming.nl door te geven.

Resultaten

Voor een overzicht van de aan SOVON doorgegeven aantallen van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2008, wordt verwezen naar tabel 1. Tevens zijn in de tabel opgenomen de resultaten over 2002-2007 en de provinciale populatieschatting van 2000-2004 (Hustings *et al.*, 2006).

Soortbesprekingen

Per soort volgt een korte bespreking. Bij de zeer zeldzame soorten, of soorten met een beperkt voorkomen, worden alle bekende opgaven vermeld. Daarbij is vermeld: de gebiedsnaam, aantal broedparen/territoria en indien bekend, de broedcode tussen haakjes en tenslotte de waarnemer.

Tabel 1. Een overzicht van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2002-2008. De aantallen zoals doorgegeven aan SOVON zijn geplaatst naast de populatieschatting van 2000-2004 (Hustings *et al.*, 2006).

	2000-2004 schatting voor Limburg	2002 SOVON	2003 SOVON	2004 SOVON	2005 SOVON	2006 SOVON	2007 SOVON	2008 SOVON
Geoorde Fuut	15-30	25	20	28	32	18	24	15
Roerdomp	3-5	4	4	4	2	1	1	1
Woudaap	0	0	0	0	0	0	0	1
Ooievaar	incidenteel	0	0	0	0	0	0	1
Smient	0	0	0	0	0	1	0	1
Zwarte Wouw	0	0	0	0	0	1	0	0
Bruine Kiekendief	4-7	3	1	0	1	3	0	1
Slechtvalk	3-5	4	5	5	4	6	6	8
Porseleinhoen	0-15	2	0	0	1	0	0	2
Kwartelkoning	0-15	3	1	0	1	0	1	2
Kleine Plevier	160-200	84	75	80	65	67	54	68
Oeverloper	1-3	2	2	1	1	4	0	2
Kerkuil	130-200	170	152	159	188	142	196	197
Oehoe	2-5	2	2	5	4	4	3	3
Nachtzwaluw	100-130	79	96	98	105	83	156	84
Ijsvogel	80-125	88	66	89	80	72	90	96
Middelste Bonte Specht	10-15	6	8	12	15	72	45	61
Draaihals	0-3	2	0	1	1	0	0	1
Kuifleeuwerik	5-10	8	5	5	3	3	4	2
Grote Gele Kwikstaart	180-210	144	139	134	147	147	155	204
Paapje	3-10	5	3	2	0	1	1	2
Tapuit	4-5	6	4	4	5	3	0	0
Kramsvogel	40-80	30	22	18	23	27	16	19
Noordse Nachtegaal	0	0	0	0	0	1	0	0
Graszanger	0	0	0	0	2	0	0	1
Orpheusspotvogel	incidenteel	1	3	3	0	2	0	6
Kortsnavelboomkruiper	75-100	8	40	30	23	35	50	21
Grauwe Klauwier	10-15	5	10	9	19	18	20	38
Europese Kanarie	150-250	60	76	80	60	54	46	44
Grauwe Gors	10-15	9	14	9	12	3	2	1

In dit overzicht ontbreken, net als in de voorgaande jaren, de exoten of niet-inheemse broedvogelsoorten, zoals Canadese Gans, Mandarijneend en Heilige Ibis. SOVON blijft graag alle waarnemingen ontvangen van deze soorten die op broeden kunnen wijzen. In een latere editie van Limburgse Vogels zal een overzichtsartikel verschijnen over het Limburgse broedvoorkomen van enkele van deze exoten. De Steenuil is ook niet opgenomen in het overzicht. Ook hierover zal in een later stadium een analyse van het voorkomen worden geschreven.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (n=15)

In totaal zijn voor 2008 15 (broed)paren bekend geworden voor Limburg. De opgaven komen weer allen van de veelal bekende plaatsen van de Maasduinen en de Peelvennen. Mogelijk zijn er in het uitgestrekte vennengebied van de Bergerheide tot en met het Landgoed De Hamert enkele paren gemist. Op het Reindersmeer worden lange tijd in voorjaar en zomer meerdere vogels waargenomen. Of deze (allemaal) aldaar broeden of afkomstig zijn van de venen in de wijde omstreken verdient komende

Tabel 2. Aantal broedparen van de Geoorde Fuut in de belangrijkste broedgebieden van Limburg 2004-2008.

Gebied	2004	2005	2006	2007	2008
Bergerheide	3	6	5	4	5
Reindersmeer	2	3	2	4	1
De Hamert	>=1	2	>=1	2	3
Mariapeel	5	8	7	7	1
Groote Peel (L)	12	11	?	3	2
De Banen	3	2	2	1	1
Grote Moost	2	1	0	3	2

jaren meer aandacht. Ook het eventuele broedsucces blijft veelal onbekend. Voor een overzicht van de aantalsopgaven van de belangrijkste gebieden over de periode 2004-2008 zie tabel 2.

Roerdomp *Botaurus stellaris* (n=1)

Binnen de provincie grenzen is weer slechts 1 territorium vastgesteld van deze notoire rietbewoner. Ditmaal op het Limburgse deel van de Groote Peel.

Groote Peel (L) 1 (4) J. Timmermans e.a.

Geoorde Futen, Bergerheide, 26 april 2009 (H. van Diek)

Ooievaar op nest, Gennep,
1 mei 2008 (F. Hustings)

Woudaap *Ixobrychus minutus* (n=1)

Zeer verheugend was de vondst van een paartje Woudaap te Ota et Labora bij Brunssum. Op 16 juli werd er eerst een vrouwtje waargenomen. De volgende dag bleek het om een paartje te gaan. De laatste waarneming werd gedaan op 31 juli. Een broedgeval is niet met zekerheid vastgesteld, maar de waarnemingen van de eerste dagen leken erg veel op heuse voedselvluchten. Voor meer info zie de bijdrage elders in dit nummer (Quaedackers, 2009).

Ora et Labora, Brunssum 1 (6) W. Quaedackers e.a.

Ooievaar *Ciconia ciconia* (n=1)

Op het oude gemeentehuis van Gennep heeft in 2008 een Ooievaarspaar gebroed. Helaas zijn de twee jongen voor het uitvliegen overleden. De adulte vogels fourageerden met name langs de Niers en in de Maasuitwaarden (vele waarnemers). Gedurende de maand mei heeft een paartje rondgehangen tussen Munstergeleen en Sweikhuizen. Rond 15 mei is aldaar een adult waargenomen met een tak (Provincie Limburg).

Smient *Anas penelope* (n=1)

Op de Stille (Stadsweide Roermond) is een serie waarnemingen verricht die op een territorium duiden. Op 20 en 27 mei is er een paar waargenomen. Op 3 juni enkel een vrouwtje en op 9 juli er een mannetje in eclipskleed. Er zijn geen verdere aanwijzingen voor een daadwerkelijk broedgeval.

De Stille, Roermond 1 (3) W. Vergoossen e.a.

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (n=1)

In de Mariapeel was in de broedtijd langere tijd een paartje Bruine Kiekendieven aanwezig. Op 6 juni 2008 is er prooioverdracht waargenomen (G. Lamers, H.-P. Uebelgunn). In juli 2008 is een pas uitgevlogen jong gezien. Op Landgoed De Hamert is in de broedtijd ook een reeks waarnemingen verricht (o.a. op 9 juni 2008 1 paar, B. Loonen). Of dit een territorium c.q. broedpaar betreft is onduidelijk gebleven.

Slechtvalk *Falco peregrinus* (n=8)

De groei zit er nog steeds in: in 2008 hebben maar liefst 8 paar Slechtvalken Limburg bevolkt. Hiervan waren er 4 succesvol. In totaal vlogen er 12 jongen uit. Van 2 paar is na de eileg het broedproces afgebroken. De Midden-Limburgse Maasplassen vormen een kerngebied voor de soort met tenminste 5 paar (info Werkgroep Slechtvalk Nederland, via P. van Geneijgen).

Maascentrale Buggenum	1 (16)	info P. van Geneijgen
Ittervoort	1 (16)	info P. van Geneijgen
Zendmast Roermond	1 (15)	info P. van Geneijgen
Rockwool Roermond	1 (3)	info P. van Geneijgen
Clausentrale Maasbracht	1 (16)	info P. van Geneijgen
Hoogspanningsmast Guttecoven	1 (16)	info P. van Geneijgen
DSM	1 (15)	info P. van Geneijgen
ENCI Maastricht	1 (3)	info P. van Geneijgen

Kwartelkoning *Crex crex* (n=2)

Verheugend was dat in 2008 op een drietal locaties

Oeverloper, Hamert, 3 mei 2008 (P. Palmen)

roepende Kwartelkoningen opdoken. Twee hiervan bereikten de territoriumstatus (waarnemingen na de datumgrens van 20 mei). Van de derde locatie (Molensteen, De Brandt bij Stevensweert 17-19 mei, T. Cuijpers e.a.) zijn geen waarnemingen van na 19 mei bekend. Voor meer details over de Limburgse waarnemingen in Limburg wordt verwezen naar de bijdrage elders in dit nummer (Custers, 2009).

Romeinenweerd + Maasveld, Tegelen	1 (4)	H. Custers e.a.
Ora et Labora, Brunssum	1 (4)	W. Quaedackers

Porseleinhoen *Porzana porzana* (n=2)

Van 9-11 juni werden 1-2 roepende vogels gehoord in een potentieel broedbiotop in het Roode Beekdal bij Schinveld. Dit is voldoende om van een tweetal territoria te spreken conform SOVON-criteria. Meer info is te lezen in de bijdrage elders in dit nummer (Quaedackers & van der Laak, 2009).

Rode Beekdal, Schinveld	2 (2)	W. Quaedackers, R. Schols e.a.
-------------------------	-------	--------------------------------

Kleine Plevier *Charadrius dubius* (n=68)

In 2008 is weer een flink aantal broedparen vastgesteld en doorgegeven. Over voor- of achteruitgang

is evenwel niets te zeggen, aangezien de aantalsopgaven verre van volledig zijn. De Kleine Plevier is een zeer opportunistische soort die het ene jaar kan verschijnen en het volgende jaar weer kan verdwijnen. Ook kan de soort in gebieden voorkomen waar weinig tot geen vogelaars actief zijn, zoals industrieterrainen en bouwplaatsen. Graag alle waarnemingen in de broedtijd door blijven geven.

Oeverloper *Actitis hypoleucos* (n=2)

In natuurontwikkelingsgebied Meers langs de Grensmaas werden op 2 locaties broedverdachte paren waargenomen. Op beide plaatsen werd van eind mei tot half juni meerdere malen balts waargenomen (ook 's nachts). Er zijn geen nesten of jongen waargenomen. Een waarneming van een Oeverloper op 25 juni 2009 op de Rijkelse Bemden (W. Aelen) is niet voldoende om te kunnen spreken van een territorium.

Meers	2 (5)	R. Schols, R. van Dongen
-------	-------	--------------------------

Kerkuil *Tyto alba* (n=197)

Ook 2008 was een prima Kerkuiljaar in Limburg (en Nederland). Maar liefst 197 paren hebben binnen

de provinciegrenzen gebroed; eentje meer dan in het topjaar 2007. Deze paren brachten aan eerste broedsels 632 jongen groot (3,2 jong per paar). Er waren slechts 8 tweede broedsels met 31 grootgebrachte jongen (gegevens H. Beckers, Kerkuilen-werkgroep Limburg).

Oehoe *Bubo bubo* (n=3)

Het jaar 2008 leverde, net zoals in 2007, 3 territoria c.q. broedparen op. Op een vierde locatie werd weer net over de grens in Duitsland gebroed. Op 2 van de 3 Nederlandse locaties werd ook daadwerkelijk gebroed en vlogen er telkens 2 jongen uit. Dit was ook het geval op de overbekende locatie ENCI-groeve ten zuiden van Maastricht. Op de derde locatie was gedurende het voorjaar een roepende vogel aanwezig. Een van de uitgevlogen jongen van 2008 is gezenderd en vertrok in kort tijdsbestek naar een bruinkoolgroeve in Duitsland. Dit betrof overigens de door Jo Erkens geringde vogel (zie foto in bijdrage in editie 2008), welke bizar genoeg op zijn tocht naar de bruinkoolgroeve enige tijd in de buurt van het huis van Jo verbleef (info G. Wassink, P. Voskamp).

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* (n=84)

In 2007 is veel informatie binnen gekomen in het kader van het Jaar van de Nachtzwaluw. Daarentegen is in 2008 van veel gebieden onbekend gebleven hoeveel Nachtzwaluwen er rond vliegen. Dit geldt o.a. voor het belangrijke broedgebied Landgoed De Hamert. Wie voelt zich geroepen om deze leemte op te vullen? Het verdere beeld van 2008 voldoet aan eerdere jaren: de meeste paren komen voor in de Maasduinen, op de Meinweg en in de Peelgebieden. In Zuid-Limburg wordt de soort enkel gemeld van de Brunsummerheide.

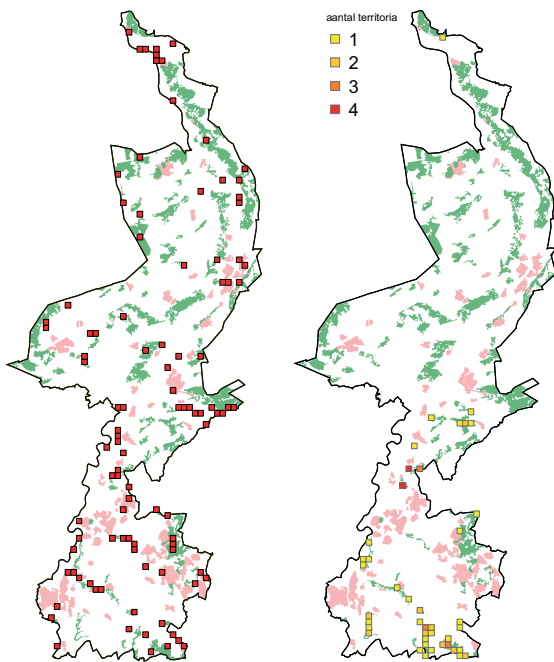
Ijsvogel *Alcedo atthis* (n=96)

Het jaar 2008 zal de boeken ingaan als een topjaar voor de Ijsvogel in Limburg. Niet eerder zijn er deze eeuw zoveel paren opgespoord als dit jaar. Alle kerngebieden van de soort in Limburg deden goede zaken. Bekend met grote aantallen broedparen/territoria waren: de Roer (8 paar), Roode Beek (Brunssum-Sittard, 5 paar) en de Geul (9 paar). Voor een overzicht van alle bekendtellingen in Zuid- en Midden-Limburg zie tabel 3. Het voorkomen per kilometerhok in 2008 is weergegeven in figuur 1.

Tabel 3. Aantal territoria van de Ijsvogel bij de bekendtellingen per teltraject.

Beek	Teltraject	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Schelkensbeek	Schelkensbeek	2	1	1	1	1	1	1	1
Swalm	Swalm	3	2	2	2	2	2	2	2
Roer	Roer	14	10	10	9	9	6	10	8
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	1	1	1	3	2	1	2	4
Vloedgraaf	Vloedgraaf/Middelsgraaf	2	2	1*)	2	2	2	3	2
Geleenbeek	Bovenloop	0	1	0	1	1	0	1	1
	Bisse-, Plats- en Hulsbergerbeek	*)	0	0	0	0	0	0	0
	A76 - Geleen Daniken	0	0	0	1	1	1	0	1
Roode Beek	Roode Beek	5	2	1*)	5	5	1	4	5
Worm	Worm	2	2	2	1	2	2	3	1
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	0	0	1	1	1	1	0	0
Anselerbeek	Anselerbeek	2	2	2	2	1	1	2	2
Jeker	Jeker	0	1	0	0	1	0	0	0
Voer	Voer	1	1	1	1	1	1	1	1
Noorbeek	Noorbeek	0	0	0	*)	0	0	0	0
Geul	Maasmondig - Meerssen	1	3	1	2	2	4	4	2
	Meerssen - Valkenburg	1	3	2	1	2	3	3	4
	Valkenburg - Schin op Geul	0	0	1	1	0	1	2	0
	Schin op Geul - grens België	2	2	1*)	1	2	1	1	3
Gulp	Gulp	0	0	0	0	0	1	0	1
Eijserbeek	Eijserbeek	0	0	0	1	0	0	0	1
Selzerbeek	Selzerbeek	1*)	2	1	3	3	1	4	4
Totaal		37	35	28	38	38	30	43	43

*) niet of onvolledig onderzocht

Figuur 1.
Verspreiding van de
IJsvogel als broedvogel
in Limburg 2008,
per km-hok.

Figuur 2.
Verspreiding van de
Middelste Bonte Specht
als broedvogel in
Limburg 2008, per km-hok
(inclusief aantal).

Middelste Bonte Specht *Dendrocopus medius* (n=61)

In 2008 is weer een respectabel aantal van 61 paren/territoria van de Middelste Bonte Specht opgespoord. Dit is alleen maar mogelijk door de onverminderde inzet van de tientallen vogelaars die in het voorjaar de bossen intrekken en hun waarnemingen doorgeven. Hiervoor hartelijk dank! Ook in 2008 bleek het zwaartepunt van voorkomen te liggen in de zuidoostpunt van Zuid-Limburg: Geul-Gulpdalbossen (13 territoria) en in Boswachterij Vaals (12). Ook het Savelsbos deed goede zaken met tenminste 6 territoria. Daarnaast blijkt ook Midden-Limburg hoge ogen te scoren, ook buiten het vanouds bekende gebied Munningsbosch/Aerwinkel. Zo werden in het Limbrichterbos alleen al 4 nesten gevonden (B. Veenstra, H. Corten). In het IJzerenbosch en het aangrenzende 't Hout werden in totaal 6 territoria aangetroffen (J. Smeets,

B. Veenstra, R. van Dongen). Meer verrassend was het verschijnen van een territorium op Landgoed Rozendaal bij Montfort (P. Voskamp, J. Hannen). Voor het eerst kon in de uiterste noordpunt van de provincie een territorium worden vastgesteld op de Sint Jansberg (R. Wester e.a.). Voor een overzicht van de verspreiding in 2008 over de provincie zie figuur 2.

Draaihals *Jynx torquilla* (n=1)

Verrassend is de waarneming van een roepende Draaihals in geschikt broedbiotoop in Cottessen. Het betreft een waarneming van een roepende/zingende vogel op 14 en 16 mei 2008.

Bellet-boomgaard, Cottessen 1 (2) P. de Jong

Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (n=2)

Op Tradeport-west bij Venlo bivakkeren nog altijd enkele Kuifleeuweriken. Het gaat om tenminste 2 paren (mogelijk 3) waarvan in elk geval 1 paar heeft gebroed (voedseltransport waargenomen). Helaas is niets bekend over een eventueel broedresultaat. De vraag blijft hoelang deze geïsoleerde broedparen nog stand houden.

Tradeport-west, Venlo 2 (14) H. Custers e.v.a.

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* (n=204)

In 2008 is voor de Grote Gele Kwikstaart een record aantal broedparen vastgesteld in Limburg. Alhoewel bij de bekendtellingen van Midden- en Zuid-Limburg (zie tabel 4) een waarschijnlijke lichte afname is te constateren, zijn er over geheel Limburg duidelijk meer Grote Gele Kwikken aangetroffen dan in voorgaande jaren. Dit komt met name door de toename in Noord-Limburg waar nu ook sprake is van enkele tientallen paren. Het voorkomen per km-hok in Limburg in 2008 is weergegeven in figuur 3.

Paapje *Saxicola rubetra* (n=2)

Op een tweetal locaties zijn territoria vastgesteld van deze in Zuid- en Midden-Nederland zeer zeldzame broedvogel (zie o.a. Van Dijk *et al.*, 2009). Op de Rug bij Roosteren gaat het om een zingend mannetje dat op 4 en 24 mei en op 21 juni is waargenomen. Op Lilbosch, Haeselaar werd o.a. op 24 mei een paartje aangetroffen waarvan het mannetje aan het zingen was.

Lilbosch, Haeselaar 1 (4) F. van den Brink

De Rug, Roosteren 1 (4) J.C. Beckers

Tabel 4. Aantal territoria van de Grote Gele Kwikstaart bij de bekendtellingen per teltraject.

Beek	Teltraject	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Schelkensbeek	Schelkensbeek	1	1	1	1	1	1	1	1
Swalm	Swalm	0	1	1	2	1	0	1	1
Roer	Roer	6	7	14	10	14	16	12	17
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	4	4	3	4	2	4	3	4
Vloedgraaf	Vloedgraaf/Middelsgraaf	4	4	2*)	5	8	6	5	4
Geleenbeek	Bovenloop	3	3	4	6	5	2	4	2
	Bisse-, Plats- en Hulsbergerbeek	*)	3	2	2	2	2	1	0
	A76 - zwembad Sittard	12	12	16	8	13	12	12	10
Roode Beek	Roode Beek	7	6	6*)	10	10	5	6	9
Worm	Worm	4	4	3	1	3	3	3	2
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	1	1	2	2	1	1	1	1
Anselerbeek	Anselerbeek	2	3	2	2	2	2	3	2
Jeker	Jeker	4	4	4	4	6	4	5	5
Voer	Voer	1	2	5	4	4	5	5	4
Noorbeek	Noorbeek	1	1	1	*)	1	1	1	1
Geul	Maasmond - Meerssen	6	11	6	7	7	7	10	9
	Meerssen - Valkenburg	8	10	9	9	8	6	7	9
	Valkenburg - Schin op Geul	11	9	11	7	12	9	10	5*)
	Schin op Geul - grens België	13	11	9*)	12	8	9	13	12
Gulp	Gulp	4	5	5	4	6	7	6	7
Eijserbeek	Eijserbeek	10	6	5	4	5	6	9	4
Selzerbeek	Selzerbeek	4*)	8	8	8	9	7	7	6
Totaal		106	116	119	112	127	114	125	115

*) niet of onvolledig onderzocht

Tapuit *Oenanthe oenanthe* (n=0)

In 2008 zijn, net als in 2007, geen territoria of broedgevallen van deze soort in Limburg aangetroffen. Wel zijn er weer een aantal late doortrekkers gesignaleerd.

Kramsvogel *Turdus pilaris* (n=19)

De Kramsvogel is een zorgenkijnde onder de Limburgse broedvogels. De aantallen broedparen die heden ten dage worden geteld zijn een fractie van de aantallen broedparen van de jaren tachtig en begin jaren negentig van de vorige eeuw (Hustings *et al.*, 2006).

Venray	1 (7)	B. Loonen
De Banen, Nederweert	1 (7)	L. Reemers
De Stille, Roermond	1 (7)	A. Kleibeuker
Westbroek	1 (7)	Provincie Limburg
Illikhoven	1 (7)	Provincie Limburg
De Rug, Roosteren	2 (7)	J.C. Beckers
Sweikhuizen	1 (3)	Provincie Limburg
Sint Pietersberg	1 (7)	A. van der Wal
Pietersplas Noord	2 (14)	J.J. Bakhuizen e.a.
Dagstrand Oost-Maarland	3 (7)	P. Alblas
Eijsderbeemden	1 (14)	J. Wouters e.a.

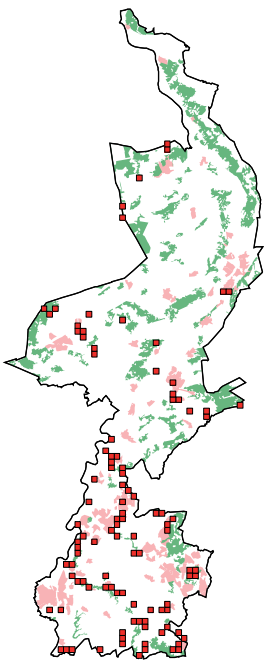
Bemelen-Noord	1 (7)	H. Reumkens
Begraafplaats Margraten	2 (7)	B. Carlson
Cottessen bij grens	1 (7)	J. Wouters

Graszanger *Cisticola juncidis* (n=1)

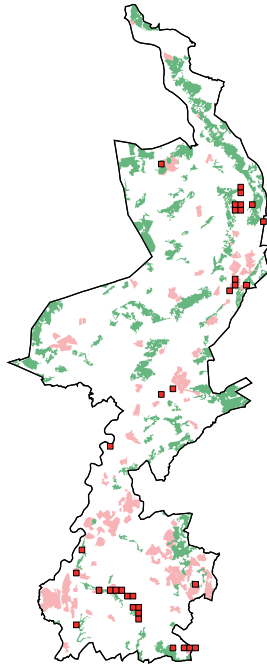
In het Roode Beekdal bij Schinveld werd een territorium vastgesteld van deze zeldzame zanger. Op 30 augustus werd de soort al 'dziejpend' opgemerkt door Wil Quaedackers en Gijs Kurstjens; grote baltsvluchten makend. Vervolgens werd de vogel dagelijks tot en met 8 september waargenomen. Ook op 29 september werd de soort weer opgemerkt (T. Reinartz). Voor meer informatie over deze waarnemingen wordt verwezen naar Kurstjens *et al.* (2009).

Krekeltzanger *Locustella fluviatilis* (n=0)

Opmerkelijk was het weer verschijnen van een zingend mannetje Krekeltzanger op exact de zelfde locatie als in 2007: Ora et Labora ten oosten van Brunssum. De vogel bleef van 23-28 mei aanwezig, te kort om te kunnen spreken van een territorium. Voor meer informatie over deze waarneming wordt verwezen naar Zeegers, 2008.

Figuur 3.
Verspreiding van de
Grote Gele Kwikstaart
als broedvogel in
Limburg 2008,
per km-hok.

Figuur 4.
Verspreiding van de
Europese Kanarie
als broedvogel in
Limburg 2008,
per km-hok.

Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta* (n=6)

Een van de verrassingen in Limburg in 2008 was het rijkelijk voorkomen van de Orpheusspotvogel. Op maar liefst 12 locaties zijn zingende vogels aangetroffen; een absoluut record! In totaal leidde dit tot 6 geldige territoria. Op een locatie is daadwerkelijk broeden bewezen (Gerendal), en op twee andere locaties is dat waarschijnlijk (Vrakelberg en Epen-Schweiberg). Dit betekent het eerste zekere broedgeval sinds 1997 (Wijlre).

Noordoever Pietersplas, Maastricht	1 (4)	J. van der Coelen e.a.
Gerendal (hoek Schinderweg)	1 (14)	R. van Dongen e.v.a.
Vrakelberg-oost	2 (7)	R. van Dongen e.a.
Epen-Schweiberg	2 (7)	M. Berlijn e.a.

Daarnaast waren op een zestal locaties vogels vastgesteld die te kort aanwezig waren om als geldig territorium de boeken in te gaan: Heugem, Maastricht 6-14 juli (J. Speth e.a.), Wijlre, From-

berg 11 juli (R. van Dongen), Putberg, Wijnstraat 1 juni (T. Bakker), Gerendal, Schaapspuit 1 juli (R. van Dongen), Gulpen, Beversbergweg 21 juni (P. van Rijsinge), Mamelis 4-8 juni (R. van Dongen e.a.) en Vaals, Gemmenicherweg 4-8 juni (R. van Dongen e.a.). Voor meer informatie over deze soort in Limburg wordt verwezen naar Van Noorden & van Dongen (2009).

Kortsnavelboomkruiper *Certhia familiaris* (n=21)

In 2008 heeft in de meeste belangrijke kerngebieden systematisch onderzoek naar de soort ontbroken. Bij de broedvogelkartering van het Bunderbos, Kloosterbos en Ravensbos (door SOVON i.o.v. Staatsbosbeheer) is de soort in 2008 niet aangetroffen. De schamele 21 territoria die nu zijn opgegeven voor Limburg is dan ook niet veelzeggend. In Noord-Limburg is weer een territorium gevonden in de Holtmühle bij Tegelen. Voor een analyse van het actuele voorkomen van de soort in Limburg wordt verwezen naar Bakhuizen (2008).

Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (n=38)

Een voor deze eeuw ongekend aantal van 38 broedparen/territoria werd in 2008 in Limburg vastgesteld. Met dit aantal zit de soort alweer op het oude niveau van de jaren zeventig. In 29 van de 38 gevallen werd ook werkelijk een nest gebouwd, waarvan er 25 een geslaagd broedsel opleverden. In nog eens 4 gevallen werd vermoedelijk een broedpoging ondernomen en de overige 5 territoria bestonden uit zingende solitaire mannen. In 2008 is de soort enkel in Zuid-Limburg aangetroffen. Op Landgoed De Hamert en op de Meinweg is ondanks speciale aandacht de soort niet vastgesteld. Leuk is nog te melden dat voor het eerst een broedgeval werd vastgesteld van een in Limburg als nestjong geringde vogel en wel in het Roode Beekdal bij Schinveld (van Dongen, 2008).

Europese Kanarie *Serinus serinus* (n=44)

De Europese Kanarie blijft het onverminderd slecht doen in Limburg. In Zuid-Limburg nemen de aantallen nog steeds af en zijn deze een fractie van de aantallen halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw. De reden van deze sterke afname blijft een groot raadsel en verdient nadere verkenning. Van een overwegend 'zuidelijke soort' als de Europese Kanarie is, mag eerder verwacht worden dat deze toeneemt in NW-Europa, parallel aan de klimaatverandering van deze tijd. Zie hierover ook

Grote Gele Kwikstaart, Venray, 10 oktober 2008 (G. Lamers)

Huntley *et al.*, 2007. Een positieve uitzondering op deze misère vormt het regelmatige voorkomen in enkele dorpen en steden in Noord-Limburg, ondermeer in Lottum, Broekhuizen en Tegelen. Het gaat aldaar om tenminste 16 territoria. Voor een overzicht van de aantalsontwikkeling in Zuid-Limburg wordt verwezen naar tabel 5. Figuur 4

Tabel 5. Aantalsontwikkeling van de Europese Kanarie in enkele monitoringgebieden in Zuid-Limburg.

Telgebied	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Maastricht *)	?	18	12	10	8	5	0	0
Gronsveld	7	10	12	14	11	10	2	1
Valkenburg	?	11	?	>6	>6	>4	4	4
Culpen	>3	>2	6	4	>2	3	3	2
Epen	2	0	0	0	1	0	1	0
Vaals	15	19	13	9	6	8	3	7

*) in 1995 werden nog minimaal 41 territoria in Maastricht vastgesteld (Lemmens, 1996)

toont de verspreiding van de territoria in Limburg in 2008 per kilometerhok.

Grauwe Gors *Miliaria calandra* (n=1)

De Grauwe Gors staat op het punt om als broedvogel uit Limburg te verdwijnen. In 2008 zijn na maart vanuit de voorheen bekende broedplaatsen geen waarnemingen meer verricht. Verrassend is dan wel een waarneming van een zingend mannetje bij Hulsberg op 1 juli 2008. Deze waarneming is net voldoende om als territorium de boeken in te gaan.

Hulsberg, Wissengracht 1 (2) J. Wouters

Nogmaals een oproep

Hierbij weer een dringende oproep aan iedereen die nog gegevens heeft liggen van 2008 of eerder, om die alsnog in te sturen naar SOVON of door te geven aan waarneming.nl (Vogelarchief Limburg). Hoe vollediger de database, des te waardevoller de gegevens gaan worden. Dit geldt natuurlijk ook voor het afgelopen broedseizoen 2009 en de toekomst.

Broedvogeltellers gezocht!

Al enige jaren worden meerdere belangrijke vogelgebieden niet (meer) onderzocht op het voorkomen van broedvogels. Om ook de kennis over het voorkomen van schaarse en zeldzame broedvogels op peil te houden is het zeer wenselijk dat enthousiaste vogelaars (of vogelwerkgroepen) zich melden om in overleg met de DC's een gebied te gaan inventariseren. Het gaat ondermeer om de volgende gebieden:

- delen van de Bergerheide
- Landgoed De Hamert
- Weerter- en Budelerbergen
- Stadsweide Roermond
- Eijsderbeemden
- delen van de Geul (bektellingen)

Ook zoeken wij geïnteresseerden die de Oeverzwaluwen langs de Grensmaas (evt. met een kano) willen tellen. Heeft u interesse? Neem contact op met een van de drie districtscoördinatoren.

Dankwoord

Het voorgaande overzicht kan natuurlijk nooit tot stand komen, zonder de inbreng van vele tientallen vrijwilligers die hun waarnemingen kenbaar hebben gemaakt aan SOVON. Allen worden zeer hartelijk bedankt. Het zijn te veel personen om iedereen met naam te noemen. De Provincie Limburg heeft ook in 2008 weer een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennisvergroting van het voorkomen van (zeldzame) broedvogels in Limburg. Lara Marx (SOVON) wordt hartelijk bedankt voor het vervaardigen van de kaartjes. Hierbij bijzondere dank aan Boena van Noorden, Ruud van Dongen en Arjan Boele, die een eerdere versie van dit artikel voorzien hebben van waardevol commentaar.

Jan Joost Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26, 6211 NB Maastricht

Hans-Peter Uebelgünn, Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum

Geert Lamers, Kapelstraat 1, 5447 AA Rijkevoort

Literatuur

- Bakhuizen J.J., 2008.** De Kortsnavelboomkruiper in Limburg: actueel voorkomen als broedvogel 1998-2008. *Limburgse Vogels* 18: 21-28.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2006.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2005. *Limburgse Vogels* 16: 43-50.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2007.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2006. *Limburgse Vogels* 17: 49-57.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers, 2008.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2007. *Limburgse Vogels* 18: 68-77.
- Custers H., 2009.** Kwartelkoning doet het goed in Limburg in 2008. *Limburgse Vogels* 19: 72.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide, 2004.** Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C. Plate, 2009.** Broedvogels in Nederland in 2007. SOVON Monitoringrapport 2009/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Dongen R., 2008.** Grauwe Klauwier in Limburg: een impressie van het broedseizoen 2008. *Limburgse Vogels* 18: 29-34.
- van Noorden B. & R. van Dongen, 2009.** Gemengd broedgeval Spotvogel x Orpheusspotvogel en het voorkomen van de Orpheusspotvogel in Limburg tot en met 2009. *Limburgse Vogels* 19: 1-10.
- Huntley B., R.E. Green, Y.C. Collingham & S.G. Willis, 2007.** A climatic atlas of European breeding birds. Durham University, The RSPB and Lynx Edicions, Barcelona.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hustings F., R. Pahlplatz & S. Deuzeman, 2008.** Bossen in de zuid-oostpunt van Limburg en hun bijzondere broedvogels. *Limburgse Vogels* 18: 1-11.
- Kurstjens G., W. Quaedackers & P. van Beers, 2009.** Territoriale Graszanger in het Natuurpark Roode Beek in 2008. *Limburgse Vogels* 19: 73-75.
- Lemmens K., 1996.** Broedende Europese Kanaries in Limburg in 1995. *Limburgse Vogels* 7: 22-24.
- Quaedackers W., 2009.** Paartje Woudaap te Ora et Labora in Brunssum in 2008. *Limburgse Vogels* 19: 78.
- Quaedackers W. & R. van der Laak, 2009.** Bijzondere waarnemingen in het Roode Beekdal. *Limburgse Vogels* 19: 75-78.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.
- van der Weide M., 2000.** Naar een gebiedsgerichte opzet Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON-Nieuws 13 (1): 9-11.
- Zeegeers T., 2008.** Krekelzanger te Ora et Labora, Brunssum 2007 en 2008. *Limburgse Vogels* 18: 86-87.

Voorjaarsfenologie 2008

Tom Zeegers

In dit artikel worden de fenologische waarnemingen van het voorjaar van 2008 besproken. Fenologie houdt zich bezig met jaarlijks terugkerende natuurverschijnselen, in dit geval de eerste aankomstdata van de Limburgse broedvogels en de algemenere doortrekkers. De Avifauna van Limburg geeft bij verschillende vogelsoorten een verschuivende tendens aan. Er is veelal sprake van een vroegere aankomstdatum. Dit artikel laat zien dat in 2008 niet altijd het vroegste record wordt gehaald, maar het vervroegen van de voorjaarsaankomsten is als grote lijn wel zichtbaar.

Materiaal en methode

De waarnemingen die hier behandeld worden zijn afkomstig van waarneming.nl. Bij sommige soorten zijn alleen de eerste zingende vogels genoteerd. Dit is gedaan bij de soorten Boomleeuwerik, Zwarte Roodstaart, Tjiftjaf en Zwartkop. Hiermee worden overwinterende individuen zoveel mogelijk uitgesloten. De Roodborsttapuit is niet in dit artikel opgenomen omdat relatief veel meldingen van overwinterende vogels zijn gedaan, waardoor het niet meer overzichtelijk is of een zingende vogel een overwinterend exemplaar betreft of een pas gearriveerde vogel. De waarnemingen van 2008 worden in dit artikel vergeleken met de gegevens uit de Avifauna van Limburg (Hustings *et al.*, 2006), verder in deze tekst als Avifauna aangeduid. In enkele gevallen is een vroeg exemplaar door meerdere waarnemers gemeld. Om het artikel overzichtelijk te houden is niet iedereen met naam genoemd.

Soortbespreking

Ooievaar

In 2008 wordt deze soort al in februari diverse keren gemeld. De eerste vogel werd op 3 februari door Joep Tomlow waargenomen boven de Noordervaart ter hoogte van Meijel. Daarnaast wordt op 10 februari een vogel ter plaatse opgemerkt ten zuiden van Berg en Terblijt (Peter Nijskens) en op 17 februari worden drie overvliegende vogels boven Slenaken waargenomen (Mark Brassé). De Avifauna meldt dat de Ooievaar het gehele jaar door kan worden gezien in Limburg. Dit vanwege het feit dat som-

mige exemplaren langdurig op dezelfde plek kunnen pleisteren. Gemiddeld werden in de periode 1970-2000 de eerste vogels in maart gemeld, met 24 maart als vroegste waarnemingsdatum. Mogelijk is dit te wijten aan de minder strenge winters van de laatste jaren en doordat meerdere individuen niet of minder ver wegtrekken.

Zwarte Ooievaar

De eerste Zwarte Ooievaren in 2008 werden waargenomen boven telpost Loozerheide (4 exemplaren) op 20 april. Daaropvolgend werd de soort op 22 april gezien op De Hamert (Jan Erik Kikkert) en de Bergerheide (Henny Martens). In het voorjaar verschijnen Zwarte Ooievaars het meest in de maand mei. De gemiddelde vroegste melding is 28 april. Vroege aprilwaarnemingen zijn bekend vanaf 3 april.

Zomertaling

In 2008 werden op 15 maart op verschillende locaties in Limburg de eerste Zomertalingen gemeld. Ook de dagen erna bleven nieuwe meldingen binnenkomen. Dit komt overeen met de fenologiedata die in de Avifauna worden genoemd, waarbij de eerste Zomertalingen gewoonlijk in de eerste helft van maart aankomen, met een gemiddelde vroegste melding van 12 maart.

Rode Wouw

De eerste Rode Wouw van 2008 in Limburg wordt door Ton Cuijpers op 20 januari waargenomen, vliegend over De Brandt te Stevensweert. Daaropvolgend worden overvliegende vogels gezien te Linne (2 februari, Hans Schutte) en Roosteren (7 februari, Jan Smeets). Opvallend is dat daarna tot 23 februari geen Rode Wouw meer wordt gemeld in Limburg. Ondanks dat de piek van de voorjaars-trek van deze soort in maart en begin april ligt, zijn waarnemingen eerder in het jaar van vroege trekkers niet bijzonder zeldzaam.

Zwarte Wouw

Hoewel waarnemingen uit de tweede helft van maart bekend zijn, wordt de Zwarte Wouw pas vanaf begin april regelmatig gezien in Limburg. De eerste vogel in 2008 werd op 1 april overvliegend gezien boven Heerlen (Steven Schoevaart), gevolgd

---

door vogels over Ospel (4 april, Frank Meeuwissen) en Spaubeek (9 april, Piet van Tilburg).

Bruine Kiekendief

De eerste Bruine Kiekendieven vlogen over de Gebrande Kamp (17 maart, Fred Hustings) en De Hamert (23 en 24 maart, Hans Custers & Jan Erik Kikkert). Eind maart is voor de Bruine Kiekendief de gebruikelijke periode waarin de eerste vogels worden gemeld, met een gemiddeld eerste melding op 20 maart.

Wespendief

Op 1 mei worden over Meers de eerste twee overvliegende Wespendieven waargenomen (o.a. Peter Nijskens). Daaropvolgend worden Wespendieven gemeld op 2 mei (Stein, Piet van Tilburg) en 3 mei (Gulpen, Aart Vink). Over het algemeen worden de eerste vogels in begin mei waargenomen. Met slechts 20 waarnemingen tussen 1970-2005 blijven aprilmeldingen bijzonder.

Visarend

De voorjaarstrek van de Visarend in Limburg begint vanaf de laatste dagen in maart. Hierbij is april de hoofdmaand voor de voorjaarstrek. De eerste Visarend van 2008 wordt gemeld door Arjan Ovaa op 29 maart te Stevensweert. Daarna worden overvliegende vogels waargenomen op 30 maart over de Eyserboschen (Arjan Ovaa) en op 31 maart over de Koeweide (Hub Corten). De vroegste waarneming van deze soort volgens de Avifauna is 15 maart 2003 te Eijsden.

Boomvalk

Mariet Verbeek ziet op De Hamert een zeer vroege Boomvalk op 19 maart. In de Avifauna wordt de waarneming van een Boomvalk op 21 maart als vroegste waarnemingsdatum genoemd. De daaropvolgende waarnemingen in 2008 vinden plaats op 7 april (trekelpost Aan de Majoor, Koningsbosch, Hermie Laugs) en 13 april (Meinweg, Dennis de Heer).

Kwartel

Aprilwaarnemingen van de Kwartel zijn in Limburg zeldzaam (15 gevallen in de periode 1970-2005). De eerste waarnemingen van deze soort worden in 2008 dan ook in mei gedaan. De eerste roepende vogel wordt door Boena van Noorden gehoord op 2 mei in het gebied Griendtsveen. Verdere waarnemingen zijn van 4 mei nabij het terrein van de AWACS bij

Schinveld (Ger de Hoog) en op 6 mei op De Hamert (Jan Erik Kikkert).

Kleine Plevier

In 2008 worden de eerste Kleine Plevieren gemeld op de Koeweide op 5, 8 en 9 maart door Hub Corten en op de Schoorkuilen op 11 maart door Frank Meeuwissen en Raymond Pahlplatz. In Limburg komen de eerste Kleine Plevieren aan in maart, terwijl de bulk arriveert in de eerste helft van april. Volgens de Avifauna lijkt het erop dat deze soort steeds vroeger aankomt. In de jaren zeventig, tachtig en negentig was de gemiddelde eerste voorjaarswaarneming 28, 19 respectievelijk 10 maart. De eerste waarneming van 2008 lijkt deze trend te bevestigen. Als echter wordt gekeken naar de eerste aankomstdata van de jaren 2005, 2006, 2007 en 2009 met 16 maart, 22 maart, 18 maart respectievelijk 11 maart, lijkt de datum van 2008 een uitschieter te zijn.

Bontbekplevier

Hoewel Bontbekplevieren al in februari kunnen worden waargenomen, worden de meeste vogels in de tweede helft van maart gezien. In 2008 wordt de eerste waarneming gedaan door Hub Corten; van twee vogels op de Koeweide op 5 maart, waarna de tweede en derde waarnemingen plaatsvinden op 15 maart (Kerkrade, Nico Schaaflstra) en 17 maart (Kuilkensgreend, Ran Schols).

Grutto

De eerste melding van deze soort in 2008 is afkomstig van de Wetering nabij Nederweert op 24 februari door Frank Meeuwissen. Daaropvolgend zijn meldingen afkomstig van 26 februari (Griendtsveen, Jeu van Rijswijk) en 3 exemplaren op 28 februari (Wetering nabij Nederweert, Frank Meeuwissen). In de Avifauna wordt voor de periode 1970-2000 als gemiddelde aankomstdatum 21 februari genoemd.

Regenwulp

Op 7 april komen de eerste meldingen binnen van overvliegende Regenwulpen op de telpost Loozerheide (o.a. Hans Vrolijk) en de Grootte Peel (Frank Meeuwissen). Op 11 april kon Fred Hustings een vogel noteren over de Gebrande Kamp. Begin april is een gebruikelijke periode waarin de eerste Regenwulpen worden gemeld. Tussen 1970 en 2000 wordt 4 april als de gemiddelde eerste aankomstdatum genoemd.

Groenpootruiter, De Hamert, 7 mei 2008 (P. Palmen)

Oeverloper

De eerste Oeverloper van 2008 wordt gemeld op 15 maart in de haven van Blerick (Mariet Verbeek). Vervolgens komen meldingen van 16 maart (Kessel, Herman Smits) en 29 maart (Hout, Hans Custers). De Avifauna beschrijft het arriveren van de eerste Oeverlopers begin april, maar tevens dat vaker vogels blijven overwinteren (1-2 exemplaren per winter). In de winter van 2007/2008 zijn enkele decemberwaarnemingen ingevoerd, met name in het Maasdal ter hoogte van Roermond. In maanden januari en februari worden deze echter niet meer gemeld. Waarschijnlijk hebben de voorjaarswaarnemingen geen betrekking op overwintersaars.

Groenpootruiter

De eerste Groenpootruiters arriveren gewoonlijk begin april, terwijl maartwaarnemingen schaars zijn. Hub Corten kon de eerste melding van deze soort doorgeven op 5 april op de Koeweide. Op 9 april worden op diverse locaties in Limburg Groenpootruiters gemeld door verschillende waarnemers.

Zomertortel

In 2008 worden de eerste Zomertortels gemeld op 22 april (Thorn, Math Bouts), 26 april (Meinweg, Ernest van Asseldonk) en 27 april (Vredepeel, Tonnie van de Hulsbeek). In de Avifauna wordt beschreven dat de eerste Zomertortels midden april arriveren, maar dat het grootste gedeelte aankomt in mei.

Koekoek

Tjeu Vossen meldt op 6 april de eerste Koekoek in de Doort. Daaropvolgend wordt de soort waargenomen op 8 april (Nieuw-Bergen, Fred Hastings) en 10 april (Groote Peel, Math Bouts). Gewoonlijk worden de eerste Koekoeken in april waargenomen. Maartwaarnemingen zijn zeer bijzonder. Vanaf de jaren zeventig lijkt de eerste aankomstdatum van de soort steeds te vervroegen van de tweede helft van april tot begin april.

Gierzwaluw

De eerste Gierzwaluw van 2008 wordt door Paul Evers gezien op 16 april bij Thorn. De tweede en derde zijn afkomstig van 17 april (Horn, Jeroen Nagtegaal) en 18 april (De Hamert, Jan Erik Kikkert). Meldingen vóór 15 april worden in de Avifauna uitzonderlijk genoemd (slechts 5 gevallen). Hierbij wordt 11 april als vroegste waarnemingsdatum genoemd. Wel arriveren Gierzwaluwen, in vergelijking met de jaren zeventig, tegenwoordig een week eerder.

Boomleeuwerik

Op 23 februari worden op zowel de Meinweg als de Brunsummerheide de eerste zingende vogels waargenomen door Ernest van Asseldonk en Tom Zeegers. De eerste waarnemingsdatum is mede afhankelijk van de hardheid van de winter. Na milde winters zijn de eerste Boomleeuweriken in de regel al in de tweede helft van februari. In sommige jaren zelfs al in de eerste helft van februari. Na strenge of late winters kan de eerste waarnemingsdatum verschuiven naar begin maart.

Oeverzwaluw

Meestal komen de eerste Oeverzwaluwen gedurende eind maart of begin april. In 2008 werd de eerste Oeverzwaluw heel wat eerder gezien, te weten op 13 maart over De Hamert door Jan Erik Kikkert. Als tweede datum wordt 18 maart gemeld, waarbij een vogel wordt waargenomen op De Hamert (Herman Rothoff) en bij Maastricht (Ran Schols). In de Avi-

---

*Koekoek, De Hamert,
26 april 2008 (P. Palmen)*

fauna wordt 3 april als gemiddelde aankomstdatum genoemd in de periode 1970-2000.

Boerenzwaluw

Meestal worden de eerste Boerenzwaluwen halverwege maart gezien. De melding van de soort op 9 maart te Belfeld door Sjaak Gubbels mag als zeer vroeg worden beschouwd. De daaropvolgende meldingen komen van 13 maart (Sittard, Willy de Koning) en 17 maart (Hamert, Ben Brouwer). Als wordt gekeken vanaf de jaren zeventig lijkt het erop dat de aankomst van deze soort aan het vervroegen is.

Huiszwaluw

De Huiszwaluw komt over het algemeen iets later aan dan de Oeverzwaluw en de Boerenzwaluw. De eerste Huiszwaluwen worden meestal begin april gemeld. Maartwaarnemingen zijn bijzonder. In 2008 wordt de eerste Huiszwaluw gezien op 29 maart bij de Eijsder Beemden door Jan Koreneef en Peter Planken. Daarna wordt de soort gezien op 2 april (Stevensweert, Jo Vrehan) en 5 april (De Hamert, Rob Voesten).

Boompieper

In het voorjaar worden de eerste Boompiepers meestal opgemerkt tussen eind maart en begin april. Op 23 maart werd op De Hamert het eerste zingende exemplaar waargenomen door Hennie Reijnen. Het

daarop volgende is van 25 maart (De Groote Peel, Jeroen Nagtegaal) en 30 maart (Loozerheide, Hans Vrolijk). Voor 1990 waren maartwaarnemingen van deze soort nog vrij bijzonder. Tegenwoordig is dit niet meer het geval. Ondanks dit feit staat de vroegste Limburgwaarneming in de Avifauna genoteerd op 21 maart 1981. Uit de gegevens van waarneming.nl blijkt dat in 2007 de eerste Boompieper op 16 maart is gezien.

Gele Kwikstaart

De eerste Gele Kwikstaart van 2008 ziet Piet van Tilburg op 27 maart te Elsoo. Daarnaast worden op 30 maart enkele vliegende vogels geteld over de trektelposten Gebrande Kamp en Loozerheide door de aanwezige trektellers aldaar. De eerste Gele Kwikstaarten worden de laatste jaren eind maart waargenomen. In het verleden zijn ook meldingen gedaan van Gele Kwikstaarten eerder in maart, waarbij de vroegste op 11 maart in 1989 staat.

Nachtegaal

De zang van de Nachtegaal kan vanaf half april worden verwacht. In 2008 wordt de eerste zingende vogel opgemerkt door Scipio van Lierop op 19 april te Linne. Op 20 april wordt de soort gemeld in Maastricht (Jo van der Coelen) en de Groote Peel (Nicky Hulsbosch). In de Avifauna wordt voor de periode 1970-2000 18 april als gemiddelde eerste aankomstdatum aangegeven.

Blauwborst

In 2008 wordt de eerste Blauwborst gemeld op 16 maart op De Hamert door Herman Rothoff. Op 19 maart worden vervolgens Blauwborsten gemeld in de Grootte Peel (Boena van Noorden) en de Mariapeel (Geert Lamers). Half maart is de gebruikelijke periode waarin de eerste vogels arriveren.

Zwarte Roodstaart

Het eerste zingende exemplaar meldt Jo van der Coelen op 28 februari in Maastricht. De volgende meldingen vinden plaats op 2 maart (Sittard, Rutger Wilschut) en op 8 maart (Kerkrade, Nico Schaafstra). Volgens de Avifauna komen de eerste Zwarte Roodstaarten binnen tijdens de tweede helft van maart. Tevens wordt gemeld dat de aankomstdatum van deze soort de laatste decennia is vervroegd.

Gekraagde Roodstaart

Soms kan eind maart al de eerste Gekraagde Roodstaart worden waargenomen. Maar meestal wordt het eerste exemplaar begin april opgemerkt. Ook in 2008 is dit het geval; op 6 april hoort Hans Custers de eerste zingende vogel op De Hamert. Daaropvolgend worden zingende vogels vastgesteld op 8 april in de Mariapeel en nabij America door Ruud van Dongen.

Paapje

De eerste Paapjes worden normaal gesproken rond half april gemeld. In de Avifauna wordt in de periode 1970-2000 als gemiddelde eerste waarnemingsdatum 17 april genoemd. De eerste meldingen van Paapjes in 2008 wijken niet veel af. Op 16 april wordt het eerste Paapje van 2008 gerapporteerd op de Loozerheide door Hans Vrolijk, gevolgd door de waarnemingen op 19 april (Itteren, Ton Jeuken) en 3 exemplaren op 20 april (nabij Schinveld, Wil Quaedackers).

Tapuit

De eerste Tapuiten in 2008 worden gezien op 5 april op de Broenenhoupdijk (Boena van Noorden) en in de Mariapeel (Anouk Cuijpers). Daarna wordt de soort op 7 april gesignaleerd nabij Koningsbosch op de trektelepost Aan de Majoer door Paul Evers. De eerste Tapuiten kunnen echter al eind maart worden verwacht. In de Avifauna worden voor de jaren zeventig, tachtig en negentig de gemiddelde aankomstdata genoemd van respectievelijk 7 april, 1 april en 28 maart.

Beflijster

Vanaf eind maart kunnen in Limburg al Beflijsters worden verwacht. In 2008 wordt de eerste Beflijster dan ook op 30 maart gemeld op de Loozerheide door de aanwezige trektellers. Daarna volgen waarnemingen op 1 april (IJzerbosch) en 2 april (Vreewater), beide waargenomen door Ruud van Dongen. In de Avifauna wordt 13 maart als vroegste waarnemingsdatum genoemd.

Sprinkhaanzanger

De eerste Limburgse Sprinkhaanzanger van 2008 wordt gemeld door Jos Poulissen op 30 maart nabij Grevenbricht. Dat is bijzonder vroeg. Doorgaans worden de eerste Sprinkhaanzangers opgemerkt rond half april. De Avifauna noemt waarnemingen in de eerste helft van april al uitzonderlijk vroeg, de vroegste melding is 5 april. De tweede vondst van de soort in 2008 vindt plaats op 4 april op dezelfde locatie en door dezelfde waarnemer. Buiten Grevenbricht wordt de volgende melding van de Sprinkhaanzanger gedaan door Ton Jeuken op 12 april in de Grootte Peel.

Bosrietzanger

Hoewel de eerste Bosrietzangers al eind april waargenomen kunnen worden, zijn de eerste meldingen vooral afkomstig uit mei. Ook in 2008 wordt de eerste Bosrietzanger in deze maand gemeld, namelijk op 4 mei op de Koeweide (Ran Schols). Daarna volgen waarnemingen op 7 mei op de Romeinenweerd (Bas Engels) en bij de Lottense Molenbeek (Ruud van Dongen).

Kleine Karekiet

De eerste Limburgse Kleine Karekiet van 2008 wordt gemeld door Hennie Reijnen op 16 april bij Milsbeek. Daarop volgen op 22 april 2 exemplaren bij de Romeinenweerd (Herman Smits) en 1 exemplaar bij het Sarsven (Danny Slegers). In de Avifauna staan de eerste meldingen van deze soort in de laatste week van april, terwijl de meerderheid in mei arriveert. De vroegste melding ooit staat op 10 april. Desondanks is de melding van 16 april vrij bijzonder te noemen.

Spotvogel

De eerste Spotvogels kunnen al eind april worden gesignaleerd. De meeste vogels arriveren echter niet voor de eerste helft van mei. In 2008 worden de eerste 3 vogels gemeld op 2 mei in de Grootte Peel

---

door Boena van Noorden. Andere vroege vogels zijn van 3 mei te Maastricht (Jo van der Coelen) en op de Laarderheide (Riet van de Wouw). In de Avifauna wordt 24 april 2000 als vroegste datum genoemd.

Braamsluiper

De eerste Braamsluiper meldt Piet van Tilburg op 10 april bij Beek. Daarna volgen op 17 april Ludy Verheggen bij Bunde en Hans Custers in de Romeinenweerd met waarnemingen. De meeste Braamsluipeers arriveren in Limburg tijdens de tweede helft van april. Hierbij is de melding van 10 april redelijk vroeg te noemen. De vroegste ooit is afkomstig van 4 april 1999.

Grasmus

In de Avifauna wordt 17 april als de gemiddeld eerste aankomstdatum genoemd over de periode 1970-2000 en 12 april gedurende de periode 1990-2000. Hiermee wordt gesuggereerd dat de aankomstdatum van deze soort lijkt te vervroegen. De eerste Grasmus in 2008 ziet Piet Fleuren op 8 april op de Kraijelheide. Daarna volgen waarnemingen op 13 april (Oost-Maarland, Jo van der Coelen) en op 15 april (Stevensweert, Bas Cretskens).

Tuinfluitier

De eerste zingende Tuinfluitier van 2008 wordt waargenomen op 17 april bij Sint-Gerlach (Peter Nijskens). Daarna volgen op 19 april de Mariapeel (Geert Lamers) en op 20 april de Oologreend (Hans van der Steen en Math Bouts). De eerste Tuinfluitiers arriveren meestal in de laatste week van april, waarbij 21 april in de periode 1970-2000 de gemiddeld vroegste waarneming is.

Zwartkop

Op 26 februari wordt de eerste zingende Zwartkop gehoord door Noor Mather op de Sint-Pietersberg. Daarna worden zingende Zwartkoppen gehoord op 13 maart (Eygelshoven, Nico Schaafstra) en 22 maart (Maastricht, Jaco van der Eijk). Opvallend is dat deze eerste drie waarnemingen relatief ver uit elkaar liggen. Hoewel geen overwinterende Zwartkoppen zijn gemeld (www.waarneming.nl), is niet geheel uit te sluiten dat de waarneming van 26 februari betrekking heeft op een overwinterende vogel. Deze kan wellicht tijdens de wintermaanden over het hoofd zijn gezien. In de Avifauna worden voor de fenologie de februariwaarnemingen weggelaten. Hierbij wordt

aangegeven dat Zwartkoppen doorgaans in de laatste week van maart arriveren. Als deze methode ook voor 2008 wordt gehanteerd, zou de melding van 13 maart als eerste aankomstdatum beschouwd moeten worden.

Tjiftjaf

Terwijl in de Avifauna begin maart wordt genoemd als aankomstperiode voor de eerste Tjiftjaffen, wordt in 2008 de soort al eind februari diverse keren zingend gemeld. De eerste meldingen komen van 25 februari (Steijl, Hans Maeghs), 27 februari (Sint-Pietersberg, Frank, Robert en Peter van der Meer) en 28 februari (Nederweert, Raymond Pahlplatz). Wellicht heeft deze ontwikkeling te maken met de zachte winters van de laatste jaren en het feit dat de soort steeds meer overwintert.

Fitis

De aankomst van de eerste Fitissen vindt gewoonlijk plaats tijdens de tweede helft van maart. Dit geldt ook voor het jaar 2008, waarin de eerste meldingen afkomstig zijn van 19 maart (de Groote Peel, Boena van Noorden), 23 maart (De Hamert, Hennie Reijnen en Herman Rothoff) en 25 maart (Broenenhoupdijk, Jeroen Nagtegaal).

Fluitier

In 2008 worden de eerste Fluitiers gemeld op 19 april (Blankwater, Hans Maeghs), 20 april (Gerendal, Tjeu Vossen) en op 24 april op meerdere plekken in Limburg door verschillende waarnemers. Volgens de Avifauna worden de eerste Fluitiers meestal in de tweede helft van april waargenomen. De eerste meldingen in 2008 komen hiermee overeen.

Bonte Vliegenvanger

Meldingen van Bonte Vliegenvangers komen meestal binnen vanaf half april. De Avifauna beschrijft dat de soort de laatste drie decennia steeds vroeger wordt gemeld. De eerste Bonte Vliegenvanger van 2008 ziet Piet Fleuren op 8 april op de Kraijelheide. Daarna zijn meldingen afkomstig van 13 april bij Well (Herman Rothoff) en 17 april bij de Mookerplas en De Hamert (Sjak Gielen en Mariet Verbeek).

Grauwe Vliegenvanger

De eerste waarnemingen van deze soort doen zich doorgaans eind april voor. Dit geldt ook voor 2008, hierbij noteert Fred Hustings als eerste gelijk 5

Zwartkop, Hamert,
27 april 2006 (R. Schols)

zingende exemplaren in het Bunderbos op 27 april. Een opvallend aantal voor een eerste voorjaarswaarneming. Mogelijk is de soort massaal binnengekomen of waren de eerste exemplaren al eerder gearriveerd, maar nog niet opgemerkt. Daarna volgen 29 april (Savelsbos, Ruud van Dongen) en 30 april (Milsbeek, Fred Hustings). De vroegste melding ooit van de Grauwe Vliegenvanger in Limburg is op 14 april 1981.

Wielewaal

Volgens de Avifauna arriveren de eerste Wielewalen in Limburg vanaf eind april. In 2008 vindt een zeer vroege eerste melding plaats, namelijk op 15 april in de Mariapeel door Geert Lamers. Daarna volgen waarnemingen op 22 april (de Banen, Danny Slegers) en 28 april (Weerterbos en Vreewater, Thijs Loven en Ruud van Dongen). Als vroegste waarnemingsdatum wordt 14 april 1996 genoemd in de Avifauna.

Dankwoord

Dit artikel was niet tot stand gekomen zonder de vele waarnemers die hun gegevens trouw op waarneming.nl invoerden. Er is dankbaar gebruik gemaakt van de data van de volgende personen: Aart Vink, Anouk Cuijpers, Arjan Ovaa, Bas Cretskens, Bas Engels, Ben Brouwer, Boena van Noorden, Danny

Slegers, Dennis de Heer, Ernest van Asseldonk, Frank Meeuwissen, Frank van der Meer, Fred Hustings, Geert Lamers, Ger de Hoog, Hans Custers, Hans Maeghs, Hans Schutte, Hans van der Steen, Hans Vrolijk, Hennie Reijnen, Henny Martens, Herman Rothoff, Herman Smits, Hermie Laugs, Hub Corten, Jaco van der Eijk, Jan Erik Kikkert, Jan Koreneef, Jan Smeets, Jeroen Nagtegaal, Jeu van Rijswick, Jo van der Coelen, Jo Vrehen, Joep Tomlow, Jos Poulissen, Ludy Verheggen, Mariet Verbeek, Mark Brassé, Math Bouts, Nicky Hulsbosch, Nico Schaafstra, Noor Mather, Paul Evers, Peter Nijskens, Peter Planken, Peter van der Meer, Piet Fleuren, Piet van Tilburg, Ran Schols, Raymond Pahlplatz, Riet van de Wouw, Rob Voesten, Robert van der Meer, Rutger Wilschut, Ruud van Dongen, Scipio van Lierop, Sjaak Gubbels, Sjak Gielen, Steven Schoevaart, Thijs Loven, Tjeu Vossen, Tom Zeegers, Ton Cuijpers, Ton Jeuken, Tonnie van de Hulsbeek, Wil Quaedackers en Willy de Koning.

Literatuur

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

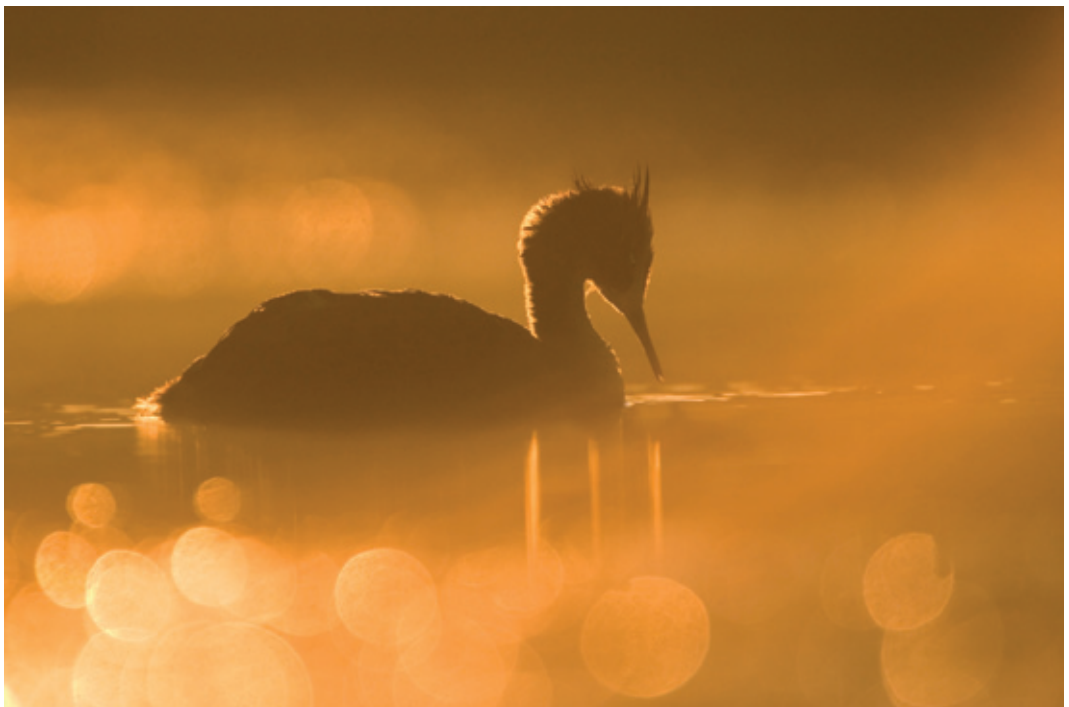
www.waarneming.nl

Tom Zeegers, Ringbaan Oost 235, 5014 GD Tilburg

Bruine Kiekendief, De Hamert, 16 augustus 2008 (Patrick Palmen)

Fuut, De Groote Peel, 14 juni 2008 (Jeroen Gense)

Wilde Zwaan, Meers, 18 januari 2009 (Karel Lemmens)

Graspieper, Nederweert, 4 mei 2009 (Otto Plantema)

Boomleeuwerik, Grootte Heide, Venlo, 10 april 2009 (Ran Schols)

Bosuil, Sevenum, 27 juni 2009 (Geert Lamers)

Bijzondere waarnemingen

Arendbuizerd boven De Hamert, mei 2008

Jan Erik Kikkert

Op 8 mei 2008 was ik weer vroeg op de trektelpost op De Hamert aanwezig. De voorgaande dagen hadden al leuke waarnemingen opgeleverd waaronder enkele wouwen. Onder invloed van de aanhoudende oostenwind tekende zich een influx van Roodpootvalken af (Hustings & Kikkert, 2009). Alle reden om ook deze dag weer op het Maasduin te kruipen. De dag begon inderdaad spannend met een eerste zomer man Roodpootvalk en een ringstaart Grauwe Kiekendief.

Omstreeks 12 uur verscheen een grotere roofvogel samen met 3 Buizerds boven de bosrand aan de westzijde van de telpost. De vogel viel op door z'n grootte en door de lichte kop, rossige onderdelen, grote zwarte polsvlekken, donkere onderbuik en een opvallende donkere achtervleugelrand aan de onderzijde. Deze contrasteerde met de zeer lichte armpennen. De zeer lichte rossige doorschijnende staart leek ongebandeerd. De vogel was ongeveer een kwart groter dan de Buizerds en had langere vleugels. Na ca. 10 minuten maakte de vogel zich los van het groepje Buizerds. Inmiddels drong het tot me door dat ik naar een Arendbuizerd *Buteo rufinus* stond te kijken. Ik wist niet hoe snel ik mijn camera moest pakken, want hier had ik een foto van 'nodig'. Het zou me anders mijn leven lang blijven achtervolgen. Erg vervelend was het feit dat de vogel nog op een flinke afstand van me vloog en misschien wel in westelijke richting zou verdwijnen. En dit terwijl ik oostelijk stond te wachten met een camera in mijn trillende handen. De Arendbuizerd cirkelde met de 3 Buizerds boven de bosrand en won hoogte om, gelukkig voor mij, vervolgens alleen in mijn en dus oostelijke richting af te glijden. Precies boven mijn hoofd begon de Arendbuizerd weer te schreeven waardoor ik snel enkele foto's kon maken. Het duurde vervolgens niet lang tot de vogel met redelijke snelheid en op behoorlijke hoogte Duitsland binnengleed. Gedurende de tijd dat ik de vogel in de kijker kreeg tot op het moment dat ik hem weer kwijt raakte, heeft deze geen moment actieve vlucht vertoond. Tijdens het cirkelen werden de vleugels meer in een V-vorm gehouden dan bij de Buizerds. Meteen naar huis gaan leek me nog geen

optie. Misschien kwam de vogel nog wel terug of had het luchtruim nog meer in petto. Een telefoontje tussentijds vanaf de Loozerheide leerde me dat ze daar zojuist hun derde Slangenarend van het seizoen hadden opgeschreven. Redenen genoeg om langer te blijven. Ondertussen heb ik nerveus op het display van mijn camera gezocht naar een stipje op een van de zojuist gemaakte foto's. Op een foto was, zij het zeer klein, een Arendbuizerd zichtbaar. Hierdoor werd ik wel wat rustiger. De telling leverde echter niet veel meer op. Dit kan aan een minder aanbod van vogels gelegen hebben of aan een tijdelijk minder scherpe waarnemer.

De waarneming is aanvaard door de CDNA als adulte vogel en is daarmee het eerste geval voor Limburg.

Beschrijving

Door de directe vergelijking in het veld met een Buizerd was de determinatie redelijk eenvoudig. De vogel was duidelijk groter dan een Buizerd. De oostelijke ondersoort van de Buizerd, de Steppebuizerd, kan erg op een Arendbuizerd lijken, maar is kleiner dan een Buizerd. De vleugels waren langer en hadden een smallere hand, waardoor het profiel enigszins afweek van dat van een Buizerd. De ondervleugel was behoorlijk lichtrossig met opvallende grote donkere polsvlekken. Bij een Steppebuizerd zijn deze zelden uniform donker tot zwartachtig (van Duivendijk, 2002). De achtervleugelrand was redelijk donker en sterk begrensd. De armvleugel, van de oksel tot de polsvlek bij de onderdekveren, was meer oranje gekleurd. De handpennen waren erg donker tot zwart. De donkere polsvlekken en handpennen contrasteerden sterk met de zeer lichte basis van de buitenste handpennen. De houding van de vleugels tijdens het cirkelen leek wat minder naar voren gebogen dan bij een Buizerd. De handvleugel was versmald waardoor de vleugeltop minder rond oogde dan bij een Buizerd. De vingers waren duidelijker en langer dan bij een Buizerd en waren langer dan de lichaamslengte van de vogel. Bij Buizerd en Steppebuizerd zijn deze ongeveer gelijk (Duivendijk, 2002). De kop was licht creme-kleurig evenals de borst en beiden contrasteerden sterk met de donkerbruine buik en broek. De lichte borst en donkere buik waren scherp begrensd. De vogel vertoonde (voor zover zichtbaar) geen tekening op kop en borst. De nek van de vogel was langer dan bij de meevliegende Buizerds, maar niet minder dik. Hierdoor stond de kop wat verder naar voren

Arendbuizerd, De Hamert, 8 mei 2008 (J.E. Kikkert)

en leek zwaar. Het deed hiermee wat denken aan een Aquila-arend. De staart was zeer licht rossig en oegenschijnlijk ongebandeerd. De kleur van de staart was aan de basis lichter van kleur dan aan de top. Deze top was wat donkerder, meer oranje, maar de overgang was geleidelijk. De staart vertoonde geen donkere eindband en leek transparant. De bovendelen van de vogel zijn niet gezien.

Trend en status in Nederland

De Arendbuizerd is een vogel van steppen en halfwoestijnen. Er worden twee ondersoorten onderscheiden. De nominaat *B.r. rufinus* komt voor in de Balkan, Griekenland, Turkije en verder in Azië tot in Mongolië. Recentelijk, in de jaren '90, heeft de soort zich ook gevestigd in Hongarije. Deze vogels overwinteren in de noordelijke helft van Afrika en Noord-India. De kleinere ondersoort *B.r. cirtensis* komt voor in Noord-Afrika en is een standvogel (Ferguson-Lees & Christie, 2001). Zeer waarschijnlijk hebben de vogels die in West-Europa opduiken betrekking op de trekkende nominaatvorm. De Arendbuizerd is een zeer zeldzame verschijning in Nederland. Het CDNA heeft momenteel vijf gevallen, inclusief de beschreven vogel, aanvaard. Eerdere gevallen stammen uit 1905 op 12 december bij Amsterdam-Noord, van 5 tot 10 september 2000 langs de Praamweg in Flevoland, op 9 juli 2004 bij Ezumakeeg, Friesland en op 14 mei 2007 over Breskens, Zeeland. Vermeldenswaard is de voor langere tijd verblijvende vogel bij Doel in België vanaf 23 oktober 2008 tot in het vroege voorjaar van 2009 (waarnemingen.be). Een andere vogel overwinterde van 15 september 2008 tot 28 februari 2009 bij Barville-en-Gâtinais, ten zuiden van Parijs (netfugl.dk).

Literatuur

- van Duivendijk N., 2002. Dutch Birding kenmerkengids voor vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Dutch Birding Association, Amsterdam.
- Ferguson-Lees J. & D.A. Christie, 2001. Raptors of the world. Helm identification Guides, London.
- Hustings F. & J.E. Kikkert, 2009. Roofvogel trek in 2008 over Limburg: louter hoogtepunten? Limburgse Vogels, 19: 17-25.
- Ovaa A., J. van de Laan, M. Berlijn & CDNA, 2009. Rare birds in the Netherlands 2007. DutchBirding.nl.

www.waarnemingen.be
www.netfugl.dk

Jan Erik Kikkert, Kullweg 1, 47652 Wemb-Weeze, Dld

Maar liefst drie verschillende Slangenarenden over de Loozerheide, voorjaar 2008

Frank Neijts

De telpost Loozerheide, in de uiterste westhoek van Limburg vlakbij de Zinkfabriek van Budel-Dorplein, heeft al vanaf het begin van zijn ontstaan in april 2004, een geduchte reputatie opgebouwd als het gaat om de aantallen trekkende roofvogels. Dat betreft gewonere soorten als Wespendif, Smelleken, Boomvalk, Blauwe en Grauwe Kiekendief, Visarend en de beide wouwensoorten. Maar ook veel zeldzamere soorten als Zeearend (4x), Dwergarend (2x), Slangenarend (1x) en Schreeuwarend (1x) ontbreken niet en als klap op de vuurpijl een Spaanse Keizerarend in mei 2007!

De eerste Slangenarend

Op 29 april stonden Ruud Bouwman, Hans Vrolijk en Frank Neijts op de post toen om 11.10 uur plotseling een Slangenarend *Circaetus gallicus* boven

Slangenarend, Loozerheide, 29 april 2008 (F. Neijts)

*Slangenarend,
Loozerheide, 5 mei 2008
(R. Weenink)*

de akker voor de telpost 'hing'! Gelukkig lag mijn camera klaaren slaagde ik er in om, ondanks trillende handjes en knikkende knieën, wat plaatjes te maken. Daarop is niet alleen de soort goed herkenbaar, maar ook verenkleeddetails die later nog belangrijk zouden zijn. De vogel verdween in strak zuidelijke richting uit beeld na even, vrij hoog dat wel, boven de post gecirkeld te hebben waarbij een Buizerd voor lichtelijk ongemak zorgde.

Met maar liefst vier Zwarte en een Rode Wouw was ook de rest van de telling bepaald niet saai te noemen. Genoemde drie waarnemers waren overigens ook aanwezig bij de eerste waarneming van een Slangenarend op de Loozerheide op 31 mei 2004. Deze waarneming is al eerder uitgebreid beschreven in *Limburgse Vogels* (Neijts & Vrolijk, 2005).

De tweede vogel

Op 5 mei kregen René Weenink en Frank Neijts gezelschap van Albert Vrielink, die ook wel eens wat van dat roofvogelgeweld wilde meemaken. Ondanks het feit dat ik hem gewaarschuwd had dat het niet alle dagen 'prijs' was, bleef Albert vol goede moed. Niet voor niets zo bleek, want al snel had hij zijn eerste Zwarte en ook een Rode Wouw te pakken. En tegen 12 uur waarschuwde Albert zelf voor iets dat op een Slangenarend leek. De vogel besloot er een showtje van te maken en vloog, in prachtig helder licht, recht over onze hoofden op slechts enige tientallen meters hoogte! Hoewel zowel René als ikzelf leuke platen konden maken, waren het vooral de foto's van René die, ook landelijk,

alom bewondering wekten! Deze foto's waren of zijn te zien op de internetsites van vogelwerkgroep De Kempen en Dutchbirding. Zonder twijfel de mooiste platen ooit in Nederland gemaakt van een trekkende Slangenarend! Uiteindelijk verdween de vogel pal zuidoost, dieper Limburg in. Behalve drie Zwarte en een Rode Wouw passeerde die dag ook een verder onbekend gebleven Aquila-arend, helaas iets te ver weg en met teveel tegenlicht....

Op de foto's van de tweede vogel was aan de hand van het kleur- en rui patroon duidelijk te zien dat deze een andere was dan die van 29 april.

Nummer drie

Op 8 mei bevonden Roel Verbraak en Rob Bouwman zich op de telpost, zo'n beetje de enige Loozerheidevogelaars van de vaste kern, die dit voorjaar alleen nog maar Slangenarenden op foto's hadden gezien. René Weenink voegde zich later bij hen (om die arme jongens een handje te helpen), maar het was Roel die, weliswaar nog ver weg, zelf een verdachte vogel ontdekte. Het bleek Slangenarend nummer drie van dit voorjaar; en dat in 11 dagen tijd! Want hoewel de plaatjes van René dit keer minder adembenemend waren -de vogel vloog wat verder weg en onder minder gunstig licht- was op de foto's duidelijk te zien dat ook dit alwéér een ander exemplaar was! Deze vogel bleek in tegenstelling tot de twee vorige geheel gave vleugels te hebben en vertoonde dus geen rui. Bovendien was de 'overall' indruk lichter van kleur. Verder ook deze dag weer een paar Zwarte Wouwen (dat loopt elk voorjaar in de tientallen) en

Slangenarend, Loozerheide, 8 mei 2008 (R. Weenink)

zelfs nog een Roodpootvalk, een tamelijk schaarse verschijning hier.

Hoewel dit voorjaar ook in het Fochteloërveen tenminste drie verschillende Slangenarenden zijn gezien, is de situatie op de Loozerheide natuurlijk nóg specialer. Hier kruipt, in tegenstelling tot het Fochteloërveen met zijn Adder-populatie, immers geen reptiel van enig formaat rond! Uitsluitend Levendbarende hagedissen en ook die zijn er niet erg algemeen. Geen enkele van de drie Slangenarenden dit voorjaar deed dan ook maar één poging om iets te vangen.

Niet dat de Loozerheide-vogelaars zich daar ernstig zorgen over maakten: al enige jaren terug hadden ze hun post in een onbewaakt ogenblik al eens tot “Eagle Valley” gedoopt en, zo bleek dit jaar, niet ten onrechte .....

Literatuur

Neijts Fr. & H. Vrolijk, 2005. Slangenarend op de Loozerheide (NB/L) op 31 mei 2004. *Limburgse Vogels* 15: 72-74.

www.vogelsindekempen.nl
www.dutchbirding.nl

Frank Neijts, Jac. Deckersstraat 75, 5616 JR Eindhoven

Succesvol broedgeval van de Zwarte Wouw in het Maasdal

Paul Voskamp & Huub Don

In het broedseizoen van 2009 werd aan de Pietersplas ten zuiden van Maastricht een succesvol broedgeval van een paartje Zwarte Wouwen *Milvus migrans* vastgesteld. Dit is pas de tweede geslaagde

broedpoging van deze soort in Nederland, voor zover bekend. Er verstrekten dertien jaar sinds het eerste succesvolle broedgeval in Nederland in 1996, nabij Bussloo in Gelderland (Versteeg & Voskamp, 1996). Na 1996 werden wel enkele vestigingen of broedpogingen van Zwarte Wouwen vastgesteld in het Midden-Nederlandse rivierengebied (o.a. Schoppers, 2000) die echter niet tot succesvolle broedgevallen leidden. Ook in het Limburgse Maasdal werden mislukte broedgevallen vastgesteld: in 2001 in de Hochterbampt, aan de Belgische zijde van het dal van de Grensmaas (Vermeersch *et al.*, 2004) en in 2006 nabij Stevensweert in het Midden-Limburgse Maasplassengebied (Don, 2006). De verwachting was dan ook hooggespannen toen in april 2009 de aanwezigheid van een paar werd vastgesteld bij de Pietersplas tussen Oost-Maerland en Maastricht. In dit artikel wordt een overzicht van de waarnemingen van dit broedgeval gegeven.

De waarnemingen

Op 3 en 7 april werden solitaire Zwarte Wouwen waargenomen op het plateau van Margraten. Op 7 april werd er ook in Mesch en bij Maastricht een dier gezien (Piet van Tilburg, Theo Bakker en Arjan Ovaa). De eerste week van april is een gebruikelijke periode waarin Zwarte Wouwen aankomen in Limburg (Hustings *et al.*, 2006). Of de waargenomen dieren bij het broedgeval betrokken waren is onbekend. Dit geldt ook voor de vogel die, de Maas volgend bij Maastricht, op 11 april door Jan Joost Bakhuizen werd gezien. Op 23 april zag Niek Oosterveen een vogel aan de zuidkant van de Sint Pietersberg cirkelend tussen baltsende Buizerds. Een dag later werd door Mark Brassé een paar

Zwarte Wouw, Eijsder Beemden, 5 juli 2009 (K. Lemmens)

De twee jonge Zwarte Wouwen terug op het nest na het ringen, Pietersplas, 15 juli 2009 (G. Müskens)

waargenomen dat nestindicerend gedrag vertoonde bij de Pietersplas. Op 4 mei zagen Willem Steenge en Frank Coenjaerts het paar baltsen en bezig met nestbouw in een met wilgen en populieren begroeid deel van de oever van de Pietersplas. Het vrouwtje van het paar had een nauwelijks gevorkte staart, relatief korte vleugels en een lichte buik, wat doet vermoeden dat het een jonge vogel, in het tweede kalenderjaar betrof. De man van het paar was een slanke vogel met lange vleugels, een diepe staartvork en een vrijwel volledig zwart verenkleed. Omdat allebei de vogels tot in de laatste decade van mei met enige regelmaat vliegend werden gezien was er aanvankelijk onduidelijkheid of er gebroed werd. Huub Don trof bij een bezoek aan de nestlocatie op 24 mei een broedende Zwarte Wouw aan op een betrekkelijk klein nest dat op 18 meter hoogte in een Ratelpopulier was gebouwd. Op 29 juni bezochten Boena van Noorden en Paul Voskamp de nestlocatie. Daarbij werd, op grond van een geringe hoeveelheid uitwerpselen rond het nest, vastgesteld dat er vermoedelijk kleine jongen aanwezig waren. Op 15 juli werd de nestboom beklommen door Gerard Müskens om de jongen te ringen. Daarbij werden twee grote jongen, verkerend in een goede conditie, in het nest aangetroffen. De beide jonge vogels vlogen succesvol uit, getuige de waarnemingen van uitgevlogen jongen nabij de nestlocatie op 15 augustus (Ton Jeuken).

Gedurende het broedseizoen werden de beide partners een aantal keren waargenomen. Dit maakte

duidelijk dat de volwassen dieren voedsel zochten tot op maximaal drie kilometer afstand van de plas naar alle richtingen. Onder andere zag Raymond Oostwegel een prooidragende vogel bij Rijkholt op 29 april, Ben Gaxiola deed een waarneming in de Kleine Weerd op 3 mei en een prooidragende vogel stak de Pietersberg over op 30 mei (Jeroen Nagtegaal). Op 5 juli zag Jo van der Coelen dat een vogel naar de Caestert in België vloog. Langs de A2 bij Gronsveld werd op verschillende data een foeragerende vogel waargenomen (Willem Steenge, Jo van der Coelen, Hub Reumers en anderen).

Discussie

Een vestiging bij de Pietersplas is niet geheel een verrassing. Dit gebied werd ook in eerdere jaren met regelmaat door de soort bezocht (Hustings *et al.*, 2006; Vogelarchief Limburg). De reigerkolonie in de helling van de naastgelegen Belgische Caestert bleek een bijzondere aantrekkingskracht te hebben. Dit broedgeval past in het beeld van een toename van de soort in zuidelijk Wallonië (mededeling Jean-Yves Paquet, Natagora). De kleine populatie in de nabij Limburg gelegen Oostkantons van België is het afgelopen decennium echter niet toegenomen (gegevens Stef van Rijn & Paul Voskamp). Het Limburgse Maasdal lijkt mogelijkheden te bieden voor de komst van meer broedparen in de toekomst, zeker gelet op de uitvoering van grote natuurontwikkelingsprojecten zoals het Grensmaasproject. Hopelijk is dit broedgeval de voorbode van een duurzame vestiging in Limburg.

Dankwoord

Dank aan Willem Steenge en Boena van Noorden (broedvogelkartering Provincie Limburg) voor de opvolging van dit broedgeval, aan Henk van der Jeugd (Vogeltrekstation) voor de toestemming om de jongen te ringen, aan Arjan Ova en Nicole Cordewener (Limburgs Landschap) voor de toestemming om het terrein te betreden en aan Gerard Müskens voor het beklimmen van de nestboom en het nemen van foto's van het nest. Tot slot dank aan de waarnemers die hun waarnemingen invoerden op www.waarneming.nl en dank aan [www.waarneming.nl/Vogelarchief Limburg](http://www.waarneming.nl/Vogelarchief_Limburg) (Ran Schols), voor het verstrekken van de waarnemingen.

Literatuur

- Don H., 2006. Nieuw voor Limburg: broedgeval van Zwarte Wouw te Stevensweert. *Limburgse Vogels* 16: 19-23.
- Hustings F., J van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Schoppers J., 2000. Mislukt broedgeval van de Zwarte Wouw *Milvus migrans* langs de IJssel bij Doesburg in 2000. *De Takkeling* 8(3): 189.
- Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van der Krieken, 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels: 2000-2002. Mededeling van het Instituut voor Natuurbehoud, 23. Instituut voor Natuurbehoud: Brussel
- Versteeg R.C.L. & P.J. Voskamp, 1996. Eerste geslaagde broedgeval van de Zwarte Wouw *Milvus migrans* in Nederland. *De Takkeling* 4(3): 15-20.

*Paul Voskamp, Bastiaensstraat 20, B-3700 Tongeren, België, pjvosman@base.be
Huub Don, Oude Bogerd 17, 4834 AR Breda, huubdon@tiscali.nl*

Kwartelkoning doet het goed in Limburg in 2008

Hans Custers

Na de drie goede Kwartelkoningjaren 1999, 2000 en 2001 met respectievelijk 6, 8 en 5 roepende Kwartelkoningen, volgden zes minder goede jaren. In 2002, 2005 en 2007 werd telkens slechts één geval ontdekt, in de overige jaren zijn er zelfs helemaal geen waargenomen. In 2008 werden ineens weer vier Kwartelkoningen opgemerkt. De eerste vogel duikt op in het natuurgebied de Zoom. De Zoom is een klein veenrestant dat ooit onderdeel uitmaakte van de Grootte Peel. Deze gebieden liggen tegenwoordig verder van elkaar gescheiden. De

vogel is hier eenmalig waargenomen en opgestoten door Harry Vossen.

Op 14 mei hoort Wil Quaedackers een roepende Kwartelkoning nabij Brunssum. Het betreft hier een bedrijventerrein dat door werkzaamheden (dagbouw) een open karakter heeft. Het gebied bestaat uit grasland, grote aaneengesloten verruigde delen en enkele poelen. De vogel wordt voor het laatst waargenomen op 28 mei.

Op 17 en 18 mei werd een Kwartelkoning waargenomen in de uiterwaarden van de Maas nabij Stevensweert. Behalve de ontdekker Ton Cuijpers hebben verschillende vogelaars het genoeg gehad de vogel te horen. Na twee dagen was deze helaas alweer verdwenen.

Op 5 juni werd door ondergetekende een Kwartelkoning ontdekt in de Romeinenweerd. Ik maakte die avond mijn rondje met de hond en wilde me net omdraaien, toen ik heel vaag en heel even een Kwartelkoning dacht te horen. Na 10 minuten wachten en niets meer gehoord te hebben, ben ik weggelopen. Het bleef echter knagen. Ik ben toen later op de bewuste locatie opnieuw gaan luisteren en inderdaad, het was toch een Kwartelkoning. Dit gebied lijkt onregelmatig aantrekkingskracht te hebben op deze soort. In 1999 werden hier zelfs 3 roepende vogels bij elkaar waargenomen. Het gebied bestaat uit oude weilanden die door jarenlang extensieve begrazing door runderen erg verruigd zijn. De laatste week van zijn verblijf bevond de vogel zich aan de oostzijde van de Maas in een identiek biotoop. Op 22 juni werd hij voor het laatst gehoord.

Tabel 1. Aantal territoria van de Kwartelkoning in Nederland en Limburg (www.kwartelkoning.nl).

Jaar	Aantal kilometerhokken in Nederland	Aantal kilometerhokken in Limburg
2003	128	1
2004	56	0
2005	68	1
2006	49	0
2007	108	1
2008	86	2

In tabel 1 is te zien dat in echte dipjaren als 2004 en 2006 geen territoria in Limburg worden vastgesteld. Landelijk gezien is 2008 een redelijk goed jaar, maar geen echte uitschieter, zoals de jaren 2003 en 2007. Toch zijn er in 2008 in Limburg twee territoria

vastgesteld, plus twee doortrekkende exemplaren. Het moge duidelijk zijn dat de vogels van de Zoom en Stevensweert betrekking hebben op doortrekkers. Het komt vaker voor dat een individu enkele dagen rond blijft hangen om vervolgens door te vliegen. De vogel van de Romeinenweerd kan worden beschouwd als een territorium. Ook de Kwartelkoning van Brunssum voldoet net aan de SOVON-criteria. Dit territorium is extra bijzonder omdat het zich buiten het Maasdal bevindt. In de Avifauna van Limburg wordt beschreven dat, op een enkel geval na, vanaf de jaren negentig uitsluitend territoria binnen het Maasdal worden gevonden (Hustings *et al.*, 2006). Door de schuwe levenswijze van de soort is het zeer moeilijk vast te stellen of beide situaties uiteindelijk tot een succesvol broedgeval hebben geleid. In Limburg zijn in totaal zeven zekere broedgevallen bekend. Hiervan dateren er zes van voor 1952. Het meest recente en zekere heeft plaatsgevonden te Gronsveld in 1992. Hierbij zijn drie pullen waargenomen op een aardappelveld (Hustings *et al.*, 2006).

Literatuur

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg, Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

www.waarneming.nl
www.kwartelkoning.nl

Hans Custers, *Bijenweideweg 19, 5926 PR Hout-Blerick*

Territoriale Graszanger in het Natuurpark Roode Beek in 2008

Gijs Kurstjens, Wil Quaedackers & Peter van Beers

Het seizoen 2008 in het Natuurpark Roode Beek was al bijzonder te noemen met tal van leuke waarnemingen zoals Grauwe Klauwier, Grote Karekiet, Kwak, Porseleinhoen en Rietzanger. Op 30 augustus kwam daar nog eens een Graszanger *Cisticola juncidis* bij. Laat in de ochtend hoorden de eerste twee auteurs het kenmerkende geluid van deze soort vanuit het Leiffender Ven. Gedurende circa 1,5 uur is de vogel vijfmaal gehoord, maar niet gezien. Wel is toen een geluidsoptname gemaakt. Aan het eind van de middag (rond 16.30 uur) is de Graszanger door de derde auteur gedurende 5 minuten waargenomen tijdens een uitgebreide zangvlucht, waarbij hij in golvende vlucht in grote

cirkels vrij hoog boven het terrein rondvloog. Het exemplaar is in het Leiffender Ven door veel waarnemers tot 8 september 2008 veelvuldig aangetroffen. Vervolgens zijn drie weken lang geen waarnemingen meer gedaan, waarna de soort op 29 september nog eenmaal is gezien door Theo Reinartz in het Leiffender Ven (waarneming.nl).

Omdat het een bijzonder zangactieve vogel was die een erg groot territorium bestreek met zangvluchten van vele honderden meters boven Nederlands en Duits gebied met een omvang van minimaal 10 ha, werd hij vaak slechts kortstondig zingend of overvliegend waargenomen. Het kon daarom geruime tijd duren voordat hij opnieuw werd opgemerkt vanuit het centraal in het gebied gelegen observatieplateau. De zangvluchten bestaan uit een golvende vlucht met een hierop aangepaste herhaalde, regelmatige, indringende 'dzip-roep'. De vogel liet zich maar zelden zittend observeren. Een enkele maal werd hij, nog steeds zingend, aangetroffen op Lisdoddestengels in de omgeving van het uitkijkpunt.

Territorium en biotoop

Omdat geen broed-indicatieve waarnemingen werden verricht zoals alarm, nestbouw of voedseltransport en geen tweede, vrouwelijk, exemplaar werd waargenomen, zal het hier waarschijnlijk gaan om een solitair mannetje, dat een territorium heeft bezet. Een broedpoging lijkt niet waarschijnlijk. Gezien de late datum zou de waarneming vermoedelijk een jong mannetje betreffen dat eerder dat jaar

*Biotoop van de Graszanger: open landschap met verruigd voormalig veenmoeras (Gangelter Bruch) op de achtergrond. Er groeien onder meer veel pollen Pitrus (*Juncus effusus*), een plant van een geslacht (*Juncus*) waaraan de vogel zijn wetenschappelijke soortnaam (*juncidis*) ontleent. 12 mei 2008 (W. Quaedackers).*

in meer zuidelijk gelegen broedgebied geboren is (Simms, 1985).

Het biotoop waarin de vogel zich ophield bestaat uit voormalige, uit productie genomen graslanden op veraarde veengrond. Sinds enkele jaren worden deze begraasd door een kudde Schotse Hooglanders (Kurstjens *et al.*, 2008). Het gaat om een deel van het Leiffender Ven, dat sinds 2004 deel uitmaakt van het grensoverschrijdende natuurgebied Roode Beek / Rodebach tussen het Duitse Gangelt en het Nederlandse Schinveld. Het deelgebied waarin de Graszanger het meest is waargenomen bestaat uit verruigde graslanden met een begroeiing van Pitrus, Pinksterbloem, Kruipe boterbloem, Gestreepte witbol, Fioringras en Moerasrolklaver. Andere, meer schrale delen van het biotoop bestonden uit Reukgras, Gewoon struisgras en Veldzuring, maar ook Veldrus, Zwarte zegge en Wateraardbei. Het landschap is er vrijwel geheel open met langs de randen meer opgaande begroeiing in de vorm van braamstruwelen, riet en wilgenstruiken.

Status in Limburg en Nederland

De eerste Limburgse Graszanger is in 2000 waargenomen in de Zoom bij Nederweert. Daarna zijn nog drie territoriale vogels vastgesteld in de Grootte Peel (2001), de Mariapeel en opnieuw de Grootte Peel (2005) (Hustings *et al.*, 2006). In 2006 en 2007 waren er geen meldingen. In 2008 is eenmaal een zingende vogel gehoord in de Grootte Peel op 17

augustus door Frank Meeuwissen (waarneming.nl). De in dit artikel beschreven waarneming betreft dus de eerste Graszanger in Limburg buiten het Peelgebied.

In 2007 zijn circa 45 territoria in Nederland geteld, met een zwaartepunt in Zeeland waaronder vooral het Verdrongen Land van Saeftinghe. Het eerder opgegeven aantal voor dit gebied was veel te hoog (mededeling Arjan Boele/SOVON Vogelonderzoek Nederland), waardoor het aantal getelde territoria voor Nederland van 74 naar beneden is bijgesteld tot 45 (van Dijk *et al.*, 2009). Ook de schatting van de populatie van Nederland in 2007 (80-100) zoals ook vermeld in SOVON Nieuws (Slaterus & van Winden, 2009) dient omlaag te worden gebracht naar circa 50-70. Buiten het Deltagebied is de soort in Nederland zeer schaars aangetroffen (2 territoria in 2007). In 2008 was het beeld vergelijkbaar met dat van 2007, mogelijk waren er nog wat meer territoria, ook buiten Zeeland. De verspreiding in Zeeland sluit aan op die in de kuststrook van België en Noord-Frankrijk. De van oorsprong mediterrane Graszanger is als standvogel gevoelig voor vorst. Dit vormt een verklaring voor zijn verspreiding langs de kust, waar het winterweer doorgaans milder is. Vooral wanneer koude winters tot ver in Zuid-Europa doordringen krijgt de populatie een forse klap. Het is afwachten welk effect de strenge vorstperiode in de winter van 2008/09 op de populatie in Nederland heeft gehad. Naar verwachting zullen

*Graszanger, Brecht (B),
28 september 2008
(Glenn Vermeersch -
www.natuurpixels.be)*

de exemplaren die in het binnenland overwinterden, wel geleden hebben. Desondanks is in Limburg dit voorjaar al weer een kortstondig zingend mannetje gemeld: op 1 mei op Landgoed De Hamert door Jan Erik Kikkert (waarneming.nl).

Dankwoord

Dank aan Arjan Boele en André van Kleunen van SOVON voor de informatie over het landelijke voorkomen van de Graszanger.

Literatuur

- van Dijk A. J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C. L. Plate, 2009. Broedvogels in Nederland in 2007. SOVON-monitoringrapport 2009/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg, Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kurstjens G., M. Straube, P. van Beers & S. Kreutz, 2008. Evaluatie natuurontwikkeling Natuurpark Roode Beek/ Rodebach 2004-2008. Onderzoek in opdracht van de Gemeenten Onderbanken en Gangelt en de Vereniging Natuurmonumenten. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen & NABU Naturschutzstation, Wegberg.
- Simms E., 1985. British Warblers. Collins, London.
- Slaterus R. & E. van Winden, 2009. Cetti's Zanger en Graszanger: een wintergevoelig duo. SOVON-Nieuws 22(1): 5-7.
- Quaedackers W., 2008. Territorium Rietzanger in het Roode beekdal te Schinveld in 2008. Limburgse Vogels 18: 89-91.

*Gijs Kurstjens, Rijksweg 213, 6573 CS
Beek-Ubbergen*

Wil Quaedackers, Eindstraat 16c, 6451 AD Schinveld

Peter van Beers, Dolabrastraat 16, 6679 DL

Oosterhout

Bijzondere waarnemingen in het Roode Beekdal

Wil Quaedackers & Rob van der Laak

Inleiding

In de voorgaande bijdrage over de Graszanger (Kurstjens *et al.*, 2009) wordt al gewag gemaakt van meerdere bijzondere waarnemingen binnen het Natuurpark Roode Beek/Rodebach. Dit beekdal ligt in het grensgebied van de Nederlandse provincie Limburg en de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen, bij Schinveld in de gemeente Onderbanken en in de gemeente Gangelt (Kreis Heinsberg, Dld). Tussen 2004 en 2007 zijn een reeks inrichtingsmaatregelen in dit beekdal uitgevoerd. Voor de bijzondere waarnemingen zijn vooral de werkzaamheden die zijn

uitgevoerd in het kader van grootschalig beekherstel en de inrichting ten behoeve van een integrale begrazingseenheid van belang.

In de winter/voorjaar 2004 is de Roode Beek vanaf de waterzuivering tot aan het voormalig grenskantoor aangepakt. Door deze grootscheepse herinrichting is langs de Roode Beek een ruig en voedselrijk moeras ontstaan. De integrale begrazing houdt in dat ook in dit moeras en langs de beek extensieve begrazing plaatsvindt door Schotse Hooglanders. Dit gebeurt niet overal even intensief, waardoor er in het gebied sprake is van grote variatie. Zo bestaat het noordelijke deel uit wilgenstruweel en elzenopslag met daartussen ruige moerasbegroeiingen, terwijl het zuidelijke gedeelte meer open is. Langs de beek liggen een aantal kleine plasjes met aan de oevers wat Riet en Lisdodde. Door dit geheel zijn voorwaarden geschapen die een duidelijke aantrekkingskracht uitoefenen op (trek)vogels met een voorkeur voor dit soort gebieden.

Hieronder volgt een opsomming van een aantal bijzondere soorten die in 2008 en 2009 in dit zich steeds verder ontwikkelende gebied werden waargenomen. Voor een uitgebreidere beschrijving van het biotoop wordt verwezen naar de artikelen over de Graszanger (Kurstjens *et al.*, 2009) en Rietzanger (Quaedackers, 2008). Per soort wordt wel kort aangegeven of het biotoop van het Roode Beekdal aan hun specifieke eisen voldoen.

Porseleinhoen

Al in 2006 werd door de auteurs tussen 16 juni en 22 juni de zweeps slag van het Porseleinhoen gehoord in het destijds net heringerichte Duitse deel van het Roode Beekdal (langs de Rodebach bij Gangelt; 198,90-332,87). Op 9 juni 2008 werd het Porseleinhoen onafhankelijk van elkaar overdag gehoord door Ran Schols (1 ex. roep om 08.30 uur) en Sven Kreutz (2 ex. roepend), nu in het Roode Beekdal te Schinveld-noord.

Op 9 en 10 juni werden de 2 roepende exemplaren, waarvan de locaties circa 100 m uit elkaar lagen, door diverse waarnemers gehoord. Tot slot werd op 11 juni bij een kort bezoek nog maar één roepend exemplaar opgemerkt.

Alle waarnemingen na de eerste dag werden verricht tussen 22.15 en 23.40 uur. De waarnemingen voldoen (net) aan de broedvogelcriteria van SOVON voor twee territoria.

Later in het najaar, op 4 en 5 oktober, werd door verschillende waarnemers een Porseleinhoen opge-

stoten vanuit de Pitrusbegroeiing op exact dezelfde locatie als een van de roeposten in de zomer. Of deze waarnemingen betrekking hebben op dezelfde vogels, of dat het hier om een (toevallige) doortrekker gaat is niet duidelijk.

Het Porseleinhoen heeft een voorkeur voor Pitrus- en zegenvelden en overstromde weilanden, maar vermijdt rietvelden. Het gebied voldoet uitstekend aan deze voorkeur. Sinds de herinrichting is direct naast de Roode Beek een groot oppervlak met Pitrus aanwezig, dat gedurende het gehele jaar nat blijft. Broeden behoort, gezien het biotoop, zeker tot de mogelijkheden.

Voorkomen in Limburg

Het voorkomen in Limburg in de broedtijd is erg onregelmatig. Hens (1965) gaf al aan dat de soort als schaars beschouwd moest worden en dan ook nog voornamelijk voorkomend in Midden- en Noord-Limburg, ten westen van de Maas. Omdat er tot halverwege de jaren tachtig nauwelijks nacht-onderzoek plaatsvond, is er over het voorkomen als broedvogel weinig te zeggen. Territoria van het Porseleinhoen werden tussen 1992 en 2008 voornamelijk vastgesteld in Noord-Limburg (Peelgebied) en in het Maasdal. In Zuid-Limburg werden alleen 3 territoria gevonden in de omgeving van Brunssum in 1996 en 1999. De jaarlijkse populatie in Limburg wordt in deze periode (1992-2008) geschat op 0-15 paren, waarmee de soort tot de zeldzaamste broedvogels behoort in Limburg (Hustings *et al.*, 2006).

Kwak

Op 1 juni 2008 om 5.47 uur stond de eerste auteur (Wil) aan de rand van een klein plasje in het Roode Beekdal dicht bij de grensovergang Schinveld-Mindergangelt. Het kleine plasje had deels een smalle strook (circa 1,5 m breed) met Lisdodde als oeverbegroeiing.

Plotseling werd het onrustig tussen de Lisdodde en opeens keek hem vanuit de vegetatie een adulte Kwakkenkop aan. Dit duurde maar enkele seconden waarop de Kwak toch maar besloot zijn biezen te pakken en roepend in NW-richting te vertrekken. Na enige tijd verscheen de vogel echter weer en begon rondjes te vliegen boven het Roode Beekdal, om na enige tijd in te vallen in de dichte vegetatie langs de Roode Beek. Wil besloot toen de nachtrust van Rob van de Laak en Paul van Nuys te verstoren en na een telefoontje waren zij na een klein uurtje ter plaatse (8.30 uur). Met twee meegenomen camera's in de aanslag werd gewacht of de Kwak zou opvliegen. Toen dit uiteindelijk gebeurde, bleef de vogel net lang genoeg rondjes draaien boven het beekdal om zich te laten fotograferen. Dit nadat de beide fotografen wat cameraproblemen hadden overwonnen!

Uiteindelijk vloog de Kwak weg om in een, enkele honderden meters verderop gelegen moerasgebied in Duitsland te landen.

Gezien het voorkomen in Nederland kan gesteld worden dat het twijfelachtig is of het biotoop van de Roode Beek voldoet aan de eisen van de soort. Er mag dan ook aangenomen worden, dat de vogel

Het Roode Beekdal gezien vanuit het noorden, met Schinveld op de achtergrond. Kwak en Rietzanger werden waargenomen bij de plasjes naast de beek, het Porseleinhoen links van de beek in de strook Pitrus en de Grote Karekiet rechts achter de bomenrij, 21 juni 2008 (R. van der Laak)

Kwak, Roode Beekdal, 1 juni 2008 (P. van Nuys)

hier min of meer toevallig terecht gekomen is, waarschijnlijk aangetrokken door het aanwezige open water en moerasgebied.

Op 19 juli 2009 werd door de eerste auteur wederom een Kwak laag overvliegend en roepend waargenomen in het gebied. Doordat de vogel in de schemer werd waargenomen (om 5.10 uur) kon het verenkleed niet herkend worden, maar de roep was overduidelijk. Door de schemer kon ook niet vastgesteld worden of deze vogel, net als de vogel van 2008, inviel in het Roode Beekdal.

Voorkomen in Limburg

De Kwak, waarvan het laatste bewezen broedgeval in Limburg van 1969 dateert, wordt vrijwel jaarlijks gezien. Maar buiten het Maasdal en Peelgebied zijn waarnemingen van deze soort uitermate schaars. Ten tijde van de Vogels in Limburg (Ganzevles *et al.*, 1985), waren voor Zuid-Limburg slechts enkele waarnemingen bekend. Nadien werd de soort alleen gezien in het Maasdal (Oost-Maarland en Maastricht). Voor Zuid-Limburg is overigens slechts één andere voorjaarswaarneming bekend. Dit betreft een overvliegende vogel op 19 mei 1989 in Maastricht tijdens één van de eerste vergaderingen van de redactie van Limburgse Vogels in de tuin van het Natuurhistorisch Museum.

Grote Karekiet

Op 1 juni 2008 om 7.40 uur, toen de eerste auteur op zoek was naar de Kwak, werd een Grote Karekiet op afstand luid zingend gehoord vanuit een kleine struweelstrook met wat rietvegetatie. Deze struweelstrook is gelegen op de perceelgrens van een ruig grasland en akkerland aan de rand van het Roode Beekdal te Schinveld-noord (196,78-

332,51). Dus niet bepaald een habitat waar men deze soort denkt aan te kunnen treffen! Nadien is de betreffende vogel niet meer gehoord en gezien. Het ging hierbij dus om een kortstondig verblijvende zwerver of doortrekker. In het verleden is doortrek op een vreemde plaats ook vastgesteld op 8 mei 2001 toen Jan Erik Kikkert een zingend exemplaar hoorde vanuit een Meidoornhaag in een landbouwgebied bij Swier (waarneming.nl).

Al met al was het bijzonder, om zowel Kwak als Grote Karekiet op eenzelfde dag (op 100 meter van elkaar) aan te treffen. De vogel zal waarschijnlijk aangetrokken zijn door het aanwezige Riet. Toch voldoet dit gebied waarschijnlijk niet aan de specifieke eisen die de Grote Karekiet stelt aan zijn biotoop.

Voorkomen in Limburg

De Grote Karekiet was waarschijnlijk tot 1982 broedvogel in Limburg (De Zoom). Vanaf de tachtiger jaren wordt de Grote Karekiet ook als doortrekker nog maar nauwelijks waargenomen. In Zuid-Limburg is sindsdien enkel de boven al aangehaalde waarneming bekend van een zingende vogel in Meidoornstruweel bij Swier (Wijnandsrade) van 8 mei 2001. In de regio werd onder andere door de auteurs wel in Duitsland een Grote Karekiet aangetroffen bij de Mosamsee op de Teverener Heide (16-19 mei 1999).

Grote Karekiet, Thorn, 15 mei 2007 (O. Plantema)

Rietzanger ook in 2009

Voor een uitgebreide beschrijving van de waarneming van de Rietzanger in 2008 wordt verwezen naar Quaedackers (2008). Ook in het voorjaar van 2009 werd weer een Rietzanger waargenomen. De eerste waarneming vond plaats op 24 april. Vanaf die datum werd de vogel bijna dagelijks zingend waargenomen tot 21 mei. Op 23 juni werd de vogel onverwacht weer gemeld door Frank Meeuwissen (waarneming.nl), maar werd vervolgens niet meer teruggevonden, ondanks intensief zoeken. Ook dit jaar voldeden de waarnemingen weer aan de SOVON-criteria voor een territorium. Maar net als vorig jaar werd geen tweede vogel aangetroffen, dus ging het ook nu vrijwel zeker om een ongepaard mannetje.

Literatuur

- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985.** Vogels in Limburg. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XXXV aflevering 5-15, Maastricht.
- Hens P.A., 1965.** Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Kurstjens G., M. Straube, P. van Beers & S. Kreutz, 2008.** Evaluatie natuurontwikkeling Natuurpark Rode Beek/ Rodebach 2004-2008. Onderzoek in opdracht van de Gemeenten Onderbanken en Gangelt en de Vereniging Natuurmonumenten. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen & NABU Naturschutzstation, Wegberg.
- Kurstjens G., W. Quaedackers & P. van Beers, 2009.** Territoriale Graszanger in het Natuurpark Rode Beek in 2008. Limburgse Vogels 19: 73-75.
- Quaedackers W. 2008.** Territorium Rietzanger in het Rode beekdal te Schinveld in 2008. Limburgse Vogels 18: 89-91.

*Wil Quaedackers, Eindstraat 16c, 6451 AD Schinveld
Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34,
6418 GK Heerlen*

Paartje Woudaap te Ora et Labora in Brunssum in 2008

Wil Quaedackers

Inleiding

Toen ik 13 augustus 2001 op de Ekkersweijer (Eindhoven-noord) liefst 3 Woudaapjes (broedgeval) had waargenomen, was ik er stellig van overtuigd dat dit mijn (enige en) laatste waarneming zou zijn van deze,

in Nederland steeds zeldzamer wordende, kleinste Europese reiger. Dit mede omdat ik op vogelgebied erg honkvast ben en bovendien zulk een zeldzame soort in Zuid-Limburg niet verwacht.

Groot was daarom de verrassing toen ik op 16 juli 2008 om 10.15 uur tijdens een bezoek aan mijn BMP-plot Ora et Labora ten oosten van Brunssum, aan het met Riet omzoomde centraal gelegen plasje, een vrouwtje Woudaap in een smalle rietkraag zag invallen. Daags daarna werd ook een adult mannetje waargenomen. Het paar is hier met zekerheid tot en met 31 juli 2008 aanwezig geweest.

Biotoop

De ondiepe plas op het terrein van de NV Afvalzorg, waar het paar vertoefde, is een kleine met Riet en Lisdodde omzoomde, iets L-vormig water (circa 120 m lang en 6-20 m breed). De rietkraag varieert in breedte van 1 tot 20 m. Daarbuiten is de plas omgeven door een grote open ruigte met voornamelijk brandnetel en in het oosten door een kleiberg (grondopslag). In de directe omgeving van de waarnemingsplaats van het paar werden in 2008 soorten als Kwartelkoning, Waterral, Roodborsttapuit, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Dodaars als (deels mogelijke) broedvogel en Krekeltzanger en Rietzanger als gast of doortrekker vastgesteld. In de toekomst zal dit deel van het terrein verder opgehoogd worden en zal de plas verdwijnen. Wanneer de lopende werkzaamheden ten einde zijn, is er een natuurontwikkelingszone gepland die als ecologische verbindingzone moet dienen tussen de Teverener Heide, Schinveldse bossen en Brunssummerheide.

Volgens de literatuur (Heijnen & van der Winden, 2002) bestaat het broedhabitat uit kleine en grote moerassen met een afwisseling van open water, rietkragen, struweel en soms bos. Sleutelfactoren zijn een grote afwisseling in grenzen tussen water en helofyten (waterriet), veel oevervegetatie, ondiep helder water met veel kleine prooien (vissen en amfibieën) en brede waterrietzones met veel overjarig Riet al dan niet vermengd met Lisdodde. Het biotoop op en rond de plas lijkt te voldoen aan de (broed)habitateisen van de soort.

Gedrag van de soort

De eerste dagen leek er een patroon in (mogelijke) voedselvluchten te bestaan. Beide vogels werden vaak pendelend gezien (om de 20 à 30 minuten) van foerageerplaatsen naar een vaste plek in de

Woudaap,
Ora et Labora,
20 juli 2008
(G. Lamers)

NW-hoek van de plas, in een deel met een bredere rietkraag. Dit gedrag vertoonden ze na circa 5 dagen plotseling niet meer. Vanaf dat moment werden de vogels uitsluitend nog langdurig rustend en jagend waargenomen en waren de vliegbewegingen zeer willekeurig. Beide vogels leken er een duidelijk van elkaar gescheiden, eigen jachtgebied op na te houden rondom de kleine plas. Soms werd gejaagd vanaf een doorgezakte rietstengel boven het wateroppervlak. De enkele keren dat prooivangst werd waargenomen (bliksemsnel stotend), bestond deze uit insecten en amfibieën.

De vogels verplaatsten zich gewoonlijk traag, voorzichtig en behoedzaam door het Riet. Soms werd in de meest vreemde en komische houdingen traag van rietstengel naar rietstengel voortbewogen. Door derden daarentegen, is het mannetje actief jagend door de rietkraag waargenomen waarbij (juist) de enorme snelheid van voortbewegen opviel (mededeling Frank Meeuwissen). Schitterend was in ieder geval het perfecte meewiegen van het vrouwtje op de door de wind wuivende rietstengels. Ook de paalhouding werd waargenomen. Zelf heb ik de soort niet horen roepen wat niet abnormaal schijnt te zijn voor een gepaard mannetje. Ger de Hoog heeft de blafoep wel eenmaal rond 22 juli gehoord.

Het paar was erg honkvast, buiten een uitstapje (foerageervlucht?) van het mannetje naar de op circa 50 meter afstand gelegen Mosamsee (D) op 20 juli.

Waarschijnlijk mislukt broedgeval

De vraag bij deze waarnemingen van dit paar gedurende het verblijf was, of er sprake zou kunnen zijn van een territorium of zelfs een waarschijnlijk (mislukt) broedgeval. Met mij zijn de meeste deskundigen in deze (Carlo Vanderydt, Arjan Ova, Ran Schols en Gijs Kurstjens) van mening dat het, in het bijzonder bij de waarnemingen in de eerste 5 dagen, om nestindicerende waarnemingen kan gaan. Mogelijk is er dus sprake geweest van een mislukt broedgeval. Voor de datum van ontdekking werd de betreffende plas in mei regelmatig kortstondig (vaak 's avonds) en in juni/juli slechts een enkele maal bezocht. Gedurende die bezoeken werd niets gemerkt van aanwezigheid van de soort. Omdat de Woudaap een zeer verborgen leven kan leiden is het mijns inziens, mede gezien de late waarnemingsdata, best mogelijk dat de soort hier al geruime tijd aanwezig is geweest en aan de aandacht is ontsnapt in dit (voor derden) niet toegankelijke stukje industrieterrein. Ter informatie: in de Kempen (Belgisch Limburg) werden bij soortgericht intensief zoekwerk in de loop van juli soms nog nieuwe paartjes gevonden (mededeling Carlo Vanderydt).

Voorkomen in Limburg, Nederland en aangrenzende gebieden.

In de broedtijd werden in Limburg tussen 1990-2007 roepende vogels alleen vastgesteld in de Banen (26 juni 1991) en de Romeinenweerd (31 mei - 22 juni 1998).

In het verleden was de Woudaap (als broedvogel) talrijker, vooral in het zuidelijk Peelgebied.

In de jaren zestig bedroeg de populatie zeker 10 paren en in de decennia daarvoor waarschijnlijk enkele tientallen paren. In Zuid-Limburg is broeden nooit met zekerheid vastgesteld.

Dit ondanks enkele intrigerende waarnemingen bij een bruinkoolplas in Heerlen (in 1928, 1948 en 1963), kasteel Terworm (1955) en in Hoensbroek (1979). Buiten de broedtijd werden tussen 1980-2007 slechts 12 individuen in Limburg vastgesteld, waarbij mogelijk nog sprake is van dubbeltelling (Hustings *et al.*, 2006; waarneming.nl).

Landelijk gezien broedden tot in de jaren vijftig jaarlijks honderden paren Woudaapjes in ons land. Halverwege de jaren zestig werden nog minimaal zo'n 225 paren geteld, waarbij mogelijk sprake was van ondertelling. Daarna liep de stand snel terug van 35-75 paar begin jaren tachtig naar 20-30 paar eind jaren tachtig. In de jaren negentig worden jaarlijks nog slechts 7 tot 10 broedparen gemeld (Heijnen & van der Winden, 2002). Vervolgens gaat het weer iets beter met de stand in Nederland. In de jaren 2006-2007 worden 10-15 territoriale Woudapen gevonden, veelal in de bekende gebieden (Vechtplassen, Rivierengebied, Zuidoost-Brabant), soms ook verdaarbuiten (o.a. Meijndel ZH in 2006). Dat betekent dat de stand niet verder terugloopt na een zeer lange periode van achteruitgang. Van een echt (deel)herstel is echter evenmin sprake (Hustings *et al.*, 2006). Dit is wel het geval in Duitsland (1996-2005 toename met 20-50% naar 97-150 territoria;

Sudfeldt *et al.*, 2007) en Vlaanderen (sterke toename in 1994-2007, schatting 2006 en 2007 21 resp. 23 territoria; Vermeersch & Anselin, 2009).

In Belgisch-Limburg is de situatie ook weer iets beter. De soort is hier, na een dieptepunt rond 1990, sinds 1996 weer een jaarlijkse broedvogel met in 2008 een absoluut topjaar met 23 territoria, vooral in de regio Zonhoven-Genk (mededeling Carlo Vanderydt). In aangrenzend Nordrhein-Westfalen in Duitsland blijft de Woudaap een uiterst zeldzame verschijning met een laatste zeker broedgeval in 2003 in de Villesen (Sudfeldt *et al.*, 2007).

De teloorgang van het Woudaapje wordt ondermeer geweten aan de verslechterende overwinteringsomstandigheden in Afrika (o.a. als gevolg van lange periodes van droogte) en habitatverlies en -degradatie (o.a. recreatie en watervervuiling) in de broedgebieden (Heijnen & van der Winden, 2002).

Waarnemingen in 2009

Ook in 2009 werd in hetzelfde gebied (onverwacht) weer een Woudaap waargenomen. Op 19 mei werd na geluidsnabootsing, door de auteur en Ger de Hoog, een mannetje regelmatig roepend (blafroep) gehoord van 22.30 tot 00.10 uur. Op 20 mei werd de vogel overdag waargenomen en gefotografeerd. De laatste waarneming was op 23 mei om 5.03 uur, toen het mannetje werd gehoord langs de in de nabijheid gelegen Mosamsee (Duitsland). Ondanks langdurig posten door meerdere vogelaars tot medio augustus, werd helaas geen enkele waarneming meer gedaan.

Woudaap, Ora et Labora,
20 mei 2009
(W. Quaedackers)

Literatuur

- Heijnen T. & J. van der Winden, 2002. Woudaap *Ixobrychus minutus*. pp. 72-73 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV, Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland. Leiden.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Sudfeldt C., R. Dröschmeister, C. Grüneberg, A. Mitschke, H. Schöpf & J. Wahl, 2007. Vögel in Deutschland – 2007. DDA, BfN, LAG, VSW, Münster.
- Vermeersch G. & A. Anselin, 2009. Broedvogels in Vlaanderen 2006-2007: recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage 1 van de Europese Vogelrichtlijn. Mededelingen IBN 2009 (3). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

www.waarneming.nl

Wil Quaedackers, Eindstraat 16c, 6451AD Schinveld,
wilquaedackers@gmail.com

Succesvol broedgeval van Woudaapjes in de Doort te Echt, 2009

John Roemen

Inleiding

Volgens de in 2006 uitgegeven Avifauna van Limburg (Hustings *et al.*, 2006) zijn broedgevallen van Woudaapjes al tenminste 15 jaar niet meer bewezen in Limburg. Voor een uitgebreide beschrijving van het voorkomen in Limburg, Nederland en aangrenzende gebieden verwijs ik naar het voorgaande artikel in deze editie (Quaedackers, 2009). In de periode 1965-73 werd in de Doort bij Echt steeds een enkel paar vastgesteld met zelfs twee paar in 1966. Na 1973 zakte de Limburgse populatie als een plumpudding in elkaar en werd de Woudaap een incidentele broedvogel. In de Doort werd na 1973, voor zover ik heb kunnen nagaan, geen enkele Woudaap meer waargenomen. Volgens “Vogels in Limburg” (Ganzevles *et al.*, 1985) verdween het Woudaapje hier wellicht door een toenemende recreatiedruk op het gebied. Ik kan hier aan toevoegen dat de opkomst van de Beverrat in de eerste helft van de jaren zeventig ook een oorzaak kan zijn. In die tijd telde ik tijdens een wandeling langs de kleiputten wel 20 Beverratten. Doordat deze dieren onder andere Riet op het menu hebben staan werd de rietkraag steeds kleiner. Door bestrijding zijn de laatste jaren geen Beverratten meer waargenomen in de Doort.

Ontdekking en beschrijving van het broedgeval in de Doort

Het was een verrassing dat op 31 juli 2009 een adulte Woudaap werd gezien in de kleiputten van de Doort. Een viertal personen, Hans van Oosterhout, Conny Leijdekker, Wim Olyslager en Monique Slootbeek, waren na een dagje ‘vlinderen’ in de Groote Peel op weg naar hun overnachtingsadres in Berg en Terblijt. Zij besloten nog even naar Boomkickers, vlinders en libellen in de Doort te gaan zoeken. Een mannetje Woudaap vloog hier vlak voor hen op naar een boom aan de overkant van een plas. Na een paar minuten verdween de vogel. Na het ontvangen van enkele berichten drong het tot me door dat er wel iets aan de hand kon zijn. Op vrijdag 7 augustus had ik na een half uur posten de moed al opgegeven toen plots vanuit het westen een adult mannetje Woudaap snel over het water kwam aanvliegen en de rietkraag indook. Even later kwam hij weer tevoorschijn en verdween een stukje verder weer in het Riet. Dit herhaalde zich nóg eenmaal, waarna hij over de rietkraag wegvloog. De volgende dag werden drie juveniele vogels gezien tussen het Riet. Weer een dag later, op 9 augustus, zag ik de drie juveniele vogels op een nest vlak bij de grond langs de rietkraag zitten. De koppen waren nog bedekt met dons, als een soort kroesharen. De vogels waren maar moeilijk te ontdekken vanwege hun goed camouflerende verenpak. Dezelfde dag werden door een andere waarnemer vier juveniele vogels opgemerkt. Op 10 augustus werden door drie waarnemers maar liefst 5 juveniele vogels gezien. Ook de volgende dagen varieerde het aantal juveniele vogels dat werd doorgegeven tussen 2 en 5. De eerste dagen dat de jonge vogels werden vastgesteld, zaten deze op of bij de nestplaats vlak boven de grond. Een week later maakten ze al uitstapjes tot een tiental meters van de nestplaats. Soms waren enkele vogels onder aan de waterkant tussen het Riet, terwijl andere juist bovenin het riet zaten. Op 16 augustus omstreeks 12.00 uur kwam het adulte mannetje aanvliegen om de jongen te voeren. Van alle kanten renden of vlogen vijf juveniele vogels luid piepend en bedelend naar het mannetje toe om de prooi in ontvangst te nemen. De jonge vogels konden toen al enkele meters vliegen. De dag ervoor zag ik nog een jonge vogel al springend en met de vleugels wapperend oefenen. Tussen het voeren door zaten de jonge vogels rustig te wachten tussen het Riet. Soms klauterden ze ook op hun typische manier tussen de stengels of waren zelf al met hun snavel in het water naar prooi aan het zoeken. Het

*Juvenilele Woudaap,
De Doort, Echt,
13 augustus 2009
(K. Lemmens)*

was een leuk gezicht om ze soms met hun poten in spreidstand tussen twee rietstengels te zien staan. Als er op voer werd gewacht stonden vaak alle koppen naar dezelfde richting. Meestal kwam vanaf die kant ook één van de ouders met prooi aangevlogen. Ook werd gezien dat alle vogels de paalstand aannamen als er een roofvogel overvloog. Datzelfde gebeurde toen er een Blauwe Reiger overvloog. Toen deze uit het zicht was verdwenen, trokken de juvenilele vogels zich terug in het Riet. Een overvliegend vliegtuig boeide niet; de vogels keken dan ongeïnteresseerd even omhoog. Op 18 augustus zat tussen twee voedermomenten één van de juvenilele vogels op een rietstengel aan de waterkant. In die tijd hield de vogel zich bezig met het vangen van libellen, waterjuffers en schaatsenrijders. Alles wat in de buurt vloog of bewoog was niet veilig en er werd regelmatig wat gevangen. Telkens werd na het verorberen van de prooi een slok water genomen. Na ca. 1,5 uur raakte de jonge vogel zeer opgewonden en vloog een tiental meters verder. Nog geen vijf seconden later kwam het adulte mannetje met voer aangevlogen. Op 19 augustus heb ik in bijna 2,5 uur slechts enkele ogenblikken een juvenilele vogel gezien die tussen het Riet verscholen zat. In al die tijd werd niet gevoerd. Een dag later, op 20 augustus bij een temperatuur van meer dan 35 graden, zaten twee juvenilele vogels rustig tussen het Riet verscholen, nauwelijks voor waarnemers te zien. Na 1,5 uur kwam het adulte mannetje voeren en was er enige activiteit. Oorspronkelijk werd gedacht dat alleen het mannetje voerde, maar naderhand zag men af

en toe ook het vrouwtje. Geen enkele keer werden beide oudervogels gezamenlijk waargenomen. De tijdsduur tussen het voeren van de jongen duurde meestal ongeveer 45 minuten, maar het kon ook 1,5 uur of langer duren. Na het voeren vloog de oudervogel vrijwel steeds snel weg. Meestal kwam één van de ouders over het water aangevlogen, maar er werd ook gezien dat het vrouwtje vanachter de rietkraag opdook en meteen erin verdween, gevolgd door de jongen. De laatste waarneming die op waarneming.nl werd doorgegeven was van een Woudaap met nestindicerend gedrag op 26 augustus.

Kwetsbaarheid van de nestplaats

Het nest was gelegen op nauwelijks een meter van een smal pad dat tussen twee kleiputten ligt. Dat alleen al maakte het tot een kwetsbare situatie. Daarenboven werden in voorgaande jaren omstreeks eind mei langs deze rietkragen plekken gemaaid als visplek voor vissers. Dat was dit jaar nog niet gebeurd. Voor de zekerheid heb ik Staatsbosbeheer, als terreinbeheerder, geïnformeerd om maaien te voorkomen. Staatsbosbeheer heeft meteen actie ondernomen zodat de vogels ongestoord konden opgroeien. Waarschijnlijk is het een geluk geweest dat er niet gemaaid is, anders waren de vogels mogelijk al verstoord geweest voordat iemand ze ontdekt had. Ook de Kleine Karekieten die op deze plaats veelvuldig broeden, hebben nu ongestoord hun jongen groot kunnen brengen. Het is dan ook aan te bevelen om in de toekomst tijdens het broedseizoen op deze plek niet te maaien.

Dankwoord

Ik wil Staatsbosbeheer danken voor de genomen maatregel tegen het maaien van het Riet en de hengelsportvereniging St. Jan voor het handhaven hiervan en de nodige voorzichtigheid die in acht is genomen. Ondanks dat de waarnemingen onder embargo werden doorgegeven op waarneming.nl zijn er toch tientallen mensen gekomen om de vogels te zien of te fotograferen. Gelukkig heeft iedereen de belangen van de vogels gerespecteerd door de uiterste voorzichtigheid in acht te nemen en zijn de vogels niet verstoord. Ik wil dan ook al die waarnemers bedanken hiervoor.

Literatuur

- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- W. Ganzevles, F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg in samenwerking met de Vogelwacht Limburg.
- Quaedackers W. 2009. Paartje Woudaap te Ora et Labora in Brunssum in 2008. Limburgse Vogels 19: 78.

www.waarneming.nl

John Roemen, Bovenste Eind 40a, 6101 ER Echt,
jmh.roemen@planet.nl

Grauwe Klauwieren in Limburg 2009: twee stappen achteruit, maar ook één vooruit!

Ruud van Dongen

In de afgelopen twee nummers van dit tijdschrift (van Dongen, 2007 en 2008) heb ik de populatie-toename van de Grauwe Klauwier *Lanius collurio* in Zuid-Limburg besproken. Omdat de soort vanuit natuurbeschermingsoogpunt nog steeds in de belangstelling staat, lijkt het mij nuttig om ook van de meest recente ontwikkelingen van het afgelopen voorjaar verslag te doen. De motor achter het onderzoek naar deze soort in Nederland – de Stichting Bargerveen – had aangegeven dat zij door omstandigheden niet in staat was om hand- en spandiensten te verrichten. Dus rustte op mij de schone taak om een vervolg aan het succesverhaal van de laatste twee jaren te geven.

Na enkele vroege waarnemingen in april kwam de aankomst van deze soort in Nederland toch nog vrij

laat op gang vanaf 12 mei. Ook in Limburg was dat het geval, hoewel de aanvoer vrij snel stakte en het aantal waarnemingen pas vanaf 21 mei echt opliep (waarneming.nl). Zelf had ik pas vanaf 18 juni voldoende ruimte in mijn agenda om achter de soort aan te gaan. Daardoor is niet duidelijk of er werkelijk van een wat latere aankomst sprake was. Bij een aantal paren is echter aan de hand van de leeftijd van de jongen op nest of van uitgevlogen jongen terug te rekenen wanneer het eerste ei is gelegd. Hierbij is alleen gebruik gemaakt van data betreffende eerste legfels, omdat in geval van vervolglegfels niet goed te bepalen is in welk stadium het vorige mislukt is. Voor 2008 kom ik uit op gemiddeld 29 mei en voor 2009 op 30 mei (tabel 1). Dit komt aardig overeen met hetgeen uit de literatuur is op te maken over de eilegperiode (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1993; Cramp & Perrins, 1993). Er dient echter opgemerkt te worden dat slechts van een beperkt aantal paren gegevens bekend zijn en ook is onduidelijk hoe lang na aankomst van de mannetjes er uiteindelijk paren zijn gevormd en met nestbouw is begonnen. Hierin zit bij Grauwe Klauwier namelijk een flinke variatie: 5 tot 18 dagen (Cramp & Perrins, 1993). De mogelijke wat late aankomst lijkt dus niet geleid te hebben tot een latere start van het broedseizoen. Na de ontwikkelingen van de afgelopen jaren waren de verwachtingen over de omvang van de populatie in 2009 hooggespannen. Helaas bleven de resultaten

Juveniele Grauwe Klauwier. Eigenlijk te jong om al uit te vliegen. Nest waarop nog een dood jong hing was verstoord door predator. Klitserbeek, Elzetterbos, 23 juni 2009 (R. van Dongen)

met 30 territoria flink achter bij het topjaar 2008, maar ze waren nog altijd veel beter dan 2007, toen er slechts 18 werden vastgesteld (Bakhuizen *et al.*, 2008). Ook bleef het aantal locaties waar uiteindelijk aan een nest begonnen werd een beetje achter bij 2008, namelijk 66,7 % tegen 81,5 % in 2008. Als we alleen de paren en langer verblijvende mannen in deze berekening betrekken, zakken de percentages zelfs tot 50 % respectievelijk 73,6 %. Het percentage geslaagde nesten is in beide jaren ongeveer hetzelfde, maar opvallend is wel dat er in 2008 beduidend meer mislukte eerste legfels waren (tabel 1)! Dit zou er op duiden dat er eind mei-begin juni van dat jaar iets niet helemaal in de haak was voor de Grauwe Klauwier. Het weer was goed in die periode, dus voedselgebrek ligt niet voor de hand. Ook hebben goede weersomstandigheden over het algemeen een drukkende werking op de predatie. Dit omdat de belangrijkste predator - de Vlaamse Gaai - dan ook niet door voedselgebrek gedwongen wordt over te stappen op zangvogellegfels. Het is overigens wel prettig om te constateren dat Grauwe Klauwieren in Limburg prima in staat zijn om vervolglegfels te produceren. Het totale slagingspercentage is zelfs aan de hoge kant in vergelijking met studies elders in Europa (Geertsma *et al.*, 2000). Van de vier nieuw bezette plekken lag er één dicht bij een plek die in 2008 wel, maar dit jaar

Tabel 1. De Grauwe Klauwier in Limburg: een vergelijking van 2008 met 2009. Het aantal (volgens SOVON) geldige territoria, het aantal nesten en nestpogingen, het succes van deze nesten en of het eerste dan wel het vervolglegfel succesvol was. Tevens is aan de hand van een beperkt aantal nesten de gemiddelde datum van het begin van de eileg berekend. Bij 'onbezet' is het aantal locaties opgegeven dat in 2008 niet en in 2009 wel bezet was en omgekeerd.

	2008	2009
aantal territoria	38	30
waarvan eenmalige mannen	3	5
onbezet	4 (locaties van 2009)	13 (locaties van 2008)
aantal nesten	31	20
uiteindelijk geslaagd	25 (80,6%)	16 (80%)
1e legsel geslaagd	9	12
vervolglegsel geslaagd	16	4
begin eileg	29 mei (20 mei-5 juni; n=10)	30 mei (22 mei-8 juni; n=13)

niet bezet was. Een andere bij Vaals was al eens in eerdere jaren bezet (2005 en 2006) en bij Ingendaal (Valkenburg) verbleef van 22 mei tot 15 juli een mannetje dat helaas geen vrouwtje kon invangen. De meest spectaculaire nieuwe locatie lag echter in de Groote Peel, waar een paartje na een eerdere mislukte poging een nestje met drie jongen wist groot te brengen. Voor zover bekend is dit het eerste

Acht dagen oud: de perfecte leeftijd om jonge Grauwe Klauwieren te ringen. Alle vijf veilig uitgevlogen. Gemmenicherweg, Vaals, 25 juni 2009 (R. van Dongen)

Gezellig bij elkaar. Vijf jonge Grauwe Klauwieren; alert en net te oud om nog te ringen. Veilig uitgevlogen! Epenerbaan, 9 juli 2009 (R. van Dongen)

serieuze broedgeval in 45 jaar in dit natuurgebied (van Seggelen, 1999). Hopelijk is dit een aanzet tot rekolonisatie van dit deel van Limburg. Geschikt habitat is in en rond de Groote Peel namelijk beslist aanwezig.

Dit jaar werden er ook weer gekleurringde exemplaren opgemerkt. Van de in 2008 afgelezen ringen (1 uit 2005, 4 uit 2006 en 5 uit 2007) werden er dit jaar vijf teruggezien (3 uit 2006 en 2 uit 2007). Op één na zaten die ook nog eens op exact dezelfde plek als vorig jaar. Opvallender was het uitblijven van waarnemingen van in 2008 geringde jongen. In dat jaar werden in Limburg 47 jongen geringd, die ook allemaal zijn uitgevlogen. Normaal zou dat 4 tot 8 aflezingen in het daaropvolgende jaar opleveren. Het is ook niet zo dat een algehele malaise de jonge klauwiertjes uit 2008 getroffen heeft, daar in Drenthe een heel behoorlijk aantal ringen uit dat jaar is afgelezen. Een verklaring is niet gemakkelijk te vinden. Mogelijk is een aantal jongen net over de grens in België terechtgekomen; een goede aanleiding om volgend jaar ook eens aan die kant van de grens te gaan speuren. Door omstandigheden is het dit jaar overigens niet gelukt om veel jonge klauwieren te ringen. Het nut en de noodzaak van dit ringwerk is in Drenthe al overduidelijk bewezen. Komend jaar gaan we dan ook met hernieuwde energie aan de slag om populatieverloop en broeddispersie van de

Grauwe Klauwier in kaart te brengen. Hierbij dan ook een hernieuwde oproep om alle informatie uit verleden jaren die nog niet in het archief van de Vogelstudiegroep zit of bij SOVON bekend is, alsnog door te geven. Dit kan ook direct aan de auteur van dit artikel.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar alle mensen waarvan ik dit jaar informatie heb mogen ontvangen betreffende de Grauwe Klauwier. Enkele medewerkers van de Provincie Limburg hebben extra inspanningen verricht om Grauwe Klauwieren op te sporen in gebieden waar ik zelf niet aan toe kwam; helaas niet altijd met succes. Ook hiervoor mijn dank, want geen resultaat is ook resultaat. Hopelijk dat we komend jaar weer een iets positiever overzicht kunnen produceren over dit schitterende diamantje in de Limburgse vogelkroon.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers, 2008.** Zeldzame broedvogels in Limburg in 2007. Limburgse Vogels 18: 68-77.
- Cramp S. & C.M. Perrins (eds.), 1993.** The Birds of the Western Palearctic, 7. Oxford University Press, Oxford.
- van Dongen R., 2007.** De Grauwe Klauwier in Limburg heeft toekomstperspectief! Limburgse Vogels 17: 19-26.
- van Dongen R., 2008.** Grauwe Klauwieren in Limburg: een impressie van het broedseizoen 2008. Limburgse Vogels 18: 29-34.
- Geerstma M., H. van Berkel & H. Esselink, 2000.** Are high fitness values sufficient to maintain a Dutch population of the Red-backed

---

Shrike *Lanius collurio*? The Ring 22, 1: 79-88.

Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer, 1993. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 13. Passeriformes. Teil 4. Aula-Verlag GmbH, Wiesbaden.

van Seggelen C., 1999. Vogels van de Grootte Peel; Een eeuw avifauna in een veranderend hoogveenlandschap. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Ruud van Dongen, Taalstraat 162, 5261 BJ Vught, rmvandongen@gmail.com

---

Limburgse influx van Bladkoningen in najaar 2008

Ruud Foppen, Willem Vergoossen, Wil Beeren & John Wouters

Hoe gemakkelijk is het om te bemerken dat mensen met verschillende redenen de natuur in gaan en uiteindelijk bij dezelfde opmerkelijke waarneming uitkomen. Dit artikel bestaat uit een algemene inleiding van de hand van Ruud Foppen. Daarna volgt het persoonlijke relaas van vier gelukkige waarnemers van een voor het binnenland en daarmee zeker voor Limburg uiterst zeldzame soort.

De Bladkoning *Phylloscopus inornatus* is een zeldzame doortrekker in Nederland welke tot 1989 nog werd beoordeeld door het CDNA. De soort wordt bijna uitsluitend in het najaar gezien. De eerste exemplaren worden ongeveer vanaf 15 september opgemerkt. De piek van de waarnemingen ligt in de laatste week van september en de eerste twee weken van oktober. Rond half november zijn de laatste exemplaren weer uit ons land verdwenen (Ottens *et al.*, 2002). De laatste decennia lijkt de soort steeds vaker opgemerkt te worden. Dat kan te maken hebben met een toenemende overwinteringspopulatie in Spanje en Portugal. Het is aannemelijk dat deze Siberiërs niet de oostelijke trekroute hier naar toe volgen maar dit doen via West-Europa. En daar profiteren wij weer van. Verder zullen ook het groeiend aantal vogelaars die intensief vogels kijken en de toegenomen kennis van zeldzamere soorten de stijging van het aantal waarnemingen gunstig beïnvloeden. De meeste exemplaren worden gezien langs de kust, maar iedere provincie heeft waarnemingen. De soort is het zeldzaamste in Brabant en Limburg. De Avifauna van Limburg vermeldt drie gevallen, waarbij in twee hiervan de Humes Bladkoning niet kan

worden uitgesloten omdat de roep niet gehoord is. Grenzend aan Limburg zijn er gevallen in de Peel in Brabant (Helenaveen) en een op de Mulderskop in Gelderland. Op één na dateren deze allen vanaf 2000 (Hustings *et al.*, 2006). Met vier exemplaren in het najaar van 2008 mogen we wel spreken van een Limburgse influx.

26 september bij de Sneppen in Roermond - Willem Vergoossen

Tijdens mijn wekelijkse zoektocht naar zwemvliesgevogelte op en langs de Midden-Limburgse Maasplassen, belandde ik op vrijdag 26 september 2008 rond 14.00 uur aan de noordkant van de Sneppen. Dit is een kleine plas iets ten noordwesten van Leeuwen-Roermond begrensd door Maas en spoorlijn Roermond-Weert (196/358).

Terwijl ik mijn telescoop stond op te zetten, werd ik opgeschrikt door een vele malen herhaald explosief klinkend tweelettergrepig "tsuuwiet" vanuit de aangrenzende wilgen. Het dubbeltje viel gelijk: Bladkoning. Al dagenlang gebruikte ik namelijk de cd's van Geoff Sample (*Warbler songs & calls*) als achtergrondmuziek in mijn auto. Dit geluid ter plekke desondanks toch nog maar snel even gecontroleerd en de match was 100%.

Iets minder eenvoudig bleek het vervolgens om de vogel goed in de kijker te krijgen, omdat hij zich voortdurend roepend binnen de wilgenstruiken verplaatste en ik bovendien iets tegenlicht had. Zwarte Mees, een bekende geluids-pitfall, kon ik al snel met zekerheid op kleedkenmerken uitsluiten. Dit was een echte *Phylloscopus*, een groenig niemendalletje met grijswitte onderkant, dat zich vleugelklappend, biddend en wippend, als een rasechte adhd'er door de struiken bewoog. Een eveneens aanwezige Tjiftjaf was hiermee vergeleken een oase van rust. Bijna een kwartier lang kreeg ik de Bladkoning met telkens korte momenten in de kijker. De twee vleugelstreepjes en de wenkbrouwstreep waren vaak in een flits, maar geen enkele keer net lang en goed genoeg waarneembaar om een bevredigend gevoel achter te laten.

In de navolgende weken zag ik nog Bladkoningen bij Westkapelle en op Texel. Hun jizz, gedrag en roep was nagenoeg identiek aan de Sneppen-vogel.

Rond 14.30 uur heb ik de Sneppen verlaten en toen riep de Bladkoning nog volop. Diverse gealarmeerde vogelaars konden hem later in de middag helaas niet meer terug vinden. Kortom, vervelende beesten, zwemvliezen zijn leuker!

27 september in Epen - Ruud Foppen

Op 27 september 2008 ontdekte ik langs de Epenerbaan een roepende Bladkoning. Samen met collega Peter Eekelder waren we naar Zuid-Limburg getogen om een transecttelling uit te voeren naar de nesten van de Hazelmuis. Gestart bij restaurant Buitenlust hoorden we al na 100 meter, net na de splitsing naar de Belletboomgaard, een Zwarte Mees-achtig geluid dat werd herkend als een Bladkoning. Het geluid kwam uit een brede houtsingel met daarin hoge eiken. Na enkele roeptonen bleef het echter stil. We vervolgden langzaam onze weg langs de Epenerbaan in de veronderstelling dat we het wellicht mis hadden gehad. Na enige minuten hoorden we het geluid weer en nu snelden we er via een weiland naar toe. Er bleek een groepje mezen en tjiffen te zitten. Hoog boven in een eik ontdekten we uiteindelijk het roepende beest. De zeer duidelijke wenkbrauwstreep knalde er onmiddellijk uit. Na enige seconden vloog de vogel weg en daarbij kon even heel goed zicht worden gekregen op de vleugelstrepen. De vogel kon helaas niet meer worden teruggevonden en werd ook niet meer gehoord. Pas ongeveer een half uur later, toen we onze weg al weer hadden vervolgd, hoorden we weer het typische lokroepje. Nu enige honderden meters ten oosten van de eerdere plek en nog steeds in de houtwal. We zijn toen nogmaals naar deze plek toegelopen maar de niet meer roepende vogel liet zich niet meer zien.

Wel was duidelijk dat het exemplaar zich ophield in dezelfde groep mezen en tjiffen. Na ongeveer een uur kregen we bezoek van Max Berlijn en die heeft de gehele omgeving flink uitgekamd. De Bladkoning liet zich echter helaas niet meer horen of zien.

18 oktober, bij ringstation Budel-Dorplein - Wil Beeren

Sinds 1996 worden er vogels geringd op het ringstation 'Budel-Dorplein'. Dit ringstation ligt net aan de Limburgse kant van de grens met Noord-Brabant. In het verleden zijn hier al enige spectaculaire vangsten gedaan die voor een binnenlandse ringpost en zelfs voor heel Nederland bijzonder te noemen zijn. Het meest opmerkelijk was er de vangst van een heuse Perzische Roodborst in 2003. Verder zijn er Klapkster, Sperwergasmus, Baardman, Buidelmees en Draaihals gevangen en geringd.

Op 18 oktober om 7.15 uur liepen we de ringbaan op om de eerste vogels uit de netten te halen. Ik zag enkele Goudhaantjes en enkele Zwartkoppen hangen. Ik besloot in het riet te beginnen, mijn mederingers Theo Cardinaal en Theo van Mierlo begonnen op de dijk. Er waren niet zoveel vogels aanwezig tijdens deze eerste ronde. Bij het ringen begin ik altijd met de kleine soorten i.v.m. afkoeling; in oktober kan het al best koud zijn in de ochtend. De eerste vogels waren Goudhaantjes. Toen ik vervolgens een ander zakje opende keek ik echter vreemd

*Bladkoning, Loozerheide,
18 oktober 2008 (W. Beeren)*

---

op. Ik hield een heuse Bladkoning in mijn handen! Dit was voor mij mijn eerste Bladkoning! Uiteraard deelde ik meteen mijn vreugde en opwinding met mijn mederingers.

De volgende kenmerken vielen meteen op: gele wenkbrauwstreep, donkere oogstreep en de brede gele vleugelstreep. Opvallend was het formaat; ongeveer de grootte van een Goudhaan. Ik had deze groter verwacht ondanks dat ik het formaat ken. Het was een eerstejaars mannetje. Bij een mannetje is de vleugelmaat groter dan 57 mm en een vrouwtje kleiner dan 54 mm, de door ons gevangen vogel had een vleugelmaat van 59.5. De vogel had spitse buitenste staartpunten; een kenmerk voor jonge vogels (Speek, 1994; Svensson, 1992). De vogel werd vervolgens gemeten, geringd met ringnummer Y54996 en gefotografeerd om hem daarna weer los te laten.

Ik had al enkele nachten, op advies van mijn ringersvrienden uit België, het geluid van Bladkoning, Humes Bladkoning en Pallas Boszanger gedraaid. Dit heeft misschien toch effect gehad.

28 oktober in Itteren - John Wouters

Als sinds 1985 houd ik met enkele bevriende vogelaars de vogelstand bij langs de Grensmaas bij Itteren/Neerharen. In de beginjaren deed ik dit samen met mijn, helaas veel te vroeg overleden, broer Paul. De laatste jaren lopen Math Dolmans en ik op dinsdagmorgen tussen 7.30 en 11.00 uur samen deze route. Op 28 oktober 2008 was het droog en zonnig met een temperatuur tussen 4 tot 12 graden en een lichte Z/W wind (2 Beaufort).

We lopen gewoonlijk driekwart rond het grindgat van Itteren. Tegen 9.30 uur waren we aan het einde van dit driekwart rondje en keken met de zon in de rug over het water. In de hoge wilgen langs de waterkant hoorden we Pimpelmezen. Math Dolmans kreeg, op een afstand van ongeveer tien meter van de wilgen, het groepje vogels als eerste in beeld. Hij zei nuchter, op een typische Math-manier, maar met enige verwondering: "Een Bladkoninkje!" Daarop richtte ik snel mijn kijker op de wilg. Als eerste zag ik een Tjiftjaf die nog volop zingend in het zonnetje zat. Direct daarop hoorden we de Bladkoning roepen. En warempel, daar zat de vogel op een van de buitenste takken van de wilgenstruik goed zichtbaar in de zon. De oogstreep en de streepjes op de vleugels waren zeer mooi te zien. Ook de groene rug was goed waar te nemen door het gunstige licht. De vogel riep slechts vier keer. Daarna bleef de vogel nog

wel 10 minuten uitstekend zichtbaar in beeld, maar roepen deed hij niet meer. Via de iPod hebben we het roepje afgespeeld om de vogel zo te stimuleren tot het maken van geluid. Maar het mocht niet baten. We vonden het opvallend dat het Bladkoninkje de staart soms 30 graden omhoog hield. Dat gaf het vogeltje een heel ander profiel dan de Tjiftjaf. Het groepje vogels bestond verder uit 5 Pimpelmezen, 2 Koolmezen en 1 Tjiftjaf. Beiden hebben we eerder een Bladkoning gezien op Texel. Mijn vorige Texel waarneming was slechts een flits ten opzichte van de prachtige waarneemomstandigheden van deze vogel. Om een Humes Bladkoning zeker uit te sluiten hebben we met de iPod ook deze zang nog gecontroleerd. De waarneming was aan de noordoost kant van het grindgat Itteren, SOVON-blok 61-18-13 en Amersfoortcoördinaten 177.3/324.4.

Literatuur

- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Ottens G., E. van Winden & A. Boele, 2002. Bladkoning: najaarsgast uit het Verre Oosten. SOVON-Nieuws, 15 (3): 18-19.
- Sample G., 2003. Collins Field Guide of Warbler songs & calls by Geoff Sample; 3 CD.
- Speek B. J., 1994. Handkenmerken voor het bepalen van soort, geslacht en leeftijd van in het wild levende vogels. Heteren.
- Svensson L. 1992. Identification Guide to European Passerines. British Trust for Ornithology. NHBS.

Ruud Foppen, A. Schweizerlaan 92, 6525 JV Nijmegen
Willem Vergoossen, Hattem 89, 6041 SG Roermond
Wil Beeren, Kardinaal de Jongstraat 10, 6021 VX Budel
John Wouters, Raadhuisstraat 34, 6336 VL Hulsberg

Notenkraker bij Horst aan de Maas, oktober-november 2008

De ontdekking

Henny Grouls

Het is donderdag 23 oktober 2008 ongeveer half drie in de namiddag. We zijn met zes cursisten van een natuurgidsencursus voor IVN-afdelingen van Noord-Limburg en Oost-Brabant in natuurgebied 't Ham. Dit is een nat stukje beekdal van de Groote Molenbeek ten zuiden van Horst. Lopend over een pad langs enkele weilandjes voor een bosje zit een vogel rustig foeragerend in het gras. Een Notenkraker? Een Notenkraker! Nog eens goed kijken; geen andere conclusie mogelijk; een Notenkraker. Af en toe richt

Notenkraker, Horst,
25 oktober 2008 (P. Palmen)

de vogel zich op, kijkt om zich heen, neemt een paar passen en gaat verder met zoeken naar iets lekkers. Hij zit vlakbij, hooguit twintig tot vijfentwintig meter afstand. Met mijn camera (5 x zoom) kan ik hem goed herkenbaar fotograferen. Thuis gekomen valt het besluit de waarneming door te geven.

Het verblijf in 't Ham

Mariet Verbeek

Na het mailtje van Henny Grouls besluit ik na enig overleg de Notenkraker op waarneming.nl in te voeren. De eerste dagen zit de vogel steeds in het weilandje direct achter het 'nestkastenbosje', is absoluut niet schuw en laat zich goed bekijken en fotograferen. Hij inspecteert regelmatig een nestkastje uit het bosje op zoek naar voedsel. Dit bestaat voornamelijk uit (harige) rupsen, wormen, slakjes, kevers en Emelten. Het is ook hier waar we hem een kikker, een bij en een Hoornaar zien verorberen. Hij pendelt met tussenpozen op en neer naar een weiland bij de Sint Jorisweg. Daarna wordt het foerageergebied verlegd naar een weiland aan de Hamweg. Hier is het niet altijd gemakkelijk om hem te vinden. Dit weiland is groter en vol oneffenheden waarachter hij vaak schuilgaat. Tussen het foerageren door zit hij regelmatig in een boom, waar hij waarschijnlijk ook de nacht doorbrengt. De vogel blijft aanwezig tot 8 november 2008 en wordt in totaal 167 maal gemeld.

Invasies

In sommige jaren wordt West-Europa overspoeld door een golf Notenkrakers, die massaal de broedgebieden in Rusland en Siberië verlaten en zich naar het (zuid)westen verspreiden. De laatste grote invasie was veertig jaar geleden in 1968 toen waarschijnlijk meer dan 10.000 Notenkrakers ons land bezochten. Het opmerkelijke hiervan was dat de intocht al eind juli begon, met het hoogtepunt in augustus en dat beide ondersoorten werden aange troffen. Het is bekend dat vooral de dunsnavelige ondersoort *Nucifraga caryocatactes macrorhynchos* bij gebrek aan voedsel zich vanuit Noordoost-Rusland naar het westen verplaatst. Deze Siberische of Dunsnavelnotenkraker valt op door zijn geringe schuwheid. Dit in tegenstelling tot de Europese of Diksnavelnotenkraker *Nucifraga caryocatactes caryocatactes*. Van deze nagenoeg standvogel liggen de dichtstbijzijnde broedgebieden in de Ardennen en Noordrijn-Westfalen (Boele & van Winden, 2008). In het veld zijn beide ondersoorten aan het uiterlijk moeilijk te onderscheiden. Aannemelijk is, gezien de waarnemingen in het veld en de foto's tezamen met het invasiegedrag van de Siberische ondersoort, dat de Horster vogel tot de ondersoort *macrorhynchos* behoort, maar dit is dus niet met zekerheid te zeggen.

Het is gebruikelijk dat invasies in het najaar beginnen en in oktober pieken. De invasies worden meestal

*Notenkraker, Horst,
25 oktober 2008
(Karel Lemmens)*

veroorzaakt door voedselgebrek. Het opvallende is dat er vaak geen terugtrek wordt waargenomen hetgeen kan wijzen op een andere trekroute. Maar het lijkt er ook op dat veel vogels hier door voedselgebrek sterven. In 1968 zijn er bijvoorbeeld door erkende preparateurs meer dan 800 vogels opgezet. Minder talrijke invasies vonden plaats in 1971, 1977, 1985, 1991 en 1996 (Boele & van Winden, 2008).

Voorkomen in Limburg

Notenkrakers worden bijna altijd solitair gezien. Alleen de grote invasie van najaar 1968 leverde groepjes op tot 15 ex. op 10 augustus in de Grootte Peel (Hustings *et al.*, 2006).

Tussen 31 juli (Mariapeel) en 14 december 1968 (Venlo) werden ongeveer 450 waarnemingen gedaan. Hoewel het deels om vervolgwaarnemingen ging moet het om vele honderden vogels zijn gegaan. In januari 1969 waren er nog meldingen uit Echt, Bunde en Vijlen. Op 5 april een melding uit Geleen en zeven waarnemingen in de zomer van 1969 tussen 21 juni (Mariapeel) en 6 september (Weeterbos). Deze nasleep van de invasie van 1968 leverde geen broedgevallen op in Limburg.

Van de latere invasiejaren zijn de observaties in Limburg erg mager: in 1971 geen waarneming, 1977 (8 vogels), 1985 (2 vogels), 1991 (6 vogels) en in 1996 (3 vogels).

Buiten de invasies zijn Notenkrakers extreem zeldzaam. Sinds 1970 zijn er maar 11 vogels gemeld buiten de invasiejaren. De eerste jaren van de 21e

eeuw leverden geen enkele Notenkraker op.

2008

In september werden grotere aantallen trekkende Notenkrakers gezien op de trektelpost van het Zweedse Falsterbo. Deze beloftevolle trek zorgde niet direct voor grotere aantallen Notenkrakers in Nederland. Vooral ook omdat bekend is dat de vogels die hier verschijnen veelal een Oost-Europese afkomst hebben. Toch werden vanaf 10 oktober tot in november haast dagelijks Notenkrakers in Nederland gemeld. Op vier plaatsen was sprake van pleisterende vogels van enkele dagen tot weken: het Dijkwater in de Wieringermeer NH (11-14 oktober), Lewenborg-Groningen (14-20 oktober), Delfzijl (29 oktober-3 november) en dus bij Horst aan de Maas (23 oktober-8 november). De vogel van Horst was hiermee de enige van 2008 en de eerste waarneming van de 21e eeuw in Limburg.

Literatuur

Boele A. & E. van Winden, 2008. Notenkrakerinvasie laat op zich wachten. SOVON-Nieuws, 21 (4): 5-6.

Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

www.waarneming.nl

*Henny Grouls, Nieuwstraat 13, 5961 HJ Horst,
hje.grouls@freeler.nl*

*Mariet Verbeek, Ellenberg 48, 5872 AP Broekhuizen,
a.m.c.a.verbeek@kpnplanet.nl*

Koereiger bij Horn, november 2008

Niek Oosterveen

Op zaterdagmiddag 8 november 2008 ging ik naar de halfjaarlijkse bijeenkomst van de Vogelstudiegroep te Horn. Om hier te komen werd per bus het laatste traject afgelegd van station Roermond naar Horn. Dit vervoermiddel heeft als voordeel ten opzichte van de auto dat je vanaf een verhoogde positie vrij kunt rondkijken. Als gevolg hiervan ontdekte ik bij afslag 16 van de N280, net over de Maas een Koereiger (Amersfoortcoördinaten: 194,5 - 357,4). Hoe toepasselijk kan een naam zijn, de vogel foerageerde tussen een aantal koeien. Vanwege deze adrenalinstoot stapte ik bij de eerste de beste halte uit om de waarneming te kunnen bevestigen. Gelukkig had ik een kijker bij me waarmee ik de vogel van gepaste afstand kon determineren. Het bleek een adulte vogel in winterkleed te zijn. Na een kwartier liep ik verder naar de Postkoets. In een 'onrustige' pauze heeft een groot deel van de Limburgse vogelaars de vogel bewonderd. De Koereiger bleef tot tenminste 18 november aldaar aanwezig. Tientallen vogelaars hebben deze vogel kunnen bekijken.

Voorkomen in Nederland

Na de eerste drie gevallen in de jaren '60 werd de soort frequent waargenomen, sinds 1973 zelfs in vrijwel ieder jaar, met een gemiddelde van drie tot

vier gevallen per jaar. Het laatste jaar waarin waarnemingen van de Koereiger door de CDNA werden beoordeeld is 1996. De soort werd tot 1996 in elke provincie vastgesteld. Ook is hij in iedere maand gezien, met de meeste gevallen in de maanden mei tot november. In april en mei 1998 vond een influx van tenminste 20 exemplaren plaats waaronder, in de eerste week van mei, zes exemplaren in de Oostvaardersplassen (Flevoland) en zes in Brederwiede (Overijssel). De eerste broedgevallen vonden plaats in 1998 in Brederwiede en het Quakjeswater (Zuid-Holland) (Van den Berg & Bosman, 2001). Dit waren tot op heden tevens ook de laatste broedgevallen in Nederland. In Vlaanderen kwam de soort voor het eerst tot broeden in 2000. Het betrof 9 paren in het Zwin bij Knokke. In 2002 kwam daar opnieuw 1 paar tot broeden. Daarna werden ook hier geen broedgevallen meer vastgesteld (Vermeersch *et al.*, 2004).

In 2008 zijn in Nederland ongeveer 35 exemplaren waargenomen, waarbij de meeste waarnemingen (circa 80%) uit de westelijke helft van het land (waarneming.nl).

Waarnemingen in Limburg

Met tot op heden 20 (ongeringde) gevallen is de Koereiger in Limburg nog steeds een vrij zeldzame gast. De Avifauna van Limburg beschrijft 4 gevallen uit 1977. Enkele van deze vogels zouden uit geïntroduceerde populaties in Duitsland en Noordoost-

*Koereiger, Horn,
17 november 2008
(J. Boeren)*

Frankrijk kunnen zijn. In 1977 werden namelijk opmerkelijk veel Koereigers geregistreerd in Midden-Europa. Van een kleine influx in West-Europa in 1992 verbleven twee van de 13 in Nederland waargenomen vogels kort in Limburg. Populatie druk in Spanje en droogte in Frankrijk zouden deze kleine invasie in noordelijke richting kunnen verklaren (Hustings *et al.*, 2006). Er worden na 1996 steeds vaker Koereigers gemeld in Limburg, net als elders in Nederland. Sinds 1996 zijn in Limburg 14 gevallen bekend geworden, inclusief de vogel van Horn. Na het verschijnen van de Avifauna van Limburg in 2006 is de soort nog zes keer waargenomen, naast enkele geringde vogels die waarschijnlijk ontsnapt zijn. Het betreft de onderstaande gevallen:

28 juli 2006:

Gebrande Kamp, Milsbeek (F. Hustings e.a.)

11 januari - 11 februari 2008:

Broenenhoudpijk, Ospel (F. Meeuwissen e.a.)

19 april 2008:

overvliegend Koeweide, Grevenbicht (R. Schols)

12 juni 2008:

overvliegend Elba, Grevenbicht (J. Poulissen)

23 juni 2008:

overvliegend Stevensweert (R. van Dongen)

8 - 18 november 2008:

Hornerbrug, Horn (N. Oosterveen e.a.)

De meeste Limburgse waarnemingen komen uit het Maasdal (70%). Deze insecteneter wordt met name gezien in begraasde gebieden. De vele natuurontwikkelingsgebieden langs de Maas die op stapel staan bieden wellicht een goede mogelijkheid voor meer toekomstige observaties in Limburg...

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 2001. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland, Deel 1 (tweede herziene druk). GMB Uitgeverij/ KNNV Uitgeverij, Haarlem/ Utrecht.
- van Dongen R.M., R. Hofland & P.W.W. de Rouw, 1998. Recente meldingen. Nederland: april-mei 1998. Dutch Birding 20: 136.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. van der Krieken, 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

www.waarneming.nl

Niek Oosterveen, Heugemer Pastoorstraat 2A, 6229 AG Maastricht

Poelsnip zet 'Trilandis' op de kaart

Max Berlijn

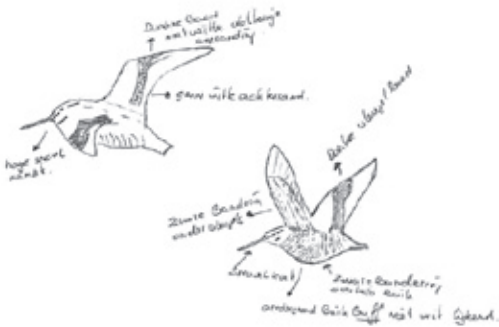
Altijd als het gebeurt komt het niet gelegen, is een gouden regel bij het ontdekken van zeldzame vogels. Ook in mei 2009 was dit het geval.

Sinds februari 2008 werk ik niet meer landelijk en wordt mijn werkgebied gevormd door de omgeving van Heerlen en Sittard. Hierdoor besloot ik mogelijke 'leuke-soortplekken' te vinden op relatief korte afstand rond mijn woonplaats Epen. Doordat ik goede ervaring had met industrieterrein 'de Locht' in de negentiger jaren, zoek ik ook op onooglijke industrieterreintjes. Helaas worden deze steeds schaarser. Maar in het voorjaar van 2008 ontdekte ik een klein gebiedje bestaande uit een akker met twee (regen) plassen en een iets hoger gelegen ruige vlakte. Dit gebiedje is gelegen op het industriegebied Trilandis, dat direct naast het bekendere Avantis in Heerlen ligt.

In april 2008 vond ik hier een mooie Duinpieper, waardoor dit gebiedje in mijn 'route' werd opgenomen. Andere leuke soorten die volgden, waren: Blauwe Kiekendief, Paapje, groepen Gele Kwikstaarten en een Casarca (deze laatste voor de liefhebber). Ook broedden er enkele paartjes Kieviten en Kleine Plevieren.

Op 15 mei 2009 rond 11.00 uur bezocht ik het terrein opnieuw, voorafgaande aan een afspraak in Amsterdam. Ik liep de verhoging op en scande het dichtst bijzijnde plasje op eventueel leuke trekvogels. Mijn kijker stopte bij een dikke snip die mij aankeek vanuit de ruigte achter het plasje. Hij viel op door zijn grootte en dikte, de relatief korte snavel en witte banen op de bovenzijde. Eigenlijk herkende ik hem meteen als een Poelsnip, mede vanwege mijn goede waarnemingen van deze soort in de Bichterweerd van 4 tot en met 6 mei 2007 (waarnemingen.be). Mijn adem stokte, ik keek naar hem/haar en hij/zij naar mij. Dit duurde enkele seconden waarop de vogel opvloog (dat voelde ik aankomen) onder het slaken van een "kroaak"-roep. Daarna vloog de vogel langdurig in mijn kijker om mij heen, maakte twee ronden waarvan de laatste de langste was en verdween over de N281 om daarachter te landen. Mij juichend (in mijn eentje) op de verhoging achter latend. Wat moeten de lunchende werknemers van het bedrijf Noteborn, dat op de verhoging uitkijkt gedacht hebben....

Vreemd genoeg heb ik de meeste kenmerken in vlucht

Veldschets uit aantekenboekje. M. Berlijn, 15 mei 2009.

gezien omdat dit langer duurde dan het verrassingsmoment van de vogel in zit. Opvallend was dat het om een dikbuikige grotere snip ging, als een soort mini Houtsnip. Dit werd versterkt doordat de vogel op de gehele onderdelen en ondervleugels gebandeerd was, met op de buik een bruingele ondergrond. Op de vleugels was constant de donkere baan te zien, omlijnd door een vlekkerige witte begrenzing (witte toppen aan de dekveren). Er was totaal geen witte of lichte achterrand aan de vleugels zoals bij de Watersnip. In de staarthoeken was, tijdens het van mij afvliegen, veel wit te zien. De snavel was kort, leek iets opgewipt met een hoge basis.

Snel ben ik al bellend met Ran Schols naar de andere kant van de N281 gereden. Maar daar aangekomen was het zoeken naar een naald in een hooiberg. Ik heb een half uur lang wat geschikter ruig lijkende plekje afgelopen maar door de bovengenoemde afspraak moest ik helaas weg. Wel heb ik de vogel nog "wereldkundig" gemaakt via de verschillende sites en e-mailgroepen en natuurlijk het semafoonsysteem van Dutch Birding. In de avond nam Paul van Nuys een invallende grotere snip waar, bij een van de plasjes. Het feit dat er al een tijd geen Watersnippen in het gebied zaten, deed sterk vermoeden dat de Poelsnip, zoals een beetje verwacht, was teruggekeerd naar het gebied.

De volgende morgen was Arjan Ovaal al rond 6.45 uur bij de plek aanwezig. Bij het oplopen van de verhoging stootte hij de Poelsnip op uit een nat karrenspoor, ongeveer twintig meter verderop. Hij kon een aantal van de genoemde kenmerken zien. Later die ochtend is er door zeven van de gewaarschuwde vogelaars, inclusief mijzelf, zonder resultaat gezocht. Zelfs de poeltjes in het achter het gebied aanwezige verkeersklaverblad werden doorzocht, helaas zonder succes.

Het gaat hier alweer om de vierde Poelsnip voor Limburg volgens HET boek (Hustings *et al.*, 2006). De laatste was een vogel op 24 en 25 oktober 1996. In de Avifauna van Limburg wordt alleen over de 24e gesproken. Maar het artikel in Limburgse Vogels beschrijft twee dagen in een gebiedje dat nu niet meer geschikt is voor de soort aan de Marsstraat te Broekhuizen (Jansen, 1999).

Het gaat in de meeste gevallen om vogels die worden opgestoten. Het rustig bestuderen van de soort in zit is nog zeldzamer en dit gebeurde in het voorjaar van 2007 in de Bichterweerd net in België. Voor mij persoonlijk was de Trilandisvogel de tweede Poelsnip die ik in Nederland vond. Mijn eerste was samen met Teus Luijendijk. Het betrof een onvolwassen vogel die zich goed tussen de Watersnippen liet bekijken in de Workummerwaard op 30 juli 1994 en welke tot 8 augustus vele waarnemers lokte.

De soort zou mogelijk tot begin 1900 in Nederland gebroed hebben. In 1926 werd een legsel verzameld in het Bourtangere Moor, Emsland, Niedersachsen, Duitsland op ongeveer 10 km van de Nederlandse grens. Omstreeks die periode verdween de soort als broedvogel uit het toenmalige West-Duitsland (van den Berg & Bosman, 1999). De soort wordt momenteel nog wel bijna jaarlijks baltsend gezien in de omgeving van Brandenburg in het oosten van Duitsland. Op het moment van het schrijven van dit stuk is er een gerucht over een baltsende Poelsnip in Overijssel. Baltsende Poelsnippen zijn nog geen garantie voor een op handen zijnde broedpoging, immers de vogel van 2007 in de Bichterweerd balste regelmatig tegenover andere soorten steltlopers.

Door deze waarneming zal de naam Trilandis op de ornithologische kaart verschijnen ook als het al lang niet meer bestaat.....

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij Haarlem / Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht 1999. Pp. 155-157.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht. pag. 284.
- Jansen J., 1999. Poelsnip te Broekhuizen, Limburgse Vogels 10 (3): 129.

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen,
max.berlijn@ing.nl

Vogelwaarnemingen

Aflevering 25 Het ornithologisch jaar 2008

Het is dit jaar weer gelukt om een overzicht te maken van de waarnemingen van het afgelopen vogeljaar in Limburg. Dat waren in 2008 ook weer enkele zeer zeldzame soorten. Wat te denken van de Arendbuizerd van De Hamert (eerste voor Limburg), de drie Slangenarenden van de Loozerheide of de Audouins Meeuw bij Maastricht (ook nieuw voor Limburg)! Inmiddels voert nagenoeg iedereen zijn waarnemingen in via het werkgroepscherm 'Vogelarchief Limburg' op de geweldige website waarneming.nl. Deze website maakt het verwerken van veldwaarnemingen een stuk eenvoudiger. Een ander effect is dat het aantal doorgegeven waarnemingen explosief is gestegen. Dit jaar mochten we ruim 80.000 waarnemingen doorspitten. U zult begrijpen dat dit een behoorlijke klus was en we zijn benieuwd of in 2009 de magische grens van 100.000 wordt overschreden.

Graag willen we iedereen hartelijk bedanken voor het invoeren van zijn of haar waarnemingen. Verder onze excuses voor het feit dat we niet iedereen met naam noemen bij elke waarneming en dat diverse leuke zaken wegens plaatsgebrek onvermeld zijn gebleven...

Duikers tot ibissen

De enige waarneming van een **Roodkeelduiker** komt nota bene van telpost Aan de Majoor bij Koningsbosch. Op 7 november werden twee overvliegende exemplaren op de soortenlijst genoteerd (Hermie Laugs, Ran Schols, Nicole Reneerkens en John Roemen). **Parelduikers** werden gemeld van een tweetal locaties. Op de WML-plas bij Heel en directe omgeving zat een eerste-winter vogel van 28 januari tot 28 maart (Anton Sijbers, Benny Endevoets e.v.a.). Op de Mookerplas werd ook een eerste-winter exemplaar aangetroffen van 27 november tot 25 december (Gert-Jan Caspers e.v.a.).

De gehele winterperiode was er een **Roodhalsfuut** aanwezig op de WML-plas (velen) en op 8 april werden 3 adulten in zomerkleed gezien op de plasjes bij Stevensweert (Jeroen Nagtegaal en Jo Vrehan). Op de Pietersplas bij Maastricht verbleef een adulte vogel van 19 november tot 7 december (Peter Vercrujssse e.a.). Ook de **Kuifduiker** was in de winter van 2008 met maximaal 2 exemplaren present op

de bekende WML-plas. Van januari tot en met 25 maart waren 1-2 adulten in winterkleed aanwezig (velen). In het najaar werd de soort weer opgemerkt vanaf 19 oktober, 1 adult winterkleed (Herman Smits e.v.a.). Op 1 maart verbleven er 2 adulten op de Oolderplas (Hans van der Steen). **Geoorde Futen** waren jaarrond te zien. Buiten de bekende broedlocaties waren in de winterperiodes meerdere vogels te zien op het Reindersmeer, de Mookerplas en natuurlijk de WML-plas en omgeving.

Van de **Roerdomp** kon dit jaar een territorium worden genoteerd in de Limburgse Grootte Peel (J. Timmermans e.a.). Daarnaast kwamen er winterwaarnemingen van het Sarsven bij Nederweert van 8-24 februari (Willem Vergoossen e.a.). Boven Koningssteen werd op 3 mei een overvliegend exemplaar waargenomen (Patrick Lemmens) en op 13 december vloog een exemplaar boven Ora et Labora bij Brunssum in de richting van het Schutterspark (Paul van Nuys en Wil Quaedackers). Erg spannend was de aanwezigheid van een paar **Woudaapjes** in het moerasje op Ora et Labora bij Brunssum. De door Wil Quaedackers ontdekte vogels verbleven daar in ieder geval van 16-31 juli. Drie in noordelijke richting hoog overvliegende **Kwakken** werden op 30 maart gezien boven de Gebrande Kamp te Milsbeek (Fred Hustings). Daarnaast werd op 1 juni door Wil Quaedackers een adulte vogel ontdekt in het Roode Beekdal bij Schinveld.

Dit jaar waren er zes meldingen van **Purperreigers** in Limburg. Op 20 april vlogen 3 vogels over de trektelpost bij Eygelshoven (Nico Schaafstra). Ran Schols en Max Berlijn zagen op 27 april een overvliegend exemplaar boven Meers. Verder werd op 3 mei een vogel gezien boven De Hamert in Noord-Limburg (Jan Erik Kikkert). Dezelfde dag werd in Zuid-Limburg een ander exemplaar gezien bij het grindgat van Itteren. Deze vogel vertrok omstreeks 15.00 uur op grote hoogte in noordelijke richting (Justin Jansen). Op 4 augustus werd een juveniele vogel opgemerkt in het Weerterbos (Anton Panhuijsen). Later in het najaar trok een adulte vogel op 8 oktober over de Gebrande Kamp (Fred Hustings). Een tweetal pleisterende **Koereigers** trokken dit jaar veel bekijks. Van 11-14 januari verbleef een adulte vogel op de Brabants-Limburgse grens in de buurt van Ospel (velen). Aan het einde van het jaar verbleef eveneens een volwassen exemplaar van 8-18 november in een weiland bij Horn (Niek Oosterveen e.v.a.). Daarnaast een drietal waarnemingen van doorvliegende exemplaren: op 19

*Grote Zee-eenden en
Kuifeend, Thorn,
31 maart 2008 (R. Schols)*

april een vogel richting noordoost (Ran Schols) en op 12 juni zuid (Jos Poulissen) over de Koeweide, Grevenbicht en op 23 juni een exemplaar naar noord over Stevensweert (Ruud van Dongen). Van de **Kleine Zilverreiger** kwamen circa 10 waarnemingen door. Ruud van Dongen zag op 19 mei de eerste 2 vogels langs de Grensmaas bij Meers. Op 13 juni doken mogelijk dezelfde vogels op langs de Grensmaas bij Meers en Maasband (Ran Schols). Op 16 juni werd een exemplaar gezien bij Grevenbicht (Ruud van Dongen). In de buurt van Stevensweert verbleef een exemplaar van 4 juli tot 9 augustus (Ton Cuijpers e.a.). Vervolgens werd op 10 juli een groepje van 4 exemplaren waargenomen in de zandafgraving Teunissen bij Gennep (Jan Hopman, via Fred Hustings). Daarnaast werd op 22 juli één vogel waargenomen in het Blankwater (Ed van der Es) en op 7 augustus vloog een exemplaar in noordelijke richting over Maastricht (Jo van der Coelen). Van 8 tot 10 augustus pleisterde een vogel in het Zwartwater bij Venlo (Henny Martens). Een andere vogel verbleef van 28 juli tot 13 september in het Nieuwe Heerenven op De Hamert. Vanaf 22 augustus kreeg deze gezelschap van een tweede exemplaar. Johan Pot zag daarnaast op 24 augustus nog een exemplaar in de Schoorkuilen. Het aantal waarnemingen van de **Grote Zilverreiger** blijft nog steeds stijgen. De soort werd niet minder dan 1500 keer ingevoerd in waarneming.nl! De grootste groep (38 ex.) werd op 3 maart geteld op de slaappleaats in de Mariapeel (Jeu van Rijswick).

Ondanks diverse zomerwaarnemingen kon ook dit jaar deze reiger niet als nieuwe broedvogel voor Limburg worden genoteerd.

Op het oude stadhuis van Gennep heeft in 2008 weer een paartje **Ooievaar** gebroed. De laatste broedpoging in Limburg was in 2000 ook aldaar. In totaal is de Ooievaar in Limburg 159 keer gemeld! Jan Boeren en Jan Erik Kikkert meldden op 26 augustus de grootste groep: 35 vogels boven Roermond. Zoals gewoonlijk kwamen de meeste meldingen (van de in de totaal 82) van **Zwarte Ooievaars** uit de Peelregio. In de Mariapeel waren maximaal 8 vogels aanwezig van 11 juli tot 21 september. In de Banen bij Nederweert zaten 1-2 exemplaren van 18 juli tot 15 september. Buiten deze pleisteraars werden 31 waarnemingen gedaan van overvliegende vogels verspreid over de gehele provincie. Hiertussen zat een mooi aantal van 14 exemplaren (resp. 7, 6 en 1 ex.) die op 14 september over de Groote Peel trokken (Raymond Pahlplatz en Nicky Hulbosch).

Van **Lepelaars** kwamen dit jaar maar liefst 92 meldingen binnen; meestal waren ze langere tijd in een gebied aanwezig. De onvolwassen vogel die van 17 april tot 23 juli in de Banen verbleef, bleek ontsnapt te zijn. De eerste serieuze melding kwam van Jan Smeets: op 1 mei ontdekte hij een exemplaar op de Koeweide bij Grevenbicht. Op 2 mei was een vogel aanwezig in het Nieuwe Heerenven op De Hamert (Jaap Brinkman) en op 6 mei trokken hier 2 vogels over (Jan Erik Kikkert). Van 3-9 juni verbleven 1-2

adulte vogels op dit aantrekkelijke ven (Math Bouts e.a.). Verder verbleven van 24 juli tot 13 augustus maximaal 6 vogels langs de Grensmaas (Grevenbicht – Stevensweert, velen). In Noord-Limburg werden tenslotte in de periode van 2 augustus tot 3 oktober meerdere waarnemingen verricht op de Gebrande Kamp bij Milsbeek. Op 29 september verbleef aldaar kortstondig een groep van 15 exemplaren (Fred Hustings).

De **Heilige Ibis** was het gehele jaar aanwezig in Midden-Limburg. Deze exoot werd in vier gemeentes aangetroffen: Weert, Nederweert, Leudal en Maasgouw. Of er een broedgeval heeft plaats gevonden is onduidelijk. In het Swartbroek werden op 6 januari maximaal 9 vogels gezien (Miranda Jansen). Ook de **Rode Ibis** werd weer waargenomen in 2008. Op 29 maart bevond zich een exemplaar in het Swartbroek (Ton Cuijpers) en op 21 mei 1 exemplaar samen met 2 Heilige ibissen in de Schoorkuilen (Ivo Meeuwissen).

Zwanen, ganzen en eenden

Het grootste aantal **Kleine Zwanen** was 225 dat op 7 december werd geteld in de Mariapeel (Jeu van Rijswick). Van de in Limburg veel zeldzamere **Wilde Zwaan** is een handvol waarnemingen gedaan. Op 6 januari werden de eerste 3 exemplaren gemeld van het Nieuwe Heerenven, De Hamert (Jan Erik Kikkert) en van 16-27 februari waren daar 2 eerste-winter vogels aanwezig (Jan Erik Kikkert). Fred Hustings zag op 8 november een juveniele vogel over de Gebrande Kamp vliegen. Verder

werden op 6 december 4 adulte vogels gezien op het Reindersmeer (Henk Alards). In de Groote Peel werden op 24 december 6 vogels opgemerkt door Jan Slaats. Op 27 december zagen Nicky Hulbosch en Willem Vergoossen nog 9 adulte vogels op de Gerelingsplas bij Roermond. Een maximum van 20 **Zwarte Zwanen** werd op 8 juni waargenomen door Jo Vrehan bij Roermond.

Van **Taigarietganzen** werden in totaal 22 meldingen gedaan, waaronder een groep van 14 exemplaren die op 19 januari werd gezien door Geco Visscher bij de Groote Peel. Van de **Kleine Rietgans** zijn 18 gevallen doorgegeven waarbij het ging om 1 of 2 vogels. Alleen Frank Meeuwissen zag op 29 februari 3 vogels bij de Wetering in Nederweert. Op 26 januari brachten maar liefst 6.000 **Kolganzen** de nacht door op het Nieuwe Heerenven (Jan Erik Kikkert). **Dwergganzen** werden acht keer gemeld in 2008, waarbij het telkens ging om 1 exemplaar. Alleen Jeu van Rijswick zag op 9 november 2 vogels in de Oirlosche Peel. Naast de bekende **Sneeuwgans** van Gennep werd door Fred Hustings op 14 maart langs de Stuwweg bij Heijen nog een andere vogel gezien tussen een aantal soepganzen. Ook dit zal waarschijnlijk geen wilde vogel geweest zijn.

Het grootste aantal **Grote Canadese Ganzen** (minimaal 450 ex.) werd ook dit jaar weer gemeld van het stuwmeer Cranenweyer bij Kerkrade op 7 december (Paul van Nuys). Er waren drie meldingen van een **Rotgans**. Van 3 januari tot 9 februari verbleef er eentje in de buurt van Well (Mariet Verbeek e.a.) en van 2 tot 31 maart verbleef een exemplaar in de

*Rotgans,
Houbenhof Geistingen, (B),
3 april 2008
(E. Opendacker)*

Kuilkensgreend te Stevensweert (Jo Vreken e.a.). Aan het einde van het jaar zat een juveniele vogel van 29 november tot 6 december op de Asseltse plassen (Jeroen Nagtegaal e.a.). Waarschijnlijk zat dezelfde juveniele vogel van 22 tot 24 december bij de stuw van Baarlo (Herman Smits). De **Brandgans** neemt nog in aantal toe. De grootste groep (1050 ex.) werd op 12 oktober door Mariet Verbeek geteld op het Reindersmeer. Deze zandwinplas wordt door de vogels gebruikt als slaapplek. Er zijn dit jaar 36 meldingen van een **Roodhalsgans** binnengekomen. Veelal zullen het ontsnapte exemplaren betreffen (bijvoorbeeld het exemplaar langs de Maas t.h.v. Cuijk en Mook). De meningen over de status van de vogel bij Aijen/Bergen/Wanssum, die aldaar van 1-19 november verbleef, zijn verdeeld (Herman Rothoff e.a.). De grootste aantallen **Nijlganzen** werden geteld op De Hamert (500 ex. op 8 november) en de Molengreend bij Maasbracht (550 ex. op 14 december). Op 7 december zag Mariet Verbeek 14 **Casarca's** landen bij het Heerenven op De Hamert. Interessant zijn juni-waarnemingen van een **Smient**. Op 5 juni werd een mannetje gezien op de Asseltse plassen (Huub Don en Frank Meeuwissen). Ton Cuijpers en Jo Vreken meldden een mannetje op de Brandt bij Stevensweert op 7 en 8 juni. Daarnaast is een winterwaarneming van 1200 vogels het vermelden waard: deze werden op 28 december geteld door Patrick Lemmens bij Roermond. Het grootste aantal **Pijlstaarten** (32 ex.) werd op 15 maart gemeld van De Hamert (Jan Erik Kikkert). De eerste **Zomertalingen** van het jaar werden gezien op 15 maart, waaronder 4 mannetjes op het stuwmeer Cranenweyer bij Kerkrade (Jeroen Veeken). In 2008 werden relatief veel **Krooneenden** gezien in Limburg: er kwamen maar liefst 135 meldingen binnen! Een populaire vogel betrof het mannetje dat van 15 februari tot 2 maart aanwezig was op het Sarsven (Frank Meeuwissen e.a.). Het grootste aantal **Tafeleenden** werd gemeld van de Pietersplas bij Maastricht; Arjan Ova teelde daar op 4 januari 635 vogels. Het in begin december 2007 ontdekte vrouwtje **Ringsnaveleend** werd op 8 maart voor het laatst gezien in de Oude Maasarm van Eijsden (Trudy Winthorst en Conny Leydekker-Winthorst). Van de **Witoogeend** kwamen in totaal 31 meldingen binnen. Een deel daarvan betreft ontsnapte vogels (Steijl, Tegelen, Horst). Van 24 februari tot 5 maart was een (wild) mannetje aanwezig op het Sarsven (Coen Gabriels, Frank Meeuwissen e.a.) en van 2-22 november was eveneens een mannetje aanwezig op

de WML-plas te Heel (Jo Vreken e.a.). Er kwamen in totaal 14 waarnemingen binnen van een **Topper**. Het maximum betrof een groep van 13 vogels op de Asseltse plassen op 15 maart (Jan Boeren). Op 18 oktober wordt de enige **Eider** van het jaar gezien. Het betrof een vrouwtje dat foeragerend werd aange troffen op de Pietersplas (Jo Seegers). Een **IJseend** werd gemeld van twee locaties. Op de Bosmolenplas/WML-plas verbleef een onvolwassen mannetje van 29 januari tot en met 23 februari (Georg Sennert, Helmut Klein e.v.a.). Op de Asseltse plassen werd een vrouwtje waargenomen op 28 januari (Frits Beaumont), 24 februari (Hans Custers) en 9 mei (Huub Don en Ruud van Dongen). Het is mogelijk dat dit steeds dezelfde vogel betrof, maar het gat tussen februari en mei is frappant. De enige **Zwarte Zee-eend** (vrouwtje) werd op 29 november gemeld van de Mookerplas (Jos van Oostveen). Daarentegen kwamen van de **Grote Zee-eend** veel meldingen binnen (precies 100). Een voor Limburg zeer grote groep van 18 vogels werd op 19-20 april waargenomen op de Pietersplas (Jo van der Coelen, Karel Lemmens e.a.). De grootste groep **Nonnetjes** (20 ex.) werd op 4 januari gezien op de WML-plas (Ruud van Dongen en Niek Oosterveen). Er werden in totaal vijf waarnemingen gedaan van de **Middelste Zaagbek**. Van 10 januari tot 3 april verbleef een paar in de Brandt bij Stevensweert (Bas Cretskens e.a.). Van 28 februari tot 2 maart was een vrouwtje aanwezig op de kanalenkruising in Nederweert (Raymond Pahlplatz e.a.). Aan het einde van het jaar verbleef een vrouwtje op de Grote Hegge bij Thorn van 15 november tot 27 december (Ernest van Asseldonk e.a.). Verder wordt op 29 december nog een mannetje gezien op de Maas in Maastricht (Lidy de Koning) en op 31 december wordt eveneens een mannetje waargenomen op het stuwmeer Cranenweyer (Arno Haanraats). Op 30 december werd op de Pietersplas de grootste groep **Grote Zaagbekken** (39 ex.) geteld (Clèry Houten).

Roofvogels tot Kraanvogels

Op 28 mei werden drie **Vale Gieren** ontdekt bij het Rimburgerbos te Landgraaf (W. Eijgelshoven e.a.). Ook op 29 mei waren ze nog aanwezig; een dag later werd nog maar 1 vogel gezien. Daarna zijn er geen zekere waarnemingen meer gedaan van deze spectaculaire soort in Limburg. Er zijn in 2008 een drietal waarnemingen gedaan van meer dan 90 **Wespendieven**. Op 10 mei trekken 91 vogels over de Brunsummerheide (Fred Hustings) en op 31

---

augustus vliegen respectievelijk 92 en 91 exemplaren over De Hamert (Jan Erik Kikkert) en Nederweert (Frank Meeuwissen).

Van **Zwarte Wouwen** kwamen dit (voor)jaar ruim 90 meldingen binnen, maar ook **Rode Wouwen** werden in 2008 veelvuldig waargenomen (ruim 200 maal). De Rode Wouw werd ook nog eens in elke maand van het jaar waargenomen, waaronder in de periode eind mei-juni. Mogelijk betreffen dit exemplaren van net over de grens broedende paren. Niet minder dan 29 **Bruine Kiekendieven** trokken op 13 september over de Gebrande Kamp (Fred Hustings). In 2008 zijn er relatief veel (30) meldingen binnengekomen van **Grauwe Kiekendieven** in Limburg. Mede dankzij de hamsterreservaten overwinteren er in Limburg steeds meer **Blauwe Kiekendieven**. Zo waren er op 13 januari 6 exemplaren te zien in het hamsterreservaat te Wittem (Max Berlijn). Een respectabel aantal van 305 **Buizerds** trok nog op 2 november over De Hamert (Jan Erik Kikkert). Naast de overwinteraars van Amby en Koningsbosch werden er in 2008 nog eens 10 andere **Ruigpootbuizerds** geregistreerd. Zeer spectaculair was de **Arendbuizerd** die op 8 mei werd gezien boven De Hamert (Jan Erik Kikkert). Deze waarneming betekende het eerste geval voor Limburg.

Visarenden werden traditioneel weer veel gezien, maar uitschieters van 7 tot 10 vogels op een dag zijn nog niet eerder voorgekomen. Het record staat voorlopig op 10 vogels die op 31 augustus over telpost bij Koningsbosch vlogen (Ran Schols e.a.). Er kwamen 2 meldingen binnen van een **Zeearend**. Op 23 april vloog een onvolwassen vogel over telpost Loozerheide (Hans Vrolijk & Rene Weenink) en op 25 september werd een juveniel gezien boven De Hamert (John van Zuijlen). Ook zeker niet verkeerd zijn de waarnemingen van een **Slangenarend**. Maar liefst drie maal werd een overtrekkende Slangenarend gezien op telpost Loozerheide en wel op 29 april, 5 en 8 mei (Frank Neijts, Hans Vrolijk, Albert Vrielink en Rene Weenink). Ook bijzonder was de waarneming van een **Dwergarend** (lichte fase) die op 19 augustus over de Mariapeel trok (Frank Meeuwissen e.a.). Hoewel het waarschijnlijk geen wilde vogel betreft mag de waarneming van een **Sakervalk** op 19 oktober niet onvermeld blijven. Omdat de vogel zat te rusten in een hoogspanningsmast kon deze forse valk ondanks de grote afstand worden gedetermineerd als Sakervalk. Het betrof een adulte vogel die werd gezien vanuit de Gebrande Kamp (Fred Hustings). De oostenwind in mei leverde 25 meldingen op van een

Roodpootvalk, verspreid over de hele provincie. Grote groepen **Patrijzen** worden steeds schaarser. Daarom is een waarneming van 32 vogels vermeldenswaardig. De groep bestond uit drie families en werd op 25 september gezien op de Raaijweiden bij Venlo (Henny Martens). Er kwamen drie meldingen binnen van vier **Porseleinhoentjes**. Van 9-11 juni werden twee roepende vogels gehoord in het Roode Beekdal bij Schinveld (Wil Quaedackers, Ran Schols e.a.) en op 24 augustus werd een exemplaar gehoord bij Meers (Peter Nijskens, Loek Piters en John Wouters). Een late melding komt ook van het Rode Beekdal bij Schinveld. Hier werd op 4 en 5 oktober een vogel gezien in een pitrusveld (Wil Quaedackers, Ger de Hoog en Vincent de Vos). In 2008 werd op vier locaties een **Kwartelkoning** gemeld. Een éénmalige waarneming werd op 12 mei verricht in de Zoom (Harry Vossen). De tweede vogel werd van 14-28 mei regelmatig gehoord op Ora et Labora bij Brunssum (Wil Quaedackers e.a.). Een ander exemplaar verbleef van 17-19 mei in De Brandt bij Stevensweert (Ton Cuijpers e.a.). De laatste vogel was van 5-22 juni te horen in de Romeinenweerd bij Venlo (Herman Smits e.a.). **Kraanvogels** werden bijna jaarrond gezien, alleen juni-waarnemingen ontbreken. Het grootste aantal (913 ex.) werd gezien op 14 december. Verdeeld over zes groepen vlogen de vogels in 20 minuten over Thorn (Nicky Hulsbosch en Jeroen Nagtegaal).

Steltlopers tot sterns

Er waren in 2008 vier waarnemingen van een **Kluut**. De eerste waarneming betrof 5 vogels die op 13 maart werden gezien op het Heerenven op De Hamert (Mariet Verbeek). Van 1-3 april verbleef een exemplaar in de Romeinenweerd (Herman Smits e.a.). Op 2 mei kwam weer een waarneming (2 ex.) binnen van het Heerenven (Jaap Brinkman). Verder verbleef nog een vogel van 16-18 september in de Schoorkuilen te Nederweert (Jacques van Dijk e.a.). De meeste meldingen van **Bontbekplevieren** kwamen zoals gebruikelijk van het Heerenven. Het maximum betrof 16 vogels op 9 september (Hans Janssen). Daarnaast kwamen er nog 18 meldingen binnen van elders uit de provincie. Het grootste aantal **Goudplevieren** (29 ex.) vloog op 25 februari over Griendtsveen (Jeu van Rijswick). Er waren dit jaar zes waarnemingen van een **Zilverplevier**. Van 24-28 mei verbleef een vogel op het Heerenven en op 18 augustus was eveneens een exemplaar aanwezig op dezelfde locatie (Jan Erik Kikkert).

*Breedbekstrandloper,
Bichterweerd (B),
12 mei 2008 (R. Schols)*

e.a.). Daarnaast kwamen er vier meldingen van een overvliegende vogel: 31 augustus over Nederweert (Frank Meeuwissen), 4 oktober over De Hamert (Jan Erik Kikkert), 11 oktober over Milsbeek (Fred Hustings) en 22 oktober over Koningsbosch (John Roemen). Nog leuker waren de vier waarnemingen van een **Morinelplevier**. De eerste vloog op 24 augustus over Meers (Peter Nijskens, John Wouters en Louk Piters). Daarna kwamen er twee meldingen van een juveniele vogel van De Hamert op respectievelijk 30 augustus en 12 september (Jan Erik Kikkert). De laatste vloog op 22 september over de Gebrande Kamp bij Milsbeek (Fred Hustings).

De enige **Kanoet** van 2008 verbleef van 4-6 augustus op het Heerenven (Jos van Oostveen, Athol Burril en Jeu van Rijswijk). De **Drieteenstrandloper** werd drie keer gemeld. De eerste twee waarnemingen kwamen van het Westmeerven op de Hamert: op 4 mei 2 exemplaren en op 8 mei 1 exemplaar (Jan Erik Kikkert). Daarnaast werden op 17 mei 3 vogels gezien in de Schoorkuilen (Raymond Pahlplatz, Frank Meeuwissen en Riet van de Wouw). Een maximum van 12 **Bonte Strandlopers** werd op 8 oktober gezien op het Heerenven (Frans van den Hombergh). Er kwamen 8 waarnemingen binnen van een **Kleine Strandloper** uit drie gebieden: De Hamert, Grensmaas (Elba) en De Banen. Zoals gebruikelijk was de maand mei weer goed voor het zien van **Temmincks Strandlopers**. De waarnemingen kwamen slechts uit twee gebieden. Op 7 mei werden maximaal 8 vogels gezien op De Hamert (Herman Rothoff) en maximaal 6 langs de

Grensmaas (Jan Smeets). Een goede ontdekking was een **Breedbekstrandloper** (Geert Beckers en Emiel Opendenacker) die zich ophield in de Bichterweerd (België). Ran Schols had het geluk de vogel ook aan de 'goede' kant van de Grensmaas te zien toen deze naar het noordoosten weg vloog. Deze waarneming betekende het vierde geval voor Limburg. **Krombekken** werden slechts acht keer gemeld op drie verschillende locaties: Meers, De Hamert en Meijel.

De grootste groep **Kemphanen** (32 ex.) werd op 27 april gemeld van het Heerenven (Geert Lamers). Er waren ook drie winterwaarnemingen bij de Asseltse plassen. Er kwamen 52 meldingen binnen van **Bokjes**, waaronder 9 exemplaren op 26 oktober in het Weerterbos (Frank Meeuwissen). De grootste groep **Grutto's** (46 ex.) werd geteld bij Stevensweert op 14 maart (Hans van der Steen). Een mooi aantal van 21 **Rosse Grutto's** vloog op 11 november over de Groote Peel (Frank Meeuwissen). Een erg late **Regenwulp** trok op 19 oktober nog over de Gebrande Kamp bij Milsbeek (Fred Hustings). Op 23 april werd een groep van 27 **Groenpootruiters** gezien op het Heerenven (Lo Troisfontaine). Een late **Zwarte Ruiter** vloog op 25 november over de Groote Peel (Frank Meeuwissen). Een groep van 46 **Bosruiters** foerageerde op 7 mei op het Heerenven (Herman Rothoff). Twee **Poelruiters** lieten zich op 4 mei zo'n anderhalf uur mooi bekijken op het Westmeerven op de Hamert (Jan Erik Kikkert).

Op 19 januari is de eerste **Zwartkopmeeuw** (tweede winter) van het jaar gezien langs de Wetering-Zuid

te Nederweert (Hans Vrolijk). Daarna volgde een dertigtal voorjaarswaarnemingen. In het najaar werden nog twee vogels gezien op 14 en 23 augustus in de Gebrande Kamp te Milsbeek (Fred Hustings). Misschien wel de meest spectaculaire waarneming van 2008 was een **Audouins Meeuw**! Nadat de vogel ontdekt was bij het Belgische Stokkem door Geert Beckers, had Jo van der Coelen het geluk de vogel later ook te zien bij de Pietersplas bij Maastricht. Deze waarneming is inmiddels aanvaard door de CDNA en betekent het tweede geval voor Nederland en het eerste voor Limburg. Doortrek van **Dwergmeeuwen** werd gesignaleerd van 8 april tot en met 19 mei. Leuke aantallen werden o.a. gezien op 27 april en 8 mei, respectievelijk 25 bij Meers (Ran Schols, Max Berlijn en Dennis Jeurissen) en 61 boven het Heerenven (Jan Erik Kikkert).

De Pietersplas is een goede slaapplek voor **Kokmeeuwen**: op 16 februari werd daar een maximum van 20.000 vogels geteld (Ruud van Dongen). Niet minder dan 1.000 **Stormmeeuwen** werden op 1 februari geteld op de WML-plas (Ivo Meeuwissen). Jeroen Nagtegaal telde op 29 november maar liefst 400 **Zilvermeeuwen** op de Oolderplas (slaapplek). Op 19 augustus waren 44 **Geelpootmeeuwen** te zien bij Linne (Jeroen Nagtegaal). De Brandt bij Stevensweert leverde op 23 augustus net een paar vogels (47 ex.) meer op (Arjan Ova). Er waren dit jaar 39 meldingen van een **Grote Mantelmeeuw**. Slechts twee keer werden er 2 bij elkaar gezien: op 23 oktober bij Milsbeek (Fred Hustings) en op 28

december bij Stevensweert (Jo Vrehan).

Niet verkeerd was de waarneming van 2 **Reuzensterms**. De waarneming betrof 2 vogels die op 27 april over de Maas vlogen ter hoogte van de Bouxweerd (Frank en Ivo Meeuwissen).

In 2008 werden er twee meldingen gedaan van een **Noordse Stern**. Op 7 mei waren 3 exemplaren foeragerend te zien bij Meers (Max Berlijn) en op 21 augustus vloog een adulte vogel over de Gebrande Kamp (Fred Hustings). Doortrek van **Visdieven** werd opgemerkt van 25 april tot en met 30 augustus. Ook niet gek zijn de waarnemingen van een **Dwergstern**: op 3 juni werd een exemplaar opgemerkt bij Grevenbicht (Jan Smeets) en op 5 juni een foeragerende vogel bij de Asseltse plassen (Huub Don). Een mooi aantal van 27 **Zwarte Sterns** foerageerde op 27 april bij Koningssteen, Thorn (Jan Smeets). Er kwam slechts één melding binnen van een **Witvleugelstern**. Op 23 mei werd een vogel gezien boven het Heerenven (Jan Erik Kikkert en Simon van Bunschot). Met twee waarnemingen was ook de **Witwangstern** schaars in 2008. Op 29 april werd een vogel gezien bij Meers (Jan Smeets en Max Berlijn) en op 14 mei waren 2 tot 5 vogels aanwezig bij het Heerenven (Jan Erik Kikkert e.a.).

Duiven tot lijsters

Een leuke groep **Holenduiven** werd op 15 november gezien door Boena van Noorden: 160 exemplaren foeragerend nabij de Zwarte Plak (America). Een zeer bijzonder groot aantal **Houtduiven**, 163.000

*Audouins Meeuw,
Stokkem (B),
13 april 2008 (G. Beckers)*

vogels, trok op 2 november over De Hamert (Jan Erik Kikkert). Een grote groep van 60 **Turkse Tortels**, waargenomen door Jo Vreken, bij Echt-Susteren op 8 oktober is ook geen dagelijkse kost. Op 26 september werd de laatste **Zomertortel** gemeld over Kerkrade door Nico Schaafstra. Anton Sijbers wist op 9 september de laatste **Koekoek** te noteren in de Grootte Peel. **Oehoes** kwamen op drie verschillende locaties in Limburg tot broeden. Het paartje van de overbekende plek in de ENCI-groeve bij Maastricht werd zeer vaak bezocht en doorgegeven. In 2008 werden drie verschillende slaapplekken van **Ransuilen** gemeld, waarvan de maximale aantallen respectievelijk bestaan uit 10, 7 en 3 exemplaren. In 2008 kwamen er maar liefst 12 waarnemingen van een **Velduil** binnen. De soort werd bijna iedere maand gezien, alleen niet in maart en juni. De laatste **Nachtzwaluw** van het seizoen werd door Boena van Noorden gevangen in de Grootte Peel (L) op 10 september. Tijdens de voorjaarstrek kon Jan Erik Kikkert op 24 mei een groot aantal **Gierzwaluwen** (3763 ex.) noteren op De Hamert. Tijdens de najaarstrek werden 1200 vogels genoteerd op De Hamert op 7 juli door Hennie Reijnen en bij de Gebrande Kamp (1335 en 1630) op respectievelijk 17 en 19 juli door Fred Hustings. De laatste Gierzwaluw van het seizoen werd eveneens door Fred Hustings genoteerd op de Gebrande Kamp op 7 oktober. In 2008 kwamen slechts twee meldingen binnen van een **Hop**. De eerste werd op 30 maart gezien te Nederweert (Tjeu Reemers en Jan Janssen) en de tweede werd op 27 april gehoord nabij Geulle (Fred Hustings). Deze laatste werd in het voorjaar van 2009 ontmaskerd als zijnde een voliëre-vogel. Op 16 juni werd de enige **Bijeneter** van het jaar gezien in Groeve Nagelbeek te Schinnen (Willem Steenge). De **Draaihals** werd in 2008 relatief veel waargenomen. Van het voorjaar zijn vijf waarnemingen bekend, waarbij de eerste vroege vogel werd gezien op 12 april te Grevenbicht door Jos Poulissen. Tijdens het najaar in de periode van 1 augustus tot en met 29 september werden duidelijk meer Draaihalzen gesignaleerd. In totaal werden maar liefst 14 vogels gevonden. Met 61 territoria van de **Middelste Bonte Specht** was Limburg in 2008 weer koploper in Nederland. De soort werd in totaal maar liefst 330 keer doorgegeven. Er zijn relatief veel najaars- en winterwaarnemingen gedaan. Dat het Tradeport-west bij Venlo nog steeds de enige plek is om de **Kuifleeuwerik** waar te nemen bleek ook weer in 2008. Vele waarnemers wisten

hier hun Kuifleeuwerik voor dit jaar te noteren. Winterwaarnemingen van **Boomleeuweriken** in Limburg blijven schaars. In de maand januari werd deze soort driemaal op twee locaties aangetroffen. Jules Bos kon de soort op de Kraijelheide noteren op 5 en 13 januari met respectievelijk 7 en 9 exemplaren. Daarnaast zag Ran Schols 7 vogels nabij het Sarsven op 14 januari. Voor de najaarstrek is oktober een goede maand om grotere aantallen van deze soort te tellen. Het grootste aantal werd geteld op 4 oktober op de trektelepost bij Koningsbosch, waarbij 101 exemplaren konden worden genoteerd. Zeer bijzonder is een **Kalanderleeuwerik** die op 26 april werd waargenomen op de telpost Loozerheide (Frank Neijts e.a.). Het is echter onduidelijk of dit een wilde vogel betrof. In het najaar kunnen **Boerenzwaluwen** in grote dagaantallen worden waargenomen. Het grootste aantal werd op 12 september genoteerd door Fred Hustings in de Gebrande Kamp te Milsbeek (4767 exemplaren). Op 29 april deed Max Berlijn een bijzondere ontdekking nabij Wijnandsrade; nabij Kasteel Rivieren foerageerde een **Roodstuitzwaluw!** Helaas was deze vogel snel weer vertrokken. Een groot aantal trekkende **Huiszwaluwen**, in totaal 6650 vogels, werd door Jan Erik Kikkert genoteerd op 20 augustus over De Hamert. De laatste Huiszwaluw van 2008 vloog op 9 oktober over de telpost bij Koningsbosch (Nicole Reneerkens). Een **Grote Pieper** in Limburg blijft een zeldzaamheid. In het najaar van 2008 werden vier vogels waargenomen, allemaal in oktober. Overtrekkende vogels werden gezien op De Hamert op 4 oktober (Jan Erik Kikkert) en op 19 oktober in de Mariapeel (Geert Lamers) en de Grootte Peel door verschillende trektellers. Jules Bos had het geluk om een verblijvende vogel waar te nemen op de Kraijelheide op 11 oktober. Doortrekkende **Duinpiepers** werden in het najaar vaker (28x) gezien dan in het voorjaar (7x). De enige **Roodkeelpieper** in het voorjaar werd gezien door Ran Schols op 16 mei langs de Grensmaas bij Meers. In het najaar konden vier overtrekkende vogels worden genoteerd gedurende de laatste week van september op de telposten Koningsbosch, Grootte Peel en De Hamert (2 ex.). Door Huub Don werden op 26 maart 40 **Waterpiepers** waargenomen in het Swalmal bij Wieler. Bijzonder is een zeer laat overvliegende **Gele Kwikstaart** die door Fred Hustings werd waargenomen op de Gebrande Kamp op 17 november. Op 16 april werd de eerste **Engelse Kwikstaart** van het jaar gezien door Theo Bakker bij Schinnen.

*Snor, Grewenbicht,
25 april 2008 (R. Schols)*

Daarbuiten werd deze in Limburg schaarse soort ook gezien op de Koeweide door Brad Carlson op 24 april, nabij Kessel door Herman Smits op 9 mei en op De Hamert door Harvey van Diek op 11 mei. Bij Meers werd op 16 mei een flinke groep van 75 **Noordse Kwikstaarten** waargenomen (Ran Schols). Op een slaappleats van **Witte Kwikstaarten** in Heerlen werden op 2 maart maar liefst 400 vogels geteld (Fred Hustings). Hiertussen bevond zich ook nog een **Rouwkwikstaart**. Overige waarnemingen van Rouwkwikstaarten in Limburg zijn afkomstig van Stevensweert (9 april, Bas Cretskens) en op De Hamert (adulte man, 19 april, Jan Erik Kikkert). Enkele waarnemers hadden het geluk een **Pestvogel** waar te nemen. Waarnemingen werden gedaan te Nederweert door Frank Meeuwissen en Riet van de Wouw op 30 maart, op De Hamert door Jan Erik Kikkert op 2 november, in de Meerlebroek door Jan Boeren op 11 november en 2 exemplaren te Stevensweert door Ton Cuijpers op 28 december. Dat de Geul en zijn zijbeken een goede plek is voor **Waterspreeuwen** werd in 2008 maar weer eens bevestigd. Langs de Gulp in het centrum van Gulpen lieten 1-2 Waterspreeuwen zich bewonderen van 30 december 2007 tot tenminste 6 februari (Huub van Oosterhout, Marcel Prick e.v.a.). Het betroffen Roodbuikwaterspreeuwen en het mannetje was dikwijls aan het zingen. Daarna werd telkens 1 exemplaar op verschillende plekken langs de Geul waargenomen op 24 mei (in Valkenburg, Angela Mundi), op 1 augustus (in Schin op Geul, Greet Boomhouwer) en op 30 december (t.h.v. Bunde,

Ton Jeuken). Daarnaast werd op 22 december nog een exemplaar langs de Gulp bij Euverum gemeld (Peter de Klein). Vele overtrekkende **Heggenmusen** werden geteld op de telpost bij Koningsbosch, waarbij de grootste dagaantallen werden bereikt van 97 en 82 exemplaren op respectievelijk 10 en 13 oktober. Eveneens bijzonder op deze telpost was een dagaantal van in totaal 8 doortrekkende **Zwarte Roodstaarten** op 10 oktober. De grootste groep **Beflijsters** (13 ex.) werd gezien door Wil Quaedackers op 20 april te Schinveld. Een dag-totaal van 9500 overtrekkende **Koperwieken** is een waanzinnig aantal. Jan Erik Kikkert kon dit noteren op 18 oktober op De Hamert.

Zangers tot gorzen

Graszangers werden ontdekt door Frank Meeuwissen op 17 augustus in de Groote Peel en door Wil Quaedackers op 30 augustus in het Roode Beekdal bij Schinveld. De vogel van het Roode Beekdal bleef daar aanwezig tot 29 september. Van 23-28 mei werd op Ora et Labora bij Brunssum weer een **Krekelzanger** gehoord en gezien (Tom Zeegers e.a.). Op 25 april werd op twee locaties een **Snor** opgemerkt, namelijk in de Doort (John Roemen) en op de Koeweide (Ran Schols). **Rietzangers** worden jaarlijks weinig gemeld op doortrek. Bijzonder, zeker voor Zuid-Limburgse begrippen, was dan ook een territorium van een Rietzanger te Schinveld, onder andere gemeld door Wil Quaedackers en Tom Zeegers. Leuk zijn twee **Kleine Karekieten** die vrij laat werden gevangen en geringd door Wil Beeren

op 19 en 22 oktober op de Boshoverheide. Op 1 juni werd een zingende **Grote Karekiet** aangetroffen in het Roode Beekdal bij Schinveld (Wil Quaedackers). De **Orpheusspotvogel** deed het goed in 2008 met 12 gevallen, waaronder de veel bezochte vogel in het Gerendal. Sensationeel is een **Sperwergrasmus** die werd gevangen en geringd door Wil Beeren op 25 september op de Boshoverheide. Overwinterende **Zwartkoppen** werden sporadisch gezien, waaronder 2 bij Sittard op 23 januari (Ger de Hoog).

De influx van **Bladkoningen** in 2008 werd ook in Limburg opgemerkt. De eerste werd op 26 september gemeld bij de Stille bij Roermond (Willem Vergoosen). Daarna werd op 27 september een vogel gezien en vooral gehoord langs de Epenersbaan bij Cottessen door Ruud Foppen en Peter Eekelder. Het duurde ruim 3 weken voor een vervolgaarneming werd gedaan. Op 18 oktober werd door Wil Beeren een vogel gevangen en geringd op de ringbaan bij de Boshoverheide. De laatste waarneming werd gedaan bij het grindgat Iitteren op 28 oktober door Math Dolmans en John Wouters. Erg bijzonder was de ontdekking van een **Siberische Tjiftjaf** bij het Ringselven. Deze hield zich meestal op in Brabant, maar stak zo nu en dan ook de Limburgse grens over. De vogel werd al op 9 januari ontdekt en bleef tot minimaal 22 januari aanwezig (Rob Voesten e.a.).

Waarnemingen van **Baardmannen** bleven in 2008 beperkt tot het Peelgebied en de Maasduinen met een maximum van 5 exemplaren op 11 oktober in de Groote Peel (Boena van Noorden). De Limburgse trektelposten werden weer eens verrast door een invasie van **Zwarte Mezen**. De eerste opvallende groepen werden in de eerste helft van september gezien. Het hoogste aantal komt op het conto van de telpost bij Koningsbosch met 243 exemplaren op 9 oktober. Na 17 oktober zakte de trek weer in. In navolging van de Zwarte Mezen beleefden **Pimpelmezen** een nog grotere invasie. Tussen 8 en 27 oktober werden grote aantallen gezien met als top een dagtotaal van 516 exemplaren over telpost De Hamert (Jan Erik Kikkert). Tussen de Pimpelmezen waren vaak ook de nodige **Koolmezen** te ontdekken. Op 10 en 11 oktober vlogen er 255 respectievelijk 176 exemplaren over De Hamert (Jan Erik Kikkert). Het aantal **Buidelmezen** bleef beperkt tot een vijftal waarnemingen. Hiervan waren er 3 in het voorjaar en 1 in het najaar. Interessant was een waarneming van een overvliegende vogel op 26 juni over de Gebrande Kamp (Fred Hustings).

Het gaat steeds beter met de **Grauwe Klauwier** in Limburg, al blijven de waarnemingen voornamelijk beperkt tot het zuidelijke heuvelland. In deze regio werden in 2008 maar liefst 38 broedparen c.q. territoria opgespoord. Veel bekeken was een eerste kalenderjaarsvogel die van 14 tot en met 22 oktober bij Lilbosch, Echt verbleef (Jo Vreken e.a.). Dit betekent de laatste datum ooit voor de soort in Limburg! Spannend was een **Roodkopklauwier** welke op 2 mei enkele meters over de grens bij Asenray verbleef, helaas net in Duitsland. **Klapeksters** werden zeer veel gemeld (450x), voornamelijk van de Limburgse heidevelden. De laatste voorjaarswaarneming van 2008 is van 20 april op De Hamert (Herman Rothoff). Jules Tolboom zag de eerste van het najaar op 27 september op de Mookerheide.

Tussen 19 en 21 september leek zich weer een invasie van **Gaaien** te manifesteren. De hoogste aantallen werden gezien op de trektelposten met een hoogste dagtotaal van 123 exemplaren op 21 september over De Hamert (Jan Erik Kikkert). Erg leuk was de ontdekking van een **Notenkraker** op 23 oktober langs de Hamweg in Horst (Mariet Verbeek). Dit is de eerste waarneming in Limburg van het nieuwe millennium, de laatste waarneming is van 1999 op de Mulderskop bij Molenhoek. Ondanks dat de vogel soms lastig was te vinden, hebben vele vogelaars hem kunnen bewonderen. De laatste melding is van 8 november. Er werd slechts één **Noordse Kauw** gemeld: op 2 april werd een exemplaar gezien bij Wanssum (Rob Voesten). De plaatstrouwe **Bonte Kraai** van Grauwveen verbleef hier tot 16 februari (Boena van Noorden) en keerde op 22 november

Sperwergrasmus, Boshoverheide, 25 september 2008 (W. Beeren)

(Jeu van Rijswijk) weer terug naar z'n vertrouwde plek. Vanaf 10 januari werd een andere Bonte Kraai gemeld van de Maasoever bij Maaseik (B.). Deze vogel stak af en toe de Grensmaas over naar de Nederlandse zijde en was daar tot 31 maart aanwezig. Een éénmalige waarneming betrof een vogel op 26 november langs de Grensmaas ten noorden van Grevenbicht (Miel Opdenacker). De waarnemingen van **Raven** bleven beperkt tot een paar gebieden. Het betreft in totaal 20 meldingen. Zo werden er door het jaar heen 1-2 exemplaren gemeld in de kop van Limburg (Sint Jansberg, Mookerheide, Koningsven). Andere exemplaren werden gezien bij de Sint Pietersberg, Maastricht op 19 maart (Sjoerd van Wierst), twee vliegend over De Hamert op 28 maart (Fred Hustings), op 2 mei op de Meinweg (Willem Bosma) en op 14 september bij Linne (Nicky Hulsbosch). Het hoogste aantal (4) werd gezien in het Geuldal bij Mechelen op 20 september (Erik Dijkstra).

De tellers van de op 7 oktober bezette trektelposten zagen vele duizenden **Vinken** passeren. Fred Hustings telde over de Gebrande Kamp 18.390 exemplaren en de tellers van Koningsbosch noteerden 17.301 exemplaren. **Europese Kanaries** werden het hele jaar door gezien, maar de aantallen worden steeds kleiner. Een positieve uitzondering was een groep van 20 exemplaren op 21 september bij Maasbree (Herman Smits). Vermeldenswaard is de waarneming van 500 **Groenlingen** in het hamsterreservaat Sibbe op 27 december (Marijn van Oss). Een groep van 600 **Kneuen** op dezelfde locatie, gezien door Erwin Reinstra, op 13 januari mag ook niet onvermeld blijven. In het najaar van 2008 tekende zich een invasie van **Barmsijzen** af. Het bleek veelal te gaan om **Grote Barmsijzen** waarvan de grootste groepen gezien werden op 19 november in de Maasuitwaarden bij Aijen (100, Jan Hartog, Hennie Reijnen) en op 24 november 130 exemplaren ter plaatse bij de trektelpost bij Koningsbosch (Ran Schols en Nicole Reneerkens). Overvliegende barsijsen zijn behoorlijk lastig op naam te brengen zodat ze als barsijs spec. te boek staan. Recordaantallen werden gezien op de diverse trektelposten met als hoogste aantal 387 exemplaren over Koningsbosch op 23 november. Binnen deze invasie werden ook nog een aantal **Kleine Barmsijzen** gemeld zoals 11 exemplaren op 22 oktober op de Teverener Heide door Vincent de Vos en 44 exemplaren door Ton Cuijpers op 23 november bij Stevensweert.

In 2008 werd een zevental meldingen gedaan van

Noordse Goudvinken. Na de inmiddels roemruchte invasies van de Noordse 'trompetter' Goudvinken in 2004 en 2005 worden elk jaar 'trompetters' gemeld. Onduidelijk is of het hier ook daadwerkelijk Noordse Goudvinken betreft, daar West-Europese Goudvinken in staat blijken om dit geluid te kopiëren.

IJsgorzen werden enkel trekkend waargenomen. Van de in totaal 10 waarnemingen was er slechts 1 voorjaarsgeval. Op 9 februari werd een vogel gezien en gehoord trekkend over De Hamert (Jan Erik Kikkert). De najaarswaarnemingen werden verricht tussen 13 oktober en 27 november. Waarnemingen van **Sneeuworzen** zijn helemaal schaars. Er waren 1 voorjaars- en 4 najaarswaarnemingen, waarvan twee ter plaatse. Op 14 oktober zat kortstondig een exemplaar aan de rand van zandafgraving Teunissen bij Gennep (Jan Hopman, via Fred Hustings) en bij de trektelpost van Koningsbosch zat op 23 november een vogel die zich fraai liet fotograferen (Ran Schols e.a.). Redelijke aantallen **Geelgorzen** werden gezien in de hamsterreservaten in Zuid-Limburg zoals 400 exemplaren tussen Eys en Wahlwiller op 13 december (Max Berlijn), 390 exemplaren bij Sibbe op 21 december (Boena van Noorden) en 300 exemplaren op 19 januari bij Amby/Maastricht (Niek Oosterveen). Ook noordelijker in de provincie werden aardige groepen gezien zoals op de Kraijelheide 240 exemplaren op 25 december (Jules Bos) en 200 exemplaren op 23 november (Sjaak Gubbels). In 2008 werden in totaal 16 **Ortolanen** opgemerkt, allen in het najaar. Meerdere exemplaren werden gezien of gehoord op de trektelpost bij Koningsbosch op 11 september door Ran Schols (3 ex.) en op 12 september op De Hamert door Jan Erik Kikkert (eveneens 3 ex.). Spectaculair was de vangst van een **Dwerggors** in de Groote Peel op 10 oktober (Boena van Noorden). Meldingen van grote aantallen **Rietgorzen** kwamen van diverse trektelposten met als maximum 474 exemplaren op 10 oktober over De Hamert (Jan Erik Kikkert). Als broedvogel lijkt de **Grauwe Gors** de handdoek in de ring te gooien, maar overwinterend kunnen ze nog wel worden waargenomen, mede dankzij de hamsterreservaten. De maximaal aantallen variëren veelal van 20-40 exemplaren. Een uitschieter betreft een melding op 7 december toen circa 80 exemplaren geteld werden in en rond het hamsterreservaat bij Sibbe (Frank Coenjaerts en Peter van Wetter).

Niek Oosterveen, Tom Zeegers & Jan Erik Kikkert voor het Vogelarchief Limburg

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogelonderzoek SOVON (BMP & LSB)

SOVON, afdeling Monitoring, A.J. van Dijk
Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen,
tel. 024-6848111, www.sovon.nl
Postadres: SOVON, Antwoordnummer 2505,
6573 ZX Beek-Ubbergen

Districtscoördinatoren

Broedvogeltellingen Limburg SOVON (LSB)

District Limburg-Noord

H.P. Uebelgünn, en G. Lamers, p/a Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum, tel. 077-4673049
hanspeter.susan@kpnplanet.nl

District Limburg-Zuid

J.J. Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26
6211 NB Maastricht, tel. 043-3257523
jan.joost.bakhuizen@xs4all.nl

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:

T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevensweert,
tel. 0475-551579 06-54320606, a.cuijpers@hetnet.nl

Bekentellingen Zuid-Limburg

L. Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg, tel. 043-6016882

Coördinatie Broedvogelonderzoek Maasdal

Gaby Bollen (Vereniging Natuurmonumenten)
p/a SOVON, Beek-Ubbergen (adres zie boven)

Dwaalgasten en Zeldzaamheden (DBA/CDNA)

M. Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, max.berlijn@mail.ing.nl

Vogelarchief Limburg

Waarnemingen insturen naar:

- www.waarneming.nl of
- Natuurhistorisch Genootschap,
Vogelarchief Limburg, Godsweerderstraat 2,
6041 GH Roermond, vogelarchief@nhgl.nl of
- Invoermodule Ecolog, NHGL

Informatie: zie bovengenoemd adres NHGL

Mailgroep Vogelinfolimburg

Aanmelden: blanco mailtje sturen naar
vogelinfolimburg-subscribe@yahoo.com
en daarna eenmalig bevestigen.

Informatie: R. Schols, Houtstraat 37, 6127 EB
Grevenbicht, tel. 046-4859590

Website Vogelstudiegroep

www.limburgsevogels.nl
Beheerder: T. Zeegers.

Website Natuurhistorisch Genootschap

www.nhgl.nl (zie onder studiegroepen: vogels)

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciaal coördinator:

H. Beckers, Schaapsweg 72, 6077 CG St. Odiliënberg,
tel. 0475-533003, boomvalk@home.nl

Regionale coördinatoren:

Noord-Limburg: R. Bovee, tel. 077-4672253

Midden-Limburg: L. Verbeek, tel. 0475-534391

Zuid-Limburg: P. Steijnen, tel. 046-4332155

Steenuil

Provinciaal coördinator:

T. Custers, tel. 043-3649649
steenuilen.limburg@home.nl

Oehoe

Contactadres:

S. van Lierop, Achter de Hoven 3,
6067 AH Linne, tel. 06-43054431

Gierzwaluw

Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN)

Vertegenwoordigers:

Midden-Limburg:

J. Vrehen, tel. 0475-482817

j.vrehen@hetnet.nl

Zuid-Limburg:

H. van de Laar, tel. 045-5273211

hans.van.de.laar@hetnet.nl

Roek

Kolonietellingen:

J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle, tel. 043-3645606

Wetlandwachten voor Vogelbescherming Nederland

Midden-Limburgse Maasplassen:

N. Reneerkens, Kap. Goossensstraat 27
6101 CX Echt, tel. 0475-482763

De Groote Peel & De Verheven Peel

B. van Noorden, Maassingel 144
5751 VS Deurne, tel. 049-3320189

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 19, editie 2009

Artikelen

- 1 Gemengd broedgeval Spotvogel x Orpheusspotvogel en het voorkomen van de Orpheusspotvogel in Limburg tot en met 2009 (Boena van Noorden & Ruud van Dongen)
- 11 Sprinkhaanzangers op de Meinweg
Voorkeur voor droge of natte heide, of toch allebei? (Jan Boeren)
- 17 Roofvogeltrek in 2008 over Limburg: louter hoogtepunten? (Fred Hustings & Jan Erik Kikkert)
- 26 Houtduivenspektakel boven De Hamert (Jan Erik Kikkert)
- 32 Overwinterende Tafeleenden langs de Limburgse Maas: opkomst en neergang? (Fred Hustings & Nicole Reneerkens)
- 41 Slaapplaatsen van Grote Zilverreigers in het Peelgebied (Peter van Someren)
- 46 Zeldzame broedvogels in Limburg in 2008 (Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Geert Lamers)
- 57 Voorjaarsfenologie 2008 (Tom Zeegers)

Fotopagina's

- 64 Favoriete Limburgse vogelfoto's uit eigen archief

Bijzondere waarnemingen

- 67 Arendbuiserd boven De Hamert, mei 20087 (Jan Erik Kikkert)
- 68 Maar liefst drie verschillende Slangenarenden over de Loozerheide, voorjaar 2008 (Frank Neijts)
- 70 Succesvol broedgeval van de Zwarte Wouw in het Maasdal (Paul Voskamp & Huub Don)
- 72 Kwartelkoning doet het goed in Limburg in 2008 (Hans Custers)
- 73 Territoriale Graszanger in het Natuurpark Roode Beek in 2008 (Gijs Kurstjens, Wil Quaedackers & Peter van Beers)
- 75 Bijzondere waarnemingen in het Roode Beekdal (Wil Quaedackers & Rob van der Laak)
- 78 Paartje Woudaap te Ora et Labora in Brunssum in 2008 (Wil Quaedackers)
- 81 Succesvol broedgeval van Woudaapjes in de Doort te Echt, 2009 (John Roemen)
- 83 Grauwe Klauwieren in Limburg 2009: twee stappen achteruit, maar ook één vooruit! (Ruud van Dongen)
- 86 Limburgse influx van Bladkoningen in najaar 2008 (Ruud Foppen, Willem Vergoossen, Wil Beeren & John Wouters)
- 88 Notenkraker bij Horst aan de Maas, oktober-november 2008 (Henny Grouls & Mariet Verbeek)
- 91 Koereiger bij Horn, november 2008 (Niek Oosterveen)
- 92 Poelsnip zet 'Trilandis' op de kaart (Max Berlijn)

Vogelwaarnemingen

- 94 Aflevering 25; Het ornithologische jaar 2008 (Niek Oosterveen, Tom Zeegers & Jan Erik Kikkert voor het Vogelarchief Limburg)